

**BELEDİYELER:
HALKIN KATILIMI
GERÇEKLEŞECEK Mİ?**

YÖK: NASIL BİR "BAŞARI"?

**EN İYİ DOSTLUK
ARMAĞANI:
BİLİM ve SANAT YAYINLARI**

EDEBİYAT BİLİMİ

Dünyaca ünlü edebiyat bilimcisi Prof. Pospelov'un geniş bir bilim adamları topluluğuyla birlikte hazırladığı Edebiyat Bilimi kitabı hem en geniş okur kesimleri için, hem de konunun doğrudan içinde bulunan öğrenciler, öğrenciler ve sanatçılar için gerekli ve yeterli bilgileri, öteki sanatlar ve öteki bilimlerle ilişkileri içinde tüm kapsamıyla kucaklıyor. Herbiri kendi içinde bir bütün niteliği taşıyan iki cilt. Yılmaz Onay'ın çevirisiyle, ilk cildi çıkıyor.

NÜKLEER TEHLİKE

Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş

İnsanlığın nükleer savaş tehlikesi karşısında gerçek güvencesinin, bu sorunu anlamış ve savaşa karşı çıkan geniş halk yığınları olduğunu söyleyen Haluk Gerger, nükleer silah teknolojisiyle ilgili temel bilgileri, basit bir anlatımla sunuyor. (Ederi: 250 TL)

Dağıtım: İstanbul: Özgür, Cemmay, Say, Barış, Deniz • Ankara: Bilim ve Sanat • İzmir: Datic

KİM KORKAR MATEMATİKTEN

Okullarda bize hep soğuk yüzüyle tanıtılmış olan matematiğin aslında güzel olduğunu, eğlendirici olduğunu anlatan Nazif Tepedelenlioğlu'nun kitabı için, "Hayatınız boyunca matematikten mi korktunuz? Öyleyse korkmadan bu kitabı okuyabilirsiniz." deniyor. (Ederi: 250 TL)

HEP ARANIZDA OLACAĞIM

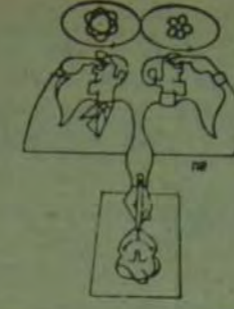
Frederic Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü

Güney Gönenc bu kitabında bilim adamının topluma karşı sorumluluğunun, yurtseverliğin, barışın tüm dünyada simgesi olmuş büyük fizikçi Joliot-Curie'nin atom fiziğine, barış mücadelesine katkılarını, Nazilere karşı yürüttüğü yiğit savaşı, yaşamının tüm evrelerini fotoğraflarıyla birlikte bir roman akıcılığı içinde veriyor. (Ederi: 350 TL)

beyincik
Mantık Oyunları

"Boş zamanlarınızı akıllıca doldurur!"

**Yeni sayılarda
artan tirajlarda...**

"... Yabancı üniversitelerin bu durumda artık Türkiye'nin bilimsel kuruluşlarını kendilerine eş saymaları olanağı kalmayacaktır..." Bu sözler, 1933-1952 yılları arasında İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde çalışmış ünlü bir bilim adamı olan Ord. Prof. Dr. Hirsch'in 1982 yılında Federal Almanya'da yayınlanmış bir makalesinden alınmıştır. Prof. Hirsch'in YÖK Yasası üzerine yazdığı ve okuyucularımıza bu sayıda sunduğumuz bu makale ülkemizde ilk kez günışığına çıkmaktadır. Bu sayımızda güncel ve geleceğe yönelik önemi büyük olan yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin sorunlarına ağırlık vermek istedik. Bilim ve Sanat okuyucularının yakından tanıdığı İlhan Tekeli, Akın Atauz ve Bülent Tanık gibi uzmanların yazılarının yanı sıra yine konunun yetkin sahiplerinden biri olduğuna inandığımız Korel Göymen'in Bilim ve Sanat okurları için kaleme aldığı yazısının soruna değerli katkılar getirdiği inancındayız. "Yorgun Savaşçı" olayı üzerindeki duyarlılığımızı bu sayıda da sürdürüyoruz. Jülide Gülizar'ın, radyoda silinen bantlar-yakulan plaklarla ilgili yazısı bu anlamda ilginç bir tutanak niteliğindedir. Bu sayımızda vurgulamak istediğimiz bir başka önemli nokta, okuyucularımızın dergilerine öteden beri gösterdikleri ilgi ve desteğin daha da aşama gösterdiğidir. Bilim ve Sanat'ın ayın ortalarına doğru bayilerde bulunamadığı yolundaki bilgi ve saptamalar üzerine tirajımızı artırıyoruz. Bizlere mutluluk ve sorumluluk veren bu sonucun gerçek sahipleri olan okuyucularımızı kutluyoruz. Yeni sayılarda, hep birlikte daha büyük tirajlarda buluşmak üzere. Sevgiyle ve dostlukla...

Sahibi: Ali Naki ÖNER • Genel Yayın Yönetmeni: Varlık ÖZMENEK • Genel Yayın Danışmanı: Güney GÖNENÇ • Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Cemil TURAN • Yazışma Adresi: Yüksel Cad. 9/13, Kızılay - Ankara, Tel: 183826 • Posta Çeki No. 12526 1 • İstanbul Bürosu: Dikna S. ERDEN, Molla Fenari Sok. Nadir Han, Kat. 5, Cağaloğlu, Tel: 520 54 20 • İzmir Temsilcisi: Taner ÖNLÜ, Tibaş İşhanı 5/506, Konak, Tel: 148608 • İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box 38045, 10064 Stockholm • Grafik Düzenleme: Teknik Büro • Dizgi: ÖZDE, Şükran Deriş, 29 22 76 • Film: Renk Büro, 31 82 88 • Baskı: Daily News Tesisleri • Dağıtım: Örneç • Abone: Yıllık 1200, altı aylık 800 TL; Avrupa: 25 ve 15 DM, ABD ve Avustralya (uçakla) iki katı • İlan Koşulları: Arka kapak 70.000, kapak içi 60.000, iç sayfaları: tam 30.000, üçte iki 20.000, yarım 15.000, çeyrek 10.000 TL. İlan İşleri: Çan Ajans

YEREL YÖNETİMLERİN KENDİ SORUNLARINI UNUTMAYALIM	4	İlhan TEKELİ
BELEDİYELERİMİZ İÇİN BÜTÜN YILLAR 1984 TÜR	6	Akın ATAÜZ
İKİ YASA, BİR TEK ve BELEDİYELER	10	Bülent TANIK
İSTANBUL'DA KÜLTÜR BÜTÜNLEŞMESİ ve YEREL YÖNETİM	12	Korel GÖYMEN
"ARTIK ÜNİVERSİTEDE BİLİM ÖZGÜRLÜĞÜNDEN SÖZ EDİLEMEZ"	13	Ernst E. HIRSCH
YÖK: "BAŞARI" NIN ANATOMİSİ	15	Diñcer ERTEN
TRT'DE YOK EDİLEN BAŞKA ŞEYLER ÜSTÜNE	20	Jülide GÜLİZAR
"KİM KORKAR MATEMATİKTEN"	21	Nazif TEPEDELENLİOĞLU
NAMIK KEMAL ÜZERİNE BİR İRDELEME	22	C. E. ZADE
"MEYDAN OKUYAN" BİR OZANIN ARDINDAN	26	Aziz ÇALIŞLAR
ALLENDE HÜKÜMETİNİN ÇALIŞMA BAKANI MIREYA BALTRA İLE SÖYLEŞİ	28	Bilim ve Sanat
UNESCO'DA BUNALIM	29	Hıfzı TOPUZ
Latin Amerika Örneğinde ARTAN BASKI ve DİRENEN SANAT	30	Gürhan UÇKAN
TÜRK-İŞ 13. GENEL KURULU ve ÖTESİ, İzlenimler-Anılar	32	Şaban YILDIZ
DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ/ BİR RESSAM: NEVHİZ TANYELİ	34	Şükran KURDAKUL
ALBERT EINSTEIN ve BİLİM	36	İ. H. DEMİRDÖVEN
GALILEO GALILEI 1977 SAHNELENMESİ	38	Manfred WEKWERTH
Güncelliğini yarım yüzyıldır sürdüren bir başyapıt "GALILE'NİN YAŞAMI"	41	Ayşegül YÜKSEL
BİR GÜZEL İNSANIN ARDINDAN	45	Jülide GÜLİZAR
REŞAT ENİS'İN ARDINDAN	46	A. Haşım AKMAN
"VOLİ" NİN GÖSTERİMİNDE BİR ÇAĞRI BİN ÇAĞRIŞIM	48	Ali Alkan İNAL
SATRANÇ	50	Emrehan HALICI
KARİKATÜR		Nurhan SERİN

1984 yerel yönetim seçimlerine gidiliyor. Ama Türkiye'nin yaşadığı geçiş dönemine özgü sorunlar, siyasal gündemde yerel yönetimlere ilişkin sorunların ön plana geçmesini engelliyor. Yerel yönetim seçimlerinin sonuçlarına duyan büyük ilgi daha çok, bu sonuçların halen TBMM'de yer alan partilerin halkın siyasal eğilimlerini ne ölçüde yansıttığını gösterecek bir ölçü olmasından, yakın gelecekte Türkiye'deki siyasal yaşamdan hangi partilerin silineceğini ya da hangi partilerin güçleneceğine ışık tutacağından kaynaklanıyor. Bu seçimlerin sonuçları erken seçimlerin yapılması konusunda taleplerin ortaya çıkıp çıkmayacağını belirleyecek. Kuşkusuz im bu konular Türkiye'de siyasal yaşamın geleceği bakımından önemli. Ama sağlıklı bir yerel yönetimin kurulması da en az bunlar kadar önemlidir.

Sivil toplum kurumlarının önemli ölçüde güçsüzleştirildiği, siyasal katılım yolunun salt seçimlerde oy vermeye indirildiği günümüzde, yerel yönetimler siyasal katılımın genişletilmesi, "sivil toplum" anlayışının başarılı örneklerinin ortaya konulmasında tek seçenek durumunda. Onun için, yerel yönetimleri unutmamak gerekiyor.

Bu açıdan yerel yönetimin önümüzdeki günlerde, gündemde tutulmasında yarar olan iki konu üzerinde durulmalı. Konulardan birincisi belediyelerde siyasal katılımın niteliği, ikincisi ise 1973 yerel yönetim seçimlerinden sonra gelişen toplumcu belediyeçilik programının irdelemesi olacak.

BELEDİYELERDE SİYASAL KATILIMIN GENİŞLETİLMESİ

Bugün yerel yönetim birimleri içinde tek anlamlı olanın belediye olduğu söylenebilir. Diğerleri devletin sürekli artan merkezileşmesi içinde işlevlerini yitirmişlerdir. Belediyeler kentlerde yaşayanların birlikteki gereksinmelerini karşılayan kamu mal ve hizmetlerini üreten ve kent halkının kendi seçtiği organlarca yönetilen kuruluşlardır.

Belediyelerde seçimle gelen iki organ vardır. Bunlardan birincisi belediye başkanıdır ve çoğunluk usulüyle seçilir. İkincisi ise belediye meclisidir. Yeni kabul edilen Yerel Yönetimler Seçim Yasasına göre onda birlik baraj uygulamalı nispi

YEREL YÖNETİMLERİN KENDİ SORUNLARINI UNUTMAYALIM!

■ İlhan TEKELİ

temsil usulüyle seçilecektir.

Belediye başkanlarının seçimi için genellikle söylenecek bir şey yoktur. Çevresinde olumlu imajı olan bir kişi başkan seçilmekte ve halka karşı tüm belediye uygulamalarının siyasal sorumluluğunu taşımaktadır. Halkın hoşnutsuzluğunun pahasını gelecek seçimlerde ödeyeceği için kent halkının isteklerine duyarlı olmak durumundadır. Belediye başkanı üzerinde demokratik denetim etkili olmaktadır.

İkinci seçimle gelen organ olan belediye meclisi üzerinde aynı şeyleri söylemek olanaklı değildir. Son yasaya göre meclisin seçiminde yüzde on barajlı nispi temsil sistemi uy-

gulanacaktır. Bir yerel yönetim seçiminde barajlı bir seçim sisteminin rasyonelini bulmak çok güçtür. Bu sorun bir yana bırakılsa ve geçmişteki gibi salt nispi temsil sistemi uygulansa bile, Türkiye'de siyaset yapma pratiğinden ve Siyasal Partiler Yasasından kaynaklanan önemli sorunlar vardır.

Belediye meclislerinde temsil edilenler geçmiş dönemde büyük ağırlıkla küçük girişimci ve esnaf ile yapsatçılık yapan serbest meslek sahipleri olmuştur. Bu salt bir rastlantı değildir. Yapısal bir sorundur. Belediye meclisinin kararları bu grupları doğrudan doğruya ilgilendirdiği için bu gruplar mecliste temsil edilmeye özel bir ilgi göstermektedirler. Oysa işçiler, memurlar, ev-

kadınları vb. geniş tüketici kitleler mecliste çok düşük oranda temsil edilmektedir. Bu durum birkaç nedenden kaynaklanmaktadır. Bir yandan bu kitleler kendi yaşamları üzerinde belediye meclisinin kararlarının etkisi hakkında yeterli bir bilinçlenmeye sahip değildir. Öte yandan Siyasal Partiler Yasasının bu kitlelerin siyasal partilere girmesine getirdiği zorluklar bu sonucu doğurmaktadır. Yeni Siyasal Partiler Yasası bu konuda daha yoğun kısıtlamalar getirdiği için, önümüzdeki seçimlerde bu durum daha da belirginleşecektir.

Belediye meclisinde kentlilerin dengeli bir temsili sağlanamayınca, belediye meclislerinde hakim olan küçük üretici ve esnaf kesimi, geniş tüketici kitlelerin çıkarlarıyla çelişen, kendi iş alanları içinde kurumsal rantlar oluşturan kararlar alabilmektedirler. Belediye meclisi, kamuoyunda pek bilinmeyen bir organdır. Burada alınan kararların siyasal pahasını meclis üyeleri değil, belediye başkanları taşır. Bu nedenle de halktan destek gören belediye başkanları, meclisleriyle sürekli olarak uzlaşmazlıklara düşmüşlerdir.

Belediye meclisleriyle, başkan ve kentli nüfusun büyük kesimi arasındaki bu karşıtlığın çözülmesi için iki yol vardır. Bunlardan birincisi ve kökten olanı meclislerin yapısını kentlilerin dengeli bir temsiliyi sağlayacak yönde değiştirmektir. Bunun için Siyasal Partiler Yasasındaki geniş kitlelerin siyasete katılımını sınırlayan kısıtlamalarını kaldırmak gerekiyor. Bu da yeterli değil, ayrıca kentlilere, emekçilere belediye meclislerinin önemi anlatılmalı. Belediyelerin gerçek bir "sivil toplum kurumu" niteliği kazanması için de bu gerekli. Bunların ilk seçimde sağlanması olanaklı değil.

O halde yeni seçilecek belediye başkanları için ikinci yola başvurmak gerekiyor. Bu, belediye başkanının meclise hapsolmemesi, kentli kitlelerle formel yollarla, ya da formel olmayan yollarla diyalogunu geliştirmesidir. Bu yaklaşım belediye meclislerinin geniş kitlelerin isteklerinin baskısını hissetmelerine olanak verecektir. Başka bir deyişle belediye meclisleri de verdikleri kararların siyasal pahasını ödemeye başlayacaklardır. Belediye başkanlarının yerel sorunların çözümüne halkın katılımını genişleten yollar bulabilmesi onların başarısı için gerekli bir ön koşul olmaktadır.

TOPLUMCU BELEDİYEÇİLİK PROGRAMI

Yeni yerel yönetim seçimlerine giderken yalnız kentiçi siyasal katılımı artırmak gerekmiyor; aynı zamanda da 1973-1980 yıllarında gelişen Toplumcu Belediye Modeli'ne ve onun başarılı uygulamalarına sahip çıkmak gerekiyor. 1973 yerel yönetim seçimlerinden sonra Türkiye'de büyük kent belediye yönetimleri ilk kez sosyal demokrat dünya görüşü olan belediye başkanlarının denetimine geçti. Ülkede ise iktidarı sağ partiler ellerinde tutuyordu. Bu karşıtlık yerel yönetim sorunlarının Türkiye siyasal yaşamında ilk kez canlı bir yer tutmasını sağladı. Bu dönemin belediyeler bakımından zor mali koşullarına rağmen büyük kentlerdeki bu yeni başkanlar başlangıçta sezgiyle, somut sorunların zorlamasıyla toplu taşıma alanından yaya mekanlarının oluşturulmasına, ekme fabrikasına, yeşil alanlardan kent fuarlarının kurulmasına kadar uzanan çok yönlü uygulamalara girdiler. Somut sorunlardan yola çıkarak yapılan bu uygulamalar birikerek 1977 yılı yerel yönetim seçimlerinde "toplumcu belediyeçilik" diye adlandırılan bir programın gelişmesini sağladı. Bu program beş ilke etrafında toplanıyordu; a) Demokratik ve özgürlükçü belediye, b) Üretici belediye, c) Tüketimi düzenleyici belediye, d) Birlikçi ve bütünlükçü belediye, e) Kaynak yaratıcı belediye. Bu program belediyelerin geçmişin, kamu mal ve hizmetleri üretmekten çekinen ve kent halkının güncel sorunlarına çözüm getiremeyen aracı, pasif salt denetimle yetinen ve kendi kaynaklarını yaratma olanağından yoksun; kendi aralarında ortaklaşa hareketler geliştiremeyen, kendi dışlarındaki tüm toplumsal hareketlerden soyutlanmış yapısından kurtuluşunun bir simgesidir.

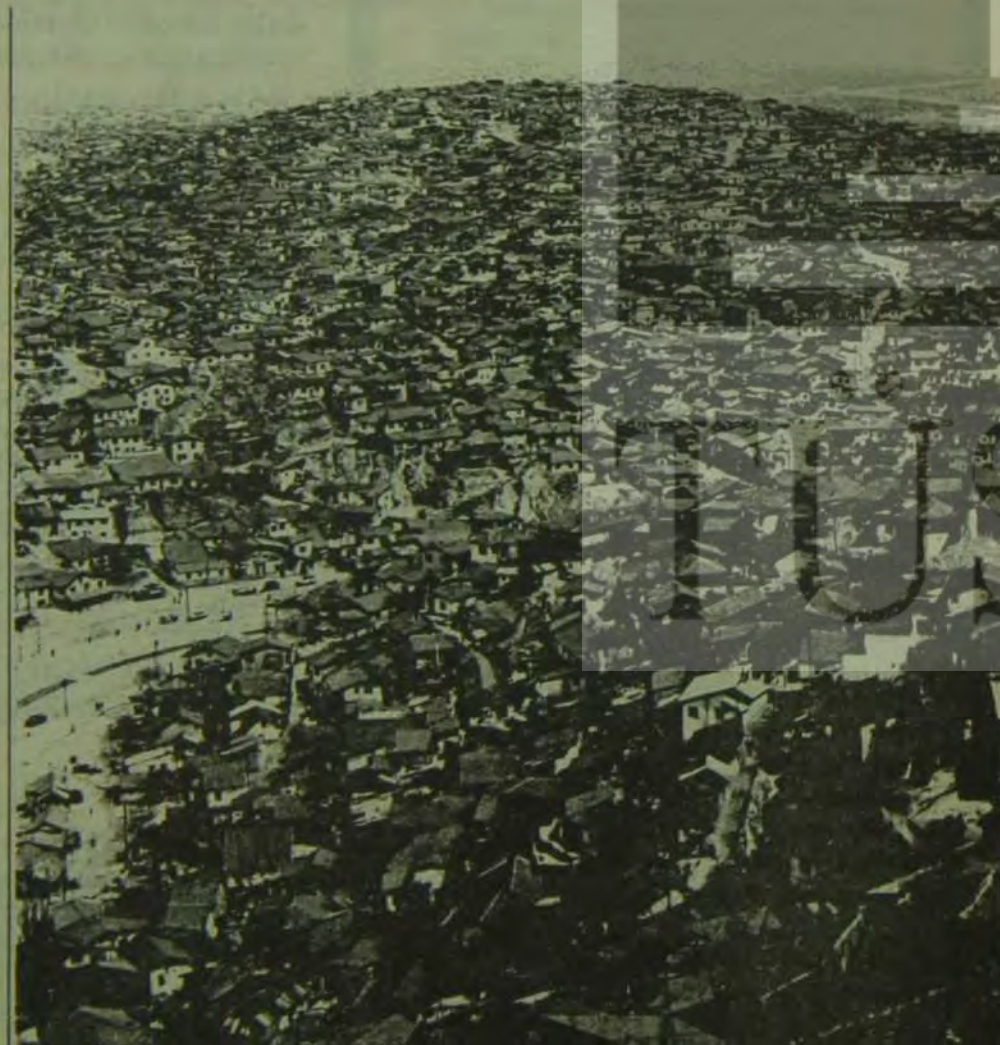
Belediyelerin gerçek bir "sivil toplum" kurumu haline gelişi, bürokrasi içinde ikincil bir hizmet alanı görülmekten kurtulup yaratıcı uygulamaların yapıldığı bir kesim haline gelmesi bu dönemin siyasal başarılarından. Bunlara sahip çıkmak gerekir.

İşte bu noktada 1973 sonrası yaratıcı belediye uygulamalarının belediyelerin görev alanını genişlet-

mekte nasıl bir yol izledikleri üzerinde durmak gerekiyor. 1973 sonrası belediyeçiliği tüm bu uygulamalarını 1930'ların 1580 sayılı Belediyeler Yasasının getirdiği olanaklarla gerçekleştirmiştir. 1930'ların Belediye Yasası belediyelere oldukça geniş bir görev alanı çizmiştir. Sürekli olarak merkezi yönetim belediyelerin çalışma alanlarını daraltıcı bir eğilim içinde olmuştur. Belediyelerin yetki alanı her fırsatta küçültülmüştür. Kentiçi trafik ile ilgili yetkilerden başlayarak, sağlıkla ilgili yetkiler, kentiçi elektrik dağıtımı, imarla ilgili yetkilerin bir kısmı, kültür ve sanata ilişkin faaliyetler hep merkezi yönetimin ilgi alanına kaymıştır. Oysa 1973 sonrası belediyeçilik deneyi içinde belediyeler yeni uygulamalara girerek bir daraltılmış yetkileri anlamsızlaştırarak aşmışlardır. Bir örnek verelim: Özellikle büyük kentlerde imar planı yapma yetkileri İmar ve İskan Bakanlığı bürolarının eline geçmişti. Ama Türkiye'de uygulanan imar planı yapma yöntemi, gerçekte belediyelerin programlı çalışmasına yön gösterecek nitelikte değildir. Oysa 1973 sonrasında belediyeler proje üreten bürolar oluşturarak eylem dönük bir planlama faaliyeti içine girmişlerdir. Bu yolla hem kentin büyümesinin hem de belediye eylemlerinin planlı ve programlı olması konusunda önemli bir adım atılmıştır. Böyle gelişen planlama biçimi eylem planlaması denilen yeni kent planlaması yaklaşımlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yeni yöntem yoluyla belediyeler önemli ölçüde planlama işlevlerini genişletmişlerdir. Başka ilgi alanlarında da buna benzer örnekler bulunmaktadır.

ÖNÜMÜZDEKİ GÜNLERDE

Yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında görev ve yetki bölüşümü durağan bir işbölümü değildir. Sürekli olarak değişen dinamik bir süreçtir. Otoriter yönetim dönemlerinde bu bölüşüm yerel yönetimlerin aleyhine daralmakta, demokratik ve siyasal katılıma yüksek değer verilen dönemlerde "yerel yönetimler" bu işbölümünün dar kalıplarını aşabilmektedirler. 1984 yerel yönetim seçimlerinden sonra böyle bir döneme girilecektir. Bu nedenle yeni belediyelere Toplumcu Belediyeçilik Programı'nı pratikte zenginleştirip derinleştirerek, yerel yönetimlerin işlev alanını genişletmek, başka bir deyişle "sivil toplum"un alanını büyütme bakımından, önemli sorumluluklar düşmektedir.

(Fotoğraf: Gültekin ÇİZGEN, Yeni Fotoğraf - 1978 Türk Fotoğraf Yılı)ği)

BELEDİYELERİMİZ İÇİN BÜTÜN YILLAR 1984'TÜR

■ Akın ATAÜZ

DEVLETİ hep "baba" olarak görmeye alışmıştır Türk toplumu. Üstelik bu imge, son yıllarda iyice pekiştirildi, güçlendirildi, yaygınlaştırıldı.

Bu "güçlü imgenin" resmi olmayan (non-governmental) örgütler ya da, devletin bir uzantısı olmayan kuruluşlar için ve bireyler için ne anlama geldiği değil ama, yerel yönetimler için ne anlama geldiği tartışması yeniden güncelleşiyor. En azından güncelleşmesini beklemek için bazı belirgin nedenler var: Yerel yönetim seçimleri gibi...

Bu tartışmanın hemen başında, şunu rahatça söyleyebiliriz: Ülkemizde yerel yönetimler için, daha özel olarak belediyeler için, devlet tarihinin her döneminde bir "baba" olmaktan çok, bir "büyük ağabey" olmuştur. Bir bakıma, 1984 yazılmadan evvel de yerel yönetimler için "büyük ağabey" vardı veya belediyelerimiz için bütün yıllar 1984'tür. Hatta, gelecek yılların daha fazla 1984 olacağını gösteren bir çok hazırlık da, ufukta beklemekte... "Büyük ağabey" yerel yönetimleri her zaman gözetlemiş, davranışlarını belirlemiş ve izlemiş, ne yapacağına, nasıl yapacağına müdahale etmiştir.

YEREL YÖNETİMLERE YÖNELİK TOPLUMSAL PSİKOLOJİ

Merkeziyetçi eğilimleri bunca güçlü bir toplumda, belediyeler, Osmanlı İmparatorluğu zamanında da, Cumhuriyet döneminde de, çeşitli bakımlardankuşku ile karşılanan örgütler olmuş, yanlış yapmaya çok yatkın küçük bir çocuk gibi denetim altında, bir akıl hastası gibi ve sayet altında tutulmuştur. "Resmi" görüşlerin baskısı ile yerel yönetimler, hep, "rüştünü ispat etmemiş çocuk, her an tehlikeli bir yanlış yapabilecek toy" konumunda görülmektedir. Oysa, "temsili demokrasi"nin sakıncalarına, yerel yönetimlere vasi olan merkezi yönetim de aynı biçimde sahip olabilir. Ancak onların yöreyi değil, devletin bütünü temsil etmek gibi bir farkları ve erdemleri vardır. Gerçi, tarihimizin büyük bir çoğunluğunu oluşturan dönemler boyunca, iktidarda olmayanların yani merkezi yönetimi ellerinde bulundurmayanların "siyaset" yapmaları kuşku verici olmuştur ama, en kuşku verici olanı, bu siyasetin gerçekten yerel ve yöresel sorunlar etrafında yapılmasıdır. Burada ayırt edici olan, merkezi yönetim adına karar veriyor ve uyguluyor olmak veya olmamaktır. Merkezi veya yerel yönetimler-

de görev alanları aynı toplumsal ve kültürel özellikler etkilemekte, biçimlendirmektedir. Ancak, bir birey, merkezi yönetim adına davranarak karar verip, hareket ediyorsa, çok daha rahat olabilir. Hatalarının sonucu, çok daha ağır, maliyeti çok daha yüksek olsa bile, bir kere, hangi kademesinde olursa olsun, merkezi yönetim adına davranmak konumuna gelmişse, denetimler çok farklıdır. Bazı konjonktürlerde, son yıllarda yaşadığımız gibi, kimi kademeler için, fiilen hiç bir denetim söz konusu olmayabilir de... Yerel yönetimlerde, belediyelerde ise durum tam tersinedir. Vali ve belediye başkanlarının yasalar karşısındaki konumunu hatırlamak, yukarıdaki düşünceyi örneklendirmek açısından yeterli olacaktır.

Merkezi ve yerel yöneticiler aynı toplumun biçimlendirdiği insanlardır ama, farklı olan, eylemlerinin etkili olduğu coğrafyadır. Eğer ülkenin bütünü değil de bir parçası, bir bölgesi, bir yöresi veya bir kenti adına bazı talepleriniz, planlarınız, çabalarınız varsa, artık bu, sakıncalı bir alana girmekte olduğunuz gösterir. Çünkü bu, merkezi yönetimin "teklifiğini ve bütünlüğünü tehdit etmek" biçiminde algılanabilir. Bu nedenle merkez, yörelerde oluşturulacak yönetim mekanizmalarını bütünüyle belirlemek ve işleyişi denetlemek zorundadır. Yani, "siyaset yapmak" üzere ele alınan sorunların çapı ülke sınırlarıyla çakışmıyorsa, ondan daha küçük veya onun bir bölümüyle ilgiliyse, bu salt coğrafya bakımından tekin değildir.

Merkezi yönetimlerin "siyaset" anlayışında yerel yönetimlerin konumu, hemen her zaman böyle olmuşsa da, devletin denetim konumunu ve alanını çok önemli ölçüde etkileyen, "devletçi" ya da "liberal" iktisat politikası anlayışlarının zaman zaman değiştiği görülmüştür. Eğer ülkeden daha küçük bir coğrafya ile sınırlı değilse, bireyler ve bireylerin ekonomik örgütlerinin etkinlik alanı, merkezi yönetimin etkinlik alanını sınırlandıracak biçimde genişleyebilir, merkezi yönetim, bazen, içinde bulunduğumuz durum gibi, "liberalleşebilir". Bu durumda, merkezi yönetimin uyguladığı ekonomi politikalarının daha liberal veya daha devletçi olmasının, yönetim anlayışlarının çeşitlenmesi ve demokratikleşmesi açısından pek farkı olmadığını söyleyebiliriz.

Yasaların boşluklarından yarar-

lanmak, yetkilerini kötüye kullanmak, "politik davranmak", partizanlık yapmak, vb... sanki sadece yerel yönetimlerin veya onların yöneticilerinin yapabilecekleri işlemler için söz konusuymuş gibi, sanki aynı toplumun -aynı toplumsal özelliklerin benzer bir biçimde merkezi yöneticileri etkilemesi söz konusu değilmiş gibi, bu gibi durumlar için göz önünde tutulan önlemler, yerel yönetimleri merkezi yönetimlere daha bağımlı hale getirmenin gerekçeleri olarak kullanılmaktadır. Yerel yönetimleri ilgilendiren tüm yayınlanmış yasa ve yönetmelikler, sıkı yönetim komutanlıklarının aldığı kararlar bu doğrultuda yorumlana-

bileceği gibi, son olarak İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün 1983 yılında hazırladığı "Belediye Kanunu Tasarısı" ve "şimdilik" kesinleşen 2972 Sayılı "Mahalli İdareler ve Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun"un bazı yönleri, bu anlayışın örnekleri olabilir. Temelde yatan değişmez hipotez, merkezi yönetimin gerçek ve asıl yönetim biçimini oluşturduğu ve yerel yönetimlerin ancak merkezi yönetimin ilgisine değmeyecek bazı sorunları teknik olarak ve fiilen çözmek için varolabilecekleridir.

Yerel yönetimlerin, toplumun

(Fotoğraf: Ozan SAĞDIÇ, Yeni Fotoğraf - 1978 Türk Fotoğraf Yılı) (7)

bazı alt kesimlerinin (bir bölümünün) sorunlarını çözmeye farklı bir yaklaşım biçimi oluşturabilecek, demokratik işleyiş mekanizmasını daha doğrudan çalışmasının avantajlarını kullanabilecek, bu nedenle, merkezi yönetim anlayışına, temel nitelikleri ve yönetim tekniği açısından bir alternatif gibi algılanacak biçimde varolmalarına izin verilmez.

"Merkezi yönetimin güçlülüğü ve yerel yönetimlerin tabiyeti" formülasyonu, gerçi yukarıdan aşağı belirlenmiş ve kabul ettirilmiştir. Ancak, yerel yönetimlerin tarihinde, 1970 ortalarındaki gelişme bir tarafa bırakılacak olursa, buna karşılık ciddi bir toplumsal muhalefet de görülmektedir. Kısmen de olsa, toplumsal muhalefet olarak yorumlanmaya en elverişli örnek, 1980 öncesinde, büyük kentlerin çevresinde gelişen gecekondu mahallelerinin kendi belediyelerini oluşturmaları ve bu yönetimlere, bazı semtlerde yöre halkının sahip çıkmaya başlamasıdır. Elbette bu gelişme, tek başına, yerel yönetimlerin bir alternatif yönetim biçimi olarak toplumsal bir biçimde benimsendiğini göstermek bakımından yeterli değildir.

Yerel yönetim kavramını daha iyi değerlendirebilmek için, tarihsel gelişmeye çok kısa da olsa bir göz atmak yerinde olacaktır.

YEREL YÖNETİMLER ve TARİHSEL GELİŞME

Batı Avrupa'da X. yy.'dan sonra ve XII. yy.'da hızlanarak kent denilen olgunun yeniden geliştiği görülmektedir. Kentlere giderek artan sayıda özgür işgücü yerleşmektedir. Ancak kentlerdeki demokratik süreçlerin işleyişine asıl katkıda bulunanlar zanaatkarlar ve tüccarlardır. Yeni açılan yerleşme yerlerine veya yönettikleri kentlere nüfus çekmek için senyörler adeta birbirleriyle yarışmakta, bazı haklar ve ayrıcalıklar sunarak, kendi denetimlerindeki alanların gelişmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Bu adeta, bir ekonomik ve mali kaynak sağlama yarışı gibi görülmüyordu senyörler tarafından. Senyörlerin sundukları haklar arasında, senyörün adamlarının baskı ve müdahalesini azaltmak, kent meclisi üyelerini ve kent yöneticilerini kentlilerin seçme hakkı ve giderek kentlerde mali ve yönetsel bağımsızlık bulunuyordu. Kentli topluluklar, bu hakları barışçıl yoldan elde edemedikleri veya satın alamadıkları durumlarda silahlı mü-

cadele sonucu bu hakların gerçekleştirmesini sağlıyorlardı. XII. yy'da Batı Avrupa'da kent yönetim organı olarak belediyeler kurulurken, burjuva demokrasilerinin de geliştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kent sivil toplumu, beraberce yapabilecekleri işler için gelir kaynakları yaratmak ve örgütlenmek gibi eylemlerle, bugünkü yerel yönetim geleneğinin temelindeki kurumları oluşturdu. Artık kent yönetimi belediyelere aittir.

Gerçi XV. yy'da kent yönetimleri bazı ailelerin egemenliğine girmeye başlamışsa da, kentlerin yönetimindeki işleyiş, baştan beri tam bir demokrasi olarak yorumlanamaz. Kent yönetimine geniş bir katılımı sağlanmış olsa bile, katılım doğrudan değil, üye olunan tüccar ve esnaf loncaları eliyle gerçekleşiyordu. Loncalara katılmak için ise usta veya dükkan sahibi kalfa olmak gerekiyordu. Kent meclislerinin oluşmasında, genellikle, "mesleki temsil" ilkesi uygulanıyor, farklı esnaf ve tüccar örgütlerinden oluşan kent yönetimi, vergilerin toplanmasında da bu örgütlerden yararlanıyordu. Kentlerin yönetiminde bugün bile bu yapılaşmanın sürdüğü görülmektedir. Özellikle Türkiye'de 1970 ortalarından sonra yaşanan yerel yönetim deneylerinde, bu olgunun etkileri kendini açıkça hissettirmektedir.

Batı Avrupa'da bu dönem ortaya çıkan yerel yönetim (bunlara komün yönetim adı da verilebilir) örneklerinin otonom bir gelişme olduğu, senyörlerden alınan (para karşılığı veya mücadele yoluyla) hakların, bu hakları kendi toplumsal-ekonomik gelişmeleri için gereksinen toplum kesimleri için hayati önemde bulunduğu açıkça görülmektedir. Ancak bu örnekler, merkezi yönetimin egemen olmadığı bir ortamda, yerel yönetimlerin devlete benzer bir biçimde kurumsallaşması olarak da yorumlanabilir.

Devlet olmayan ya da yabancılaştırıcı-bürokratik olmayan bir yerel yönetim veya yerinden yönetim için, 1871 Paris Komünü örnek olarak gösterilebilir. Paris Komünü, hiyerarşik ve otoriter olmayan bir örgütlenmedir ve genel oyla seçilmiş, her zaman görevinden alınabilecek bir meclisten oluşuyordu. Komün yönetimindeki anlayışın, yerel yönetimlerin egemen olan yönetime bir alternatif oluşturabilece-

ği düşüncesini, yaşamın sorunlarından kaynaklanarak ve yaşamın her alanında köklü değişiklikler getirecek kurumsallaşmaya ve katılıma yol açmadan öz yönetsel bir deneyi gerçekleştirmeyi, bugün bile esinlendirdiği söylenmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunda ise durum, tamamen değişiktir. Merkezîyetçi eğilimleri güçlü bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, 19. yy'ın ortalarına kadar, "yerel yönetim" diye adlandırılacak bir yapı olduğu söylenemez. Osmanlı kent yönetimi, merkezi yönetimin atadığı memurlar eliyle gerçekleştirilir. Ancak, kentin beledi yönetiminin de başında bulunan kadı, yerel meslek örgütlerine (ya da çıkar gruplarına) alacağı bazı ekonomik kararlar için danışır.

19. yy'ın ilk yarısından başlayarak, batılılaşma hareketi içinde yukarıdan aşağıya doğru oluşturulmaya başlanan yerel yönetim örgütleri ve en önemlisi yüzyılın ikinci yarısında kurulan belediyeler, kendilerine özgü nitelikleri olan kurumlardır. Belediyeler, biraz "batı'nın ilişki kurduğu kentlerdeki standartların onun gerekli gördüğü düzeye çıkarmak, daha çok da, merkezin nüfuz edebilme ve denetimini artırmak amacıyla, kurulmaya başlanmıştır.

Kolayca anlaşılacağı gibi, Batı Avrupa'daki ve ülkemizdeki yerel yönetsel oluşumlar, tamamen farklı tarihsel süreçler içinde ve farklı güdülerle ortaya çıkmış, ayrıntı geleneklerle beslenmişlerdir. Cumhuriyet'in yerel yönetimlere bakışı da, Osmanlı geleneğini büyük ölçüde sürdürmüştür. 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Yasası, yerel yönetimleri, merkezi yönetimlerin vesayeti altında, kentleri hızla batılı standartlara yaklaştırmak, sağlıklılaştırmak ve bunları sağlamak üzere teknik-ekonomik hizmetleri yerine getirmekle görevlendirmiştir. Belediyeler, 1950'lerde başlayan "kentleşme şoku" nun etkisi altına girene kadar bu görevleri yerine getirmeye çalışmışlardır. Yerel yönetimlerin gelişme çizgisindeki en ilginç dönem, kuşkusuz, 1970'lerin ilk yarısından başlayıp 1980'e kadar süren dönemdir.

1973-1980 ARASINDAKİ GELİŞMELER

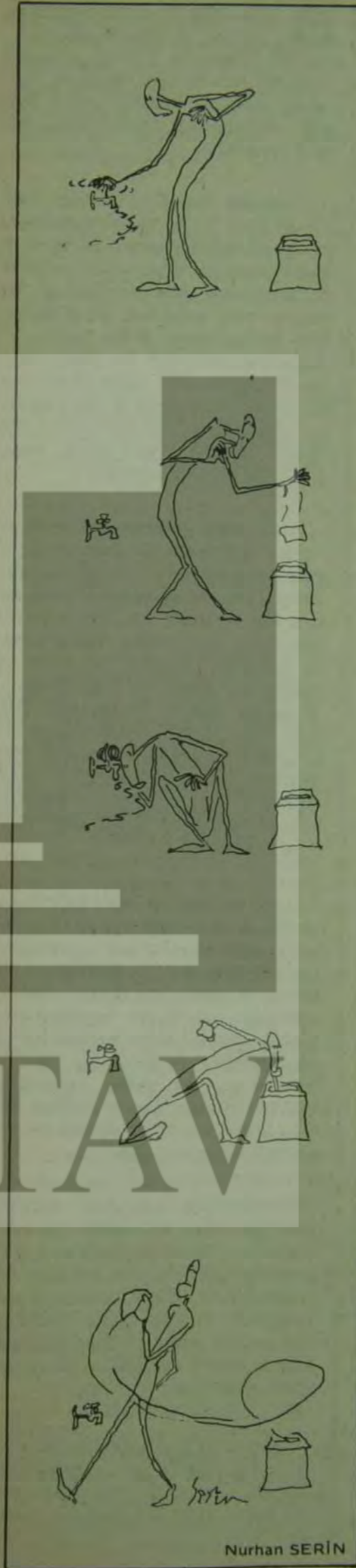
Bu dönemdeki, belediye ile ilgili tartışmalarda, pek çok farklı niteliklere sahip bulunan belediyelerden, sadece büyük kentlerin merkezinde veya çevresinde bulunanlar ele alınacaktır. Bu dönemde hızla nüfus kazanan, mali kaynakları yetersiz kalan ve hizmet standartları düşen belediyelerin yeni deneyimleri, yeni kavramların ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu yenileşmeye iki açıdan bakılabilir. Toplumun yerel yönetime, özellikle belediyeye bakış açısındaki ve onu kavrayışındaki değişiklikler ve belediyelerin bir tüzel kişilik olarak kendi varlığını anlayışındaki ve anlatışındaki değişiklikler.

Toplumun hemen her kesimindeki algılayışta, "belediye" olgusunun sahip olduğu yerde, değerinde bir değişim olmuştur. Ancak, Türkiye gibi kent kökenli olmayan ve sivil toplum geleneğinin gelişmediği bir yapıda, merkezi yönetimin karşısında yerel yönetimin kolayca toplumsal güç odağı olabileceğini düşünmek güçtür.

İkinci grup değişim, belediyelerin kendi yapıları ve bu yapının olması gereken biçimle ilgilidir. Gerçi bir değişim yoktur bu dönemde. Belediye meclislerinin yapıları da geleneksel özelliklerini göstermektedir. Belediyelerin kendi bürokratik yapılarında ve sorunları yukarıdan aşağı doğru çözmeye çalışan yaklaşımlarında da bir değişim yoktur. Değişmeyi asıl yaratan öge, merkezi yönetimle yerel yönetim arasındaki çelişkinin keskinleşmesi olmuştur. Merkezi yönetimle yerel yönetim arasındaki ilişki, yerel yönetimlerin merkezi siyasi olarak etkileme gücüne sahip olduğu dönemlerde, çelişkisiz bir tabiiyet biçiminde geliştirilebiliyordu. Ancak bu dönemde, merkezi ve yerel yönetim aynı siyasal kampta bulunsalar bile, çelişki, yönetim birimlerinin doğasındaki farktan kaynaklanarak devam etti.

Çelişkinin keskinleşmesi, hem belediyelerin mali bunalımını derinleştiriyor, hem de "vesayet" mekanizmasının dolaylı ve dolaysız olarak daha yoğun uygulanmasına yol açıyordu.

Ortaya çıkan ve tartışılmaya başlanan yeni deneyler ve yeni kavramlar içinde, belki en anlamlı olanı, gerçekte burada formüle edildiği biçimde hiç bir zaman ortaya konulmamış olmakla birlikte, beledi-

yelerin kendi tüzel kişiliklerini ve geleceğini algılayışları çerçevesinde bir araya getirilebilecek bu iki gelişmenin, yeniden yorumlanmaya çalışılmasıdır.

Bir yandan halk katılımının sağlanmasıyla, kendi tabanı ile demokratik ilişkilerini ve politik gücünü geliştirirken, diğer yandan, belediye birlikleri kurarak, daha üst ölçekteki teknik-ekonomik sorunları çözmeye çalışmak diye özetleyebiliriz, bu iki gelişmeyi.

Halkın katılımını, sorunların çözümünde başlangıç noktası olarak almak, yeni bir düşünce olmasa gerek. Ayrıca, bu konuda belediyeler tarafından gerçekleştirilmiş önemli bir örnek de yaşanmadı. Türkiye gibi referandum alışkanlığının bulunmadığı toplumsal-kültürel ortamda katılımın anlamlı bir düzeyde sağlanmasının bir çok güçlüğü olduğu açıktır. Kent ölçeğinden mahalle ölçeğine kadar, bir çok proje için, maliyetini ve faydalarını bilerek karar verme ve seçme uygulaması, veya doğrudan demokrasinin gerçekleştirilebileceği diğer örnekler bakımından, büyük belediyelerde bir gelişim olmamasına rağmen, çevre belediyelerinde, nisbeten küçük ve homojen olan nüfus grupları için bu anlayışa yaklaşan gelişmeler görüldü. "Katılma" 1973-80 dönemi için, kavramsal olarak önemli, uygulamada çeşitli nedenlerle geliştirilememiş bir alan oldu.

Belediye birliklerinin kurulması da, bu döneme rastlayan ilk gelişmeyi tanımlayan ikinci önemli gelişme olarak düşünülebilir. Birlikler sadece bir üst kuruluş değil, belediye örgütlenmesinde yeni bir yaklaşım olarak görülebilir. Belediyeler, merkezleşme - yerelleşme tartışmasında, merkezin varlığını zorunlu yapan öğelerin etkisini azaltıcı, bir anlamda, merkezi yönetimin koordinasyon sağlama işlevini yerel yönetsel bir yapıya devrederek, alternatif bir örgütlenme gerçekleştirilmiş oluyorlardı. Belediye birlikleri, belediye gelirlerindeki yetersizlik, merkezi yönetime bağlılık, vb. gibi sorunları çözmek üzere düşünülen, ancak ne belediyelere göre daha geniş yetkilerle donatılmış, ne de kural koyma yetkisine sahip olabilen (vergi koymak, toplamak, vb. gibi devlet benzeri hiyerarşik bir yapısı olmaksızın) örgütlenmeler olarak kuruldu.

Belediye birlikleri de, gerçekte, katılım kavramı gibi fazla etkin bir

uygulama imkanı bulamadı. Buna rağmen, 1973-80 arası, belediyeçilik anlayışının gelişmesinde, dik-kate değer bir hareketlilik, yaratıcılık, yenilenmenin gerçekleşmesinde katkısı oldu.

Belediye, kavramsal olarak, daha mikro ve makro ölçeklerde, kendi konumunu sağlamlaştıracak ve geliştirecek demokratik ve hiyerarşik olmayan, sivil toplumun güçlenmesini sağlayacak yeni örgütlenme kanallarını bu gelişmelerle yaratmaya çalışmıştır.

Böylece, bir yandan, "belediye", dışsalılıkların, ölçek ekonomilerinin ve planlama - eşgüdüm ihtiyacının gerektirdiği oranda, daha üst ölçeklerde, merkezi yönetimin dışında ve hiyerarşik olmaksızın örgütlenebileceğini gördü. Bu her bakımdan "yerel kalmaya mahkum" yapılmış bir birim olduğu anlayışının aşılması arayışı olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan da, bu dönemde yabancılaşmaya karşı kentsel-toplumsal kesimlerin ve grupların, yaratıcılığını etkin bir biçimde ortaya koyabileceği örgütlenme arayışlarının altı çizilebilir.

SONUÇ

1980'lere kadar gelişmesi üzerinde çeşitli düşünceler ileri sürülen yerel yönetimler, 1984 yılında merkezi yönetime daha da bağımlı hale getirilmiş, ancak değerlendirilebilecek önemli bir birikime sahip olmuş bir konumdadır.

Tartışmaların ortaya koyduğu gibi, bir yerel yönetim seçimi arifesinde, Türkiye'de bu alanda irdelenmesi gereken pek çok konu bulunmaktadır.

Yerel yönetimlerin, demokrasi, katılım, özyönetim gibi kavramları canlanması ve etkinleşmesi için, politik ve ideolojik olarak, önemli bir işleve sahip olabileceği ortaya çıkmakta. İnsanların, kendi yaşadıkları çevrenin, konutlarının, mahallelerinin, kentlerinin nasıl olacağı, nitelikleri, hizmet standartları ve yitene getirilmesi, vb. konularda karar verme istekleri ve bu tür bir uygulama içine girmeleri, diğer bir deyişle "sivil toplum" olarak güçlenmeleri, "yönetilen" konumundan uzaklaşabildikleri alanların genişlemesi; otoriter yönetim ve karar verme erkini elinde tutmak isteyen bütüncü ve hiyerarşik merkezi yönetim anlayışına ters düşmekte, yerel yönetim anlayışını ise beslemektedir. ■

İKİ YASA, BİR TEK ve BELEDİYELER

■ Bülent TANIK

Türk Mühendis ve Mimar
Odaları Birliği Genel Başkanı

Fotoğraf: Kamuran ÖZBERK, Yeni Fotoğraf, 1978 - Türk Fotoğraf Yıllığı

ANAYASA Mahkemesi iptal yönünden bir karar vermezse, 2972 Sayılı "Mahalli İdareler... Seçimi Hakkında Kanun" uyarınca Mart ayı içinde yerel seçimler yapılacaktır. Belediyelerimiz atamalı başkanlardan ayrılıp, seçimli başkanlarına kavuşacak.

"Mahalli İdareler... Seçimi Hakkında Kanun", üç yıllık aradan sonra, yerel yönetimlerin belirlenmesinde biraz daha geniş bir çevrenin seçime katılmasını öngörüyor. Bu durum, yerel seçimleri, genel seçimlere katılmayan siyasi partilerin, güçlerinin sınındığı bir yarış alanına dönüştürüyor. Öyle görünüyor ki, bu seçimler genel seçim kamuoyu yoklaması niteliğini çok ön planda tutarak, yerel seçim olma özelliğini kazanamayacak.

Oysa yerel yönetim seçimlerinin özgün önlemleri de küçümsenmeyecek boyuttadır. Genel siyasal güç dengesi için ancak ipuçları verebilecek bu seçimler ile, beş yıllığına tüm yerel yöneticiler belirlenecektir. Ankara, İstanbul ve İzmir'de oturan seçmenler, bu seçimlerde şu organlara "seçim" yapacaklar: Mahalle muhtarlığı, mahalle ihtiyar heyeti, ilçe belediye başkanlığı, ilçe belediye meclisi üyeliği, il genel meclisi üyeliği, büyük şehir belediye meclisi üyeliği ve büyük şehir belediye başkanlığı.

Ülke nüfusunun beşte birinin yaşadığı "büyük kentlerde" ve tüm belediyelerde adayları parti merkezleri belirleyecek. Son söz parti genel yönetim ve karar organlarının. Seçimi yapacak, meclis ve heyetlerin ne işe yaradığının bilinmemesi bir yana; seçmene, tercih ettiği partinin hazırladığı, bir yığın tanımadığı isimden oluşan, çarşaf listeleri sandığa atmaktan başka siyasal katılım olanağı görünmemekte!

Belediyeler, etinden, suyuna (elektriği artık kalmadı), çöpünden ulaşımına kent yaşamının günlük gereksinmelerinin pek çoğundan sorumludur. Bu böyle bir sorumluluk atmosferi ki, "iş bitirici" iktidan, "faturası bana çıkar" diye doğrudan atama yolu ile yönetime gitmekten alıkoymaktadır.¹

Seçim sonucu oluşacak yönetimlerin icraatından vatandaş sorumlu olacak, fatura da ona çıkacaktır! Şu halde vatandaş dikkatli olmalıdır.

Bu seçimlerin türevi olacak genel siyasal sonuçlar kadar; seçilecek yerel yöneticiler ve bu yöneticilerin seçileceği organların durumu, önem taşımaktadır. Hangi araç, yetki ve kaynaklarla donatılmış bir organda görev yapacağını bilmek adaylığın ön koşulu olsa gerek.

Son yıllarda önemli yapısal değişiklikler ve yasal düzenlemelere konu olan belediyelerde göreve "talip" olanlar için, durum belirleme daha da önem taşımaktadır.

Nasıldır belediyelerin durumu?

1930 tarihli belediyeler yasasının eskidiği sık tekrar edilir oldu. Ancak belediyeleri şekillendiren yasaların sayısı 60'a ulaşmıştır. Tüm bu yasalarla yeniden oluşturulan belediyeler; yakın geçmişte iki yasa ile daha "tadil" edilmiştir. Birincisi baştan beri sözü edilen Yerel Seçimler Yasası, ikincisi Türkiye Elektrik Kurumu Yasası.²

Siyasi seçim tarihinin sözlüklere geçmiş bir kavramı var; Elbridge Gerry. Bu bay 1813-1814 yıllarında James Madison'un Cumhurbaşkanı yardımcılığını yapmış. Massachusetts Valisi Gerry 1812'de, partisinin seçimleri kazanması için eyaleti öylesine bölmüştür ki, sonuçta Webster, Redhouse ve benzeri sözlükler bir kelime kazanmıştır; "to gerrymander" ya da "gerrymandering", bu kelime eyalet valisi Gerry'nin adı ile Massachusetts haritasının bölünmesi sonucu ortaya çıkan kertenkele'nin (salamander) "mander"inin eklenmesi ile oluşmaktadır. "Gerrymandering" seçim bölgelerinin şekillendirilmesi ile, seçim sonuçlarını etkilemenin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Yerel seçimler yasası ve kanun kuvvetinde kararname çıkararak üç büyük kent belediyelerinin düzenlenebilmesi, seçim sonuçlarını etkilemenin ötesinde önem taşımaktadır. Kararname ile yapılan düzenlemeler, ne kadar titiz hazırlanırsa hazırlansın, seçim atmosferinde "gerrymander" şaibesi taşıyacaktır.

Büyük kent belediyelerinde seçim sonuçlarının belirsizleşmesini getirecek böylesi düzenlemeler, yönetsel karmaşıklıklara da neden olabilecektir. Sonuçta 10 milyona yakın kentli etkilenecektir. Aceleye, karamameye ve seçim yasasında "yapılacaktır" bir düzenlemeye gö-

re daha iri bir sorundur, metropolit kent yönetimi! Kaldı ki, bu beldelede göreve talip olanların kendilerini ne tür bir sorumluluk ortamının beklediğini adaylıktan önce bilmeleri en doğal haklarıdır. Bunlar görev alanlarındaki yetki ve kaynaklarını muhtemelen seçimlerden pek az bir süre önce öğrenmiş olacaklar. Böylece ne gibi bir göreve aday ol-

duğunu bilmeden aday olma işlemi için de, belki biz bir kelime üretmek zorunda kalacağız.

Bir yandan ilçe belediyeleri ihdas ederek belediyeleri şekillendiren seçim yasası; bir yandan da, zamanlama, adayların belirlenmesi, eksiltmeli baraj sistemi ve büyük kent yönetimlerini esrarengizleştirilmesi ile kamu oyunu genel seçim atmosferine itmektedir.

Kuşkusuz her düzenleme belirli bir gereksinimin ürünüdür! Belediyelerin bugünkü durumunun net bir fotoğrafının çekilmesi halinde buralara aday bulmak güç de olabirdi!

Belediyelerin son durumlarının anlaşılmasında faydalı olacak ikinci yasa, Türkiye Elektrik Kurumu Yasası. TEK Yasası ile Belediyelerin ne ilgisi olduğu sorusu akla gelebilir! Şöyle; Bu yasa ile eskiden belediyelerin elinde bulunan tüm elektrik işletmeleri TEK'e devredildi. Basında zaman zaman belediyelerin TEK'e borçlu olduğu haberleri çıktı. Artık çıkmayacak! Belediye elektrik işletmelerinin devrinde temel rol oynayan bu borçluluk savı, tam da bazı kamu alacaklarının af yoluyla tasfiyesinden önceye denk geldi. Malzeme ve şebeke yatırımlarında standardizasyon gibi teknik gerekçeler de TEK'leştirmede ileri sürülüyordu. Alacakların tahsili ve teknik gerekçelere ilişkin TEK uygulamasını değerlendirmeye girmeden³ yasanın belediyelere etkisi nelerdir? Bunlara bakalım.

Büyük küçük tüm belediyelerin bilinen en kârlı işletmeleri elektrik işletmeleridir. Bu işletmeler kârlı oldukları kadar, nakit döndürerek de belediyelere kaynaklık eder. Elektrik işletmelerinin tahsil ettiği paralar belediyelerin çeşitli yatırımlarına, otobüs alımı gibi harcamalarına hemen kullanılabilir hazır akçe olmaktadır.

Özellikle büyük belediyelerde milyar düzeyine varabilen bu nakitle, yapılan yatırımlar sonuçlandır-

labiliyor, işletmeler sürdürülebilir, bir kısım ücretler ödenebiliyor. Kısmen geri dönen paralar, kısmen de İller Bankası ya da Maliye Bakanlığı hisseleri ile belediyeler borçlarını eritebiliyor. Bazı gecikme ve borç birikmelerine karşın belediyeler iş görüyorlardı. Yasa çıkarken, İETT yetkililerinin "bata- nız" feryatları da bu yüzdendir.

TEK Yasasının belediyeler üzerindeki etkileri, yalnız maddi kaynak kaybı değildir. Belediyeler, imar uygulamalarında ya da çeşitli denetim görevlerinde, enerji tahsis eden konumları ile sağlam bir yere basıyorlardı. Elektrik alamayan, sadece enerjiden ya da aydınlanmadan yoksun kalmaz, belediye su vermezse suyu da bulamaz. Oysa Elektrik varsa kuyu ve pompa ile kişiye özel su bile sağlanabilir. Belediyelerin böylesi etkin bir denetim aracını kaybetmesi, sağlıksız kentleşme ve plansız yapılaşmadan son derece şikayetçi olan kentlerimizde denetim işlevinin aksamasına yol açacaktır. Böylece belediye zabıtasından başka kontrol organı kalmayacak, zabıta aşırı yüklenecektir. Elektrik dağıtım yetkisinin belediyelerden alınmasının ötesinde, bir de geçen yıl yayınlanan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tebliği var. Bu tebliğ ile elektrik bağlanabilmesi için eskiden gerekli görülen İmar ve İskan Bakanlığı, planlara uygunluk "ön olur" belgesi aranması kaldırılmış; TEK'in enerji bağlama usulü iyice "libere" edilmiştir.

İşte yerel seçimlere gidilirken belediyelerin "encamı" biraz böyle.

Tanın bir heykeltraş inceliği ile yontulan belediyeleri, seçim sonucunda "kazanacak" yöneticileri ve en önemlisi kentli vatandaşı korusun!..

- 1- Turgut Özal, Hürriyet 10 Ocak 1984
- 2- Belediyeler yasasını doğrudan etkileyen çok sayıda yasa bulunmaktadır. Son çıkan Belediye Gelirleri Yasası, Toplu Konut Yasası, İmar Afı Yasası, Kültürel Varlıklar ve Doğal Varlıkların Koruma Yasası, Boğaziçi ve Çevre Yasaları, Bakanlıkları ve Kamu kuruluşlarını düzenleyen yeni yasa ve Kararnameler ve diğerleri. TEK yasası okurlara, belediyelerle en ilgisiz görünebilecek bir yasa olduğu için seçilmiştir.
- 3- Bu değerlendirme, dağıtım şebekelerinin TEK'den de özel sektöre muhtemel devir işlemini hızlandırıcı olabilir!

TÜRKİYE'de büyük kentlerin fiziki sorunları çoğu zaman ön plana çıkmakta, özellikle sosyal ve kültürel sorunlar geride kalmaktadır. Oysa, başta İstanbul olmak üzere, bütün büyük kentlerimizde özellikle bir "kimlik" sorunu ve buna bağlı olarak da önemli bir kültür sorunu vardır. Kültür sözcüğünün burada dar anlamda değil, bir toplumun tüm yaşam biçimi şeklinde anlaşılması gerekir. Kültür yalnız geçmiş birimleri değil, oluşmakta olan ve oluşacak yaşam öğelerini de içermektedir.

Kültürel açıdan bakıldığında İstanbul düzensiz ve birbirine kapalı bir mozaik görünümündedir. Uzun yıllardan beri devam eden, iç göç sonucunda İstanbul'a sonradan gelenlerin sayısı "doğma büyüme" İstanbullularını kat kat aşmıştır. Bu olgu bazı sorunları içerdiği gibi zaman içinde bazı fırsatları da yaratır. Türkiye'nin dört bir tarafından kente göçenler kişisel eşyalarının dışında önemli kültür zenginliklerini, gelenek-görenekler biçiminde beraberlerinde getirmektedirler. Yani Anadolu'nun yaşam biçimleri, alt kültürleri büyük bir çeşitlilik çerçevesinde İstanbul'a taşınmaktadır. Sorun da burada başlamaktadır. Bu alt kültürler, çoğu zaman, birbirlerinden kopuk ve herhangi bir karşılıklı etkileşim içine girmeden dağınık "kültür adacıkları" biçiminde kent içinde serpiştirilmiştir. Hatta bu adacıklar kentteki fiziki, sosyal ve ekonomik sorunlara karşı, bir sa-

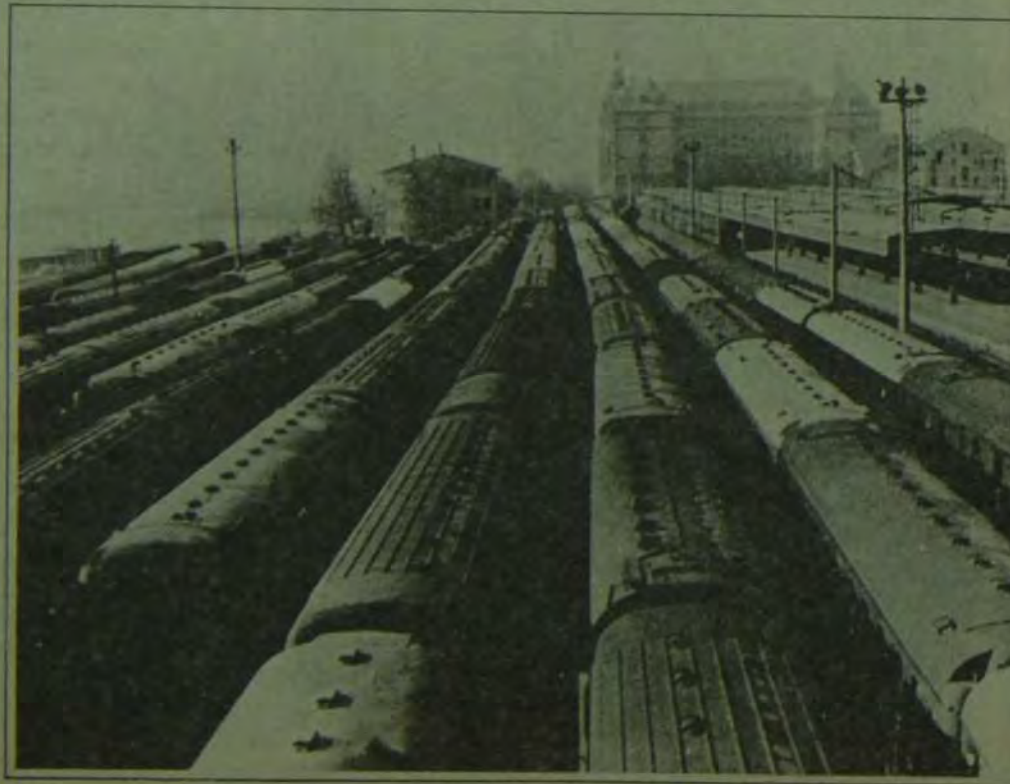
İSTANBUL'DA KÜLTÜR BÜTÜNLEŞMESİ VE YEREL YÖNETİM

■ Korel GÖYMEN

vanma mekanizması haline dönüştürülmüştür. İstanbul'a ayrı yörelerden göç edenler bir neden-sonuç ilişkisi içinde kentteki tüm düzensizlik, dağınıklık ve olumsuz yaşam koşullarına karşı "hemşehrilik" kalkanını geliştirmişlerdir.

Böylece, İstanbul'a ayrı yörelerden gelenler özellikle gecekondu semtlerinde aynı mekana yerleşerek kent çevresinde içine kapalı "kültür adacıkları" oluşturmuşlardır. Her biri mahalle veya semt ölçeğinde olan bu adacıklar, o insanların göç ettikleri yörenin birer küçük modeli olmaktadır. Böylece İstanbul aslında, özellikle gecekondu semtlerinde, küçük birer Erzurum, Sivas, Trabzon, Gaziantep vb'den oluşmaktadır. Bu tür bir yerleşim, kent yaşamının getirdiği güçlüklerle ve bilinmezliklerle

karşı bir sosyal dayanışma sistemini harekete geçirmektedir. Fakat bu durum, aynı zamanda bu insanların "kentleşmelerinin" ve "İstanbullaşmalarının" en önemli engellerinden biri olmaktadır. Çözüm, zaman içinde bu kültür çeşitliliğinden yola çıkarak, yeni bir "kent kültürü sentezi"ne varmaktan geçmektedir. Bu sentez, bir kültür aynılığı değil, yine kültür çeşitliliğini içerecektir. Oluşum, zorlamalarla değil, uygun fırsatların, mekanların, olanakların sağlanması sonucu ortaya çıkabilecektir. Yerel yönetmelere bu alanda düşen görev bu oluşumu hızlandırabilecek, kolaylaştırabilecek ve daha sağlıklı olmasını sağlayacak mekanizmaları harekete geçirmektir. Herşeyden önce bu alt kültürlerin birbirlerini tanımasını, karşılıklı etkileşime girebilmelerini sağlayacak ortak mekanların yaratılması gerekir. Bu mekanlar parklar, spor alanları, kültür merkezleri, sosyal lokaller, düşün salonları, dinlenme ve eğlenme alanları olabilir. Bu etkileşimden, sonuçta "alışverişi" sağlayacak biçimde önlemlerin yerel yönetimlerce alınması gündeme getirilmelidir. Yerel yönetimler, bir kültür politikası çerçevesinde, kentte oturanların önce yaşadıkları mekana, sonra da çevredeki kendilerinden farklı diğer alt kültürlerle uyum sağlamalarını kolaylaştırabilirler. Bu oluşum sonucunda da İstanbul'un çok yönlü kimliğini de belirleyecek bir "kültür bütünleşmesi" zaman içinde gerçekleşebilir.

TÜSTAY

Anadolu'nun yaşam biçimleri, alt kültürleri büyük bir çeşitlilik çerçevesinde İstanbul'a taşınmaktadır. Çözüm, zaman içinde bu kültür çeşitliliğinden yola çıkarak yeni bir "kent kültürü sentezine" varmaktan geçmektedir. (Fotoğraf: Mehmet SİSLİ, Yeni Fotoğraf-1980 Türk Fotoğraf Yıllığı)

Ord. Prof. Dr. Ernst E. Hirsch'in 1982 Haziran'ında yayınlanan "Yeni Türk Yükseköğretim Yasası" ("Das neue Türkische Hochschulgesetz") adlı makalesinden bazı bölümleri okurlarımıza sunuyoruz. Bu makale Federal Almanya'da yayınlanan "Wissenschafts-Recht, Wissenschafts-Verwaltung, Wissenschafts-Förderung" dergisinden (15. cilt, sayı 2, Haziran 1982) alınmıştır.

1933 Öncesi Durum

MECLİS'in aldığı bir karara dayanarak, 1932 yılında yüksek öğretim reformu konusunda İsviçre'li Prof. Albert Malche'ye hazırlanan rapor şu sonuca varıyordu: 'Üniversite denildiği zaman, bilginin aktarılmasına yönelik bir kurum değil, bilimsel düşünme yöntemlerini öğreten bir kurum akla gelmelidir. Bir kurumun üniversite sıfatına hak kazanabilmesi için, bilimsel düşünceyi üretebilmesi gereklidir.' ... Raporun her sayfası, bu koşul yerine getirilmeden gerçek bir üniversitenin ve gerçek düşünsel faaliyetin olamayacağını vurguluyordu."

Ernst E. Hirsch 1902'de Friedberg'de doğdu. 1924'te hukuk doktoru, 1930 yılında doçent olan Hirsch, medeni hukuk, ticaret hukuku ve devletler özel hukuku alanlarında uzmanlaştı. Üniversitedeki görevinin yanı sıra Frankfurt Eyalet Mahkemesi yargıcılığında bulundu.

Hirsch 1933 yılında Hitler döneminde hem üniversite öğretim üyeliği hem de yargıçlık görevlerini kaybetti. Amsterdam Üniversitesi'nin kendisine önerdiği görevi kabul etmeyerek 1933'te İstanbul Üniversitesi'ne geldi ve Hukuk Fakültesi'nin Ticaret Hukuku kürsüsünde 10 yıl çalıştı. 1943'ten beri Türkiye Cumhuriyeti uyruğundadır. 1943'ten 1952'ye kadar Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğretim üyeliği yaptı.

1952'de Berlin Freie Universität'ta göreve başlayan Hirsch,

"ARTIK ÜNİVERSİTEDE BİLİM ÖZGÜRLÜĞÜNDEN SÖZ EDİLEMEZ"

■ Ord.Prof.Dr. Ernst E. HIRSCH

İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu

"1932-33 yıllarında Atatürk'ün etkisi ve doğrudan desteklemesiyle Türkiye'de Avrupa üniversitelerine denk bilimsel kurumların oluşturulması isteği belirleyici ilke oldu. Bu üniversiteler birer meslek yüksek okulu olarak değil, birer bilim kaynağı olarak, bilimsel gerçeği araştırmak, derinleştirmek, biriktirmek, düzenlemek ve aktarmak için kuruluyorlardı... Atatürk'ün DTCF'nin duvarında hâlâ yazılı duran 'Hayatta En Hakiki Müşit İlimdir' cümlesini ancak bu temel bakış açısından kavramak olanaklıdır.

1933-1946 dönemi

"Üniversitelerin merkezîyetçi yönetimi, otoriter tek parti sisteminin ve 1945'e kadar izlenen koyu

'devletçi' çizginin bir ifadesiydi. Bu durum, devletin yüksek okulların kurullarının kararlarına pek müdahale etmemesi nedeniyle dengeleniyordu."

1946 Üniversiteler Yasası

"Bu yasanın tanıdığı özerklik teadıfı değil, koşulları ve sonuçları önceden ayrıntılı biçimde düşünülmüş bir temel ilkeydi. Siyasal düzeyde parlamenter demokrasiye geçiş ve otoriter merkezîyetçilikten vazgeçmeye denk düşüyordu. Ama aynı zamanda batı Avrupa tipi üniversiteler yaşamın açıkça kabulü ve 13 yıl önce yabancı profesörlerin yardımıyla ve başarısıyla gerçekleştirilen reformun onaylanması anlamına da geliyordu... Milli Eğitim Bakanı yasanın temel ilkesinin, üniversite yaşamının özerklik ve mes-

1953-1955 arasında bu üniversitenin rektörlüğünde bulundu.

Profesör Hirsch'in 20 Almanca, 22 Türkçe kitabı, çok sayıda makalesi yayımlandı. Hirsch 1974'te Avrupa Konseyinde ve uluslararası örgütlerde Türkiye'ye yöneltile eleştirileri cevaplandırın bir kitap da yayınladı. Türkiye'nin üniversiteler yaşamını çok yakından tanıyan Prof. Hirsch'in Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi adlı iki ciltlik bir kitabı da bulunuyor. Halen de yürürlükte bulunan 1 Ocak 1952 tarihli Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nı da tümüyle Hirsch hazırlamıştı.

İstanbul Üniversitesi 1979 yılında Prof. Hirsch'e Türk bilim yaşamına yaptığı katkılar nedeniyle fahri doktora ünvanı verdi. Yine İstanbul Üniversitesi tarafından Ord. Prof. Dr. Ernst E. Hirsch onuruna bir Armağan Kitap yayımlandı.

leki özyönetim çerçevesinde üniversiteler tarafından düzenlenmesi olduğunu vurguluyordu. Bakana göre 1933 yasası görevini tamamlamış, üniversiteler olgunluğa erişmiş, bilimin özgürlüğe olan ihtiyacı açıkça ortaya çıkmıştı."

1981 Yükseköğretim Kanunu

"... Yüksek öğrenimin tümü bir tek yasa ile düzenlenmek istendiği için... Üniversiteler yasasından yüksek okullar yasasına geçildi. Bunun bir sonucu da farklı üniversite, yüksek okul ve akademilerden alınan ve elde edilmeleri farklı koşullara bağlı olan tüm ünvanlar eşit kılındı... Yasada egemen olan görüş, tüm yüksek öğrenim alanının tıpkı askerlik alanı gibi, bir bütün olarak, devlet yaşamının bir parçasını oluşturma doğrultusundadır ve bu alan çeşitli yönetim kademelerine bölünmüş olmakla birlikte yukarıdan aşağıya hiyerarşik olarak düzenlenmiştir."

Yükseköğretim Kurulu

"Piramidin tepesinde yer alan Yüksek Öğretim Kurulu, yüksek öğretim alanında adeta bir kurmay işlevi görmekte, tek tek üniversiteler, yüksek okullar, fakülteler ve enstitüler, tıpkı birer birim gibi ona bağımlı kılınmaktadır... Milli Eğitim Bakanı devreden çıkarılmakta ve yüksek öğretim alanında parlamentoya karşı sorumluluk ortadan kalkmaktadır... Yasanın temel amacı olan, ülkenin yüksek okullarını vesayet altına alma ve öğretim elemanlarının üniversite yaşamında etkide bulunma olanaklarını ortadan kaldırma amacı, ancak bu kadar açıklıkla ortaya konabilirdi. Bu yasa Türk üniversite ve yüksek okul elemanlarının suratına indirilmiş ağır bir tokattır. Fakülteler dekanlarını seçme hakkına bile sahip değildiler... Böylelikle üniversitenin bağımsızlığı, özerkliği, kendi üyelerince yönetilmesi gibi ilkeler ve genel idarenin üniversite içi yaşama karışmaması ilkesi terkedilmiş olmaktadır. Üniversiteler ve onlara eşit kılınmış olan yüksek okullar dışardan yönlendirilen ve yönetilen kurumlar haline getirilmiş, profesörler ve doçentler sıradan memur düzeyine indirilmiştir.. Prof. Doğramacı'nın açıklamalarıyla daha önce sözünü ettiğimiz Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in 1946'daki açıklamalarını karşılaştırır ve her iki durumda da bu açıklamaların gerçeği ifade ettiğini kabul edersek, bu takdirde son 35 yılda Türk üniversitelerinin düzeyi ve hocalarının

niteliği çok düşmüş olmalıdır. Eğer bu doğrudur, yabancı üniversitelerin bu durumda artık Türkiye'nin bilimsel kuruluşlarını kendilerine eş saymaları olanağı kalmayacaktır. (Not: Dünya Üniversiteler Birliği'nin 1950-51 yılında Lyon'da yaptığı toplantıda Türk rektörler, 1946 tarihli üniversiteler yasasına dayanarak Türkiye'deki yüksek öğretim kuruluşlarını Avrupa üniversiteleri grubuna kabul ettirmişler ve sürekli konseyde birer üyelik hakkı elde etmişlerdi.)"

Üniversite Denetleme Kurulu

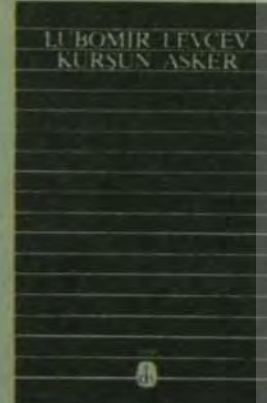
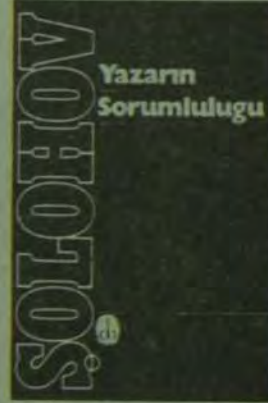
"Bu kurulun görevi, üniversitelerde eğitim ve diğer faaliyetlerin ya-

sanın saptadığı amaç ve ilkeler ile YÖK'ün saptadığı ilkeler çerçevesinde olup olmadığını denetlemektir. Böylelikle, yasadaki amaç ve ilkeler her türlü yoruma açık olduğuna göre, karalama ve ihbar yönteminin işlenmesine olanak tanımaktadır. Artık böyle bir üniversitede bilim özgürlüğü ya da bilimsel özerklikten söz edilemez... Bu koşullar altında Hacettepe Üniversitesi eski rektörü Prof. Doğramacı'nın bilim özgürlüğünün yasa tarafından güvence altına alındığını alenen nasıl iddia edebildiği bir muammadır. Bu yasa ile... Avrupa'da yüzyıllar içinde gelişmiş bulunan üniversite idealinin tarihsel temelleri Türkiye'de tasfiye edilmiştir."

"gelenek ve yenilikte süreklilik"

DE YAYINEVİ
YENİ
YAYIN DÖNEMİNİN
İLK KİTAPLARINI
SUNAR

gerçekçi
düşüncenin
kaynakları

afşar timuçin

Gerçekçiliğin
Evrensel
Mirası

YÖK: "BAŞARI" NIN ANATOMİSİ

■ Dinçer ERTEN

ÇALIŞMAYA başlayışının 3. yılında YÖK üzerine tartışmalar yine yoğunlaştı. Konu yasama organında da gündeme geldi. Meclis soruşturması açılması istemi iktidar partisince benimsenmedi. İktidar partisi yöneticilerine göre YÖK ve uygulamalarını değerlendirmek için "vakit henüz erken". "Aksayan, hatalı tarafları varsa" ortaya çıksın diye bir süre daha beklemeye gerek yok. Oysa başarısızlığı YÖK kadar belgelenmiş bir başka kurum bulmak olanaklı değil. Üstelik, YÖK, üzerine ne kadar kalın bir zırh örmeye kalkarsa kalksın, işleyiş ve uygulamalarını ne kadar saklarsa saklasın, durum böyle. Böyle, çünkü sonuçlarına toplumca katılmak zorunda kalıyoruz. YÖK'ün televizyonu kullanımı dahil yoğun karşı propagandası da durumu gözlerden saklamaya yetmiyor. Ne var ki bir İstanbul gazetesinde "Siyasete girişinin nedenlerinden başkası" olarak YÖK'ü gösteren, "YÖK'ten sonra üniversitelerde çalışmanın fazla anlamlı yarı kalmadı, bu durumu düzeltmeye çalışmak gerek" görüşünü savunan iktidar partisi Meclis Grup Başkanvekili Prof. Konukman ise "Elde henüz yeterli kafi doküman bulunmuyor" diyor. (Cumhuriyet, 3.2.1984)

Bu yazımızın YÖK uygulamalarının bir değerlendirilmesi gibi kısıtlı bir amacı vardır. Amaç, demokratik, katılımcı, özerk, çağdaş üniversite anlayışı çerçevesinde Yüksek Öğretim Kanununun eleştirisini yinelemek değildir. Ulaşılmaması gereken ve arzulanan bu hedefe yönelik bir değerlendirmenin gereksiz olduğu sakın düşünülmesin. Aksine bıkmadan bunların ortaya konulması toplumsal sorumluluğun gereğidir. Ne var ki tek bir yazıda her şeyin ortaya konulması elbette olanaklı olmayacaktır. Bu nedenle, yazımız-

da sadece YÖK uygulaması karşısında durum tespitine katkıda bulunabilecek kimi olaylar, olgular üzerinde durulacaktır. Bunların ortaya konulması ise bugün yükseköğretimi düzenleyen yasanın temel niteliklerinin belirginleşmesinin ve değişmesinin de ilkesel bir zorunluluk olduğunu göstermeye katkıda bulunacaktır.

Yazının konusu olan kimi YÖK uygulamaları tartışılıp değerlendirilken izlenecek yöntem YÖK ve onunla özdeşleşen başkanının, uygulamalarını haklı kılabilmek için dayandıkları görüş ve savlar olacaktır. Başka bir deyişle, yazının sistematikliği YÖK ve başkanının uygulamalar ve kurumlarının tanıtımı için kullandıkları malzemenin bir irdelemesi üzerine kurulacaktır. Bu amaçla kullanılacak en uygun ve son belge yaygın bir dağıtımla kamuoyuna sunulan, TV'de de okunan "1981 Yükseköğretim Reformu ve İki Yıllık Uygulama Sonuçları" başlıklı broşür-kitapçık olacaktır.

YÖK NE YAPMIŞ?

İşe temel bir belirleme ile başlamakta yarar var. Soru şöyle: Nedir üniversitelerimizin şu andaki görünümü? Sözü YÖK'ün propaganda broşürüne bırakalım. Sonuç bölümünde şöyle yazıyor:

"Yükseköğretimin ülke çapında yeniden planlanması ile yükseköğretim çağındaki gençlere daha geniş eğitim-öğretim imkanının yaratılması ve böylece diğer ülkelere kıyasla çok düşük olan yükseköğretim okullaşma oranının bir ölçüde yükseltilmesi mümkün olmuştur. Öğretim üyeleri bakımından yetersiz durumda bulunan üniversitelerin öğretim elemanları artırılabilmiş,

her öğretim üyesine asgari ders verme yükümlülüğü getirilmiştir. Öğrencilerin devam mecburiyeti ve ara sınavları yoluyla verimlilikleri artırılmış, bilgisayardan da yararlanılarak üniversitelere bağlı birimlerin ve öğretim elemanlarının eğitim-öğretim, araştırma ve yayın faaliyetleri etkin bir şekilde izlenebilmiştir. Mali kaynak ve kadroların üniversiteler arasında daha dengeli dağılımı imkan dahiline girmiş, bunun yanında bazı merkezlerin ülke çapında ve kendi alanlarında örnek teşkil edecek biçimde mükemmel duruma getirilmesi gibi yeni uygulamalara geçilmiştir. Bütün bu faaliyetlerin yükseköğretim alanında üniversiteye sağladığı tartışma kabul etmez büyük yararlarına rağmen, kendilerini hiçbir makam veya kuruluşa karşı sorumlu görmeyen bazı kişiler memnun etmemiş olması da (abç) tabii karşılanabilir." (s. 34-35)

REKTÖRLER NE DİYOR?

Sözün burasında bir bakalım, bu "Tartışma kabul etmez büyük yararlarına rağmen kendilerini hiçbir makam veya kuruluşa karşı sorumlu görmeyen bazı kişiler" arasında kimler var? YÖK bu kişileri de "tabii" karşılayabilecek mi? 29 Ekim 1983 günlü Hürriyet Gazetesinde Selma Tükel'in en arka sayfada sürmanşetten bir haberini görüyoruz: "22 Üniversite de Dert Küpü". Üst başlık: "Rektörler, yükseköğretim kurumlarının sorunlarını Hürriyet'e anlattılar". Alt başlık: Ortak sorun ve sıkıntıları başında öğretim elemanı açığı, bina ve yer sıkıntısı, parasızlık, barınma, beslenme, ulaşım zorlukları geliyor. Haber daha yakından incelendiğinde kimlerin neler dediğini de öğreniyoruz. İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü: "En önemli sorun fiziki imkanların darlığı, kantin, yemekhane yetersizliğidir. Öğrenci yurtları yetersizdir. Kış aylarında ulaşım çok güç oluyor. Yer yetersizliğinden yemek yetmiyor. Öğretim elemanı sıkıntısı var." İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü: "Yüksekokullarımızın beşi çevre illerdedir. Bina, anfi ve dersane sorunumuz var. Tıp Fakültesinin hastanesi yok." Ankara ODTÜ Rektörü: "Statü değişikliğinden dolayı sorunlarımız var. Bu yüzden idari ve akademik personel sıkıntısı içine girdik. Geçen yıldan yüzde 50 fazla öğrenci aldık." Trabzon Karadeniz Üniversitesi Rektörü: "Belirli dallarda öğretim üyesi eksik. Eğitim Fakültesinde bir tek öğretim elemanı var, o da dekan'dır. Bina kapasitesi

Çeşitli gazetelerin 1982 Aralık ayı sonlarında yayımlandı. Şöyle:

GAZİ ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ DEKANLIĞI'NDAN

Fakültemiz 1982-1983
öğretim yılı derslerine
30 Kasım 1982 tarihinde
başlanmıştır.

Öğrencilerimize duyurulur.
BASIN - 26385

Bir üniversite düşününüz; öğrenim yılının resmen başlamasından çok sonra öğrencilerine "Haberiniz olsun, okulunuz açıktır" diyebiliyor. Anlaşılan, açılış tarihindeki durum öğrencileri okulun açık olduğuna pek inandıramamış.

Bir başka okuyucu mektubu 5 Şubat 1984 günlü Hürriyet Gazetesinden:

"... 1982-83 öğretim yılında ilgili okul, çok geç açılmasına karşın YÖK uyarınca Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'ne 'Maliye Yüksek Okulu' olarak bağlandı. Bu yıl ise tekrar ismi Maliye Meslek Yüksek Okulu olarak değiştirdi.

Biz çalışan öğrencilere başkanlığın bir genelgesiyle 'ekstern' öğrencilik hakkı tanıdı. Ancak devam eden öğrenciler gibi bir yıl içinde 14 dersten 4 vize, 2 final sınavı olmak üzere toplam 84 işgünü sınavlara girmek durumunda kaldık. Bunun yanında bir de bütünlüme girdiğimiz ders sayılarını da eklersek, bu rakam asgari olarak 90 işgünü buldu. Oysa ki bizlerin devlet memuru olarak yılda 20 gün izin hakkımız vardı..."

Gazi Üniversitesi
İ.İ.B.F. Maliye Meslek Yüksek Ok.
'ekstern' öğrencileri

Fiili gecikmeleri -nedenleri çok önemli ve aydınlatıcı olsalar da- bir an için görmezden gelsek dahi, Gazi Üniversitesinde ara sınavlar nedeniyle öğrenimin iki hafta eksik yapıldığını gözardı edemeyiz. Nedeni yine çok basit. Öğrenci sayısı ölçüsüz tutulmuş, derslik bulunamıyor. Neden bu olunca, aynı durumun çok sayıda başka kurum için de geçerli olduğunu düşünmemek için bir neden yoktur. Anfilere sağmayan hukuk, tıp öğrencilerini gazetelerde fotoğraflarıyla görenleri aksine inandırmaya YÖK'un bile becerisi yetmez.

SORUNLAR BİTMİYOR

Konular birbirleriyle çok bağlantılı. Değinilen bir sorun, bir başka sorunu ortaya çıkarıyor. YÖK öğünüyor: "Vize sınavları ile başarı oranı arttı." Yine hemen söyleyelim: Devam ve ara sınavlar öğrenim için çok önemlidirler. Ama bunlar yasa ile zorunluluk haline getirilir, sonra da gereken önlemler alınmazsa yarıdan çok zarar verirler. Yeterli öğretim üyesi, derslik bulmadan devam zorunluluğu, ara sınavdan söz etmek, hele başarıdan dem vurmamak olmaz. Konu aslında görüldüğünden de çok önemli. Yukarıdaki mektupta öğrenciler sınavlara 90 işgünü harcamak zorunda kaldıklarını yazmışlar. Bunun bir başka ifadesi üniversitelerde öğretim yerine sınav yapılıyor demektir. O halde hani başarı, hangi başarı? Dahası da var. Yapılan sınavlar sonrasında kağıtların okunup değerlendirilmeleri gerekli. Anlaşılan öğretim üyesinin asli görevi bundan böyle sınav kağıdı okumak olarak belirlenecek. Yüzlerce öğrencinin binlerce sayfa sınav kağıdının okunup değerlendirilebileceği hiç inandırıcı gelmiyor. Hele üzerlerinde çok sayıda ders yükü olanlar, özellikle bunlar arasında yöneticilik yapanlar için. Kağıtları, şimdi adına araştırma görevlisi denilen asistanlar okuyor olmasın? Önce, bu yasal değildir. Yasada araştırma görevlisinin tanımlanan görevleri arasında bu yoktur. Ama araştırma görevlilerine yasaya rağmen ders verdiren bir uygulama niçin sınav kağıtlarını okuturmasın? Sadece yasanın yükümlülük getiren hükümlerinin hatırlatıldığı, hak tanıyan hükümlerinin ise hiç sözünün edilmediği bir ortamda hangi araştırma görevlisi derse girmem, kağıt okumam diyebilir? Eğer yasa değiştirilecekse ve yine sadece YÖK Başkanının "icraatını" keyfince yapmasına engel olacak yönde değiştirilecekse bu konu da unutulmasın!

Konuyla ilgili bir ihtimal daha var. Birçok yerde sınav kağıdı okutulacak araştırma görevlisi bulmak da kolay olmuyor. Bulunsa bile hiyerarşik yapıda üstte yer alanlardan diğer hocaların kağıtlarına sıra gelmeyebiliyor. Bu arada gerek yasalara saygıyı ilke edinen, gerekse kendi mesleklerine duydukları saygı ile kimi hocalar kağıtları kendileri değerlendirmeyi yeğleyebilmekteler. Bu durumda olanların işleri çok zor. Çıkar yol "çoktan seçmeli test" uygulamasında. Düşünebiliyor mu-

sunuz, tıp fakültelerinden böyle bir sınav sistemiyle yetişecek hekimleri, şantiyelerdeki sorumlu mühendisleri, işletmelerdeki yöneticileri? Yarıda üniversite öğrencileri için test sınavında başarı yollarını gösteren kurslar açılırsa hiç şaşmamalıyız.

ŞİHİRBAZLIK GEREK

Gerek YÖK broşürünün çağrıştırdığı, gerekse bu broşürden hareket edildiğinde gündeme gelmeyecek, ancak çok önem taşıyan çok sayıda konu var, sorun var. Ancak şimdiye kadar söylenenler YÖK uygulamasının başarısını değil, başarısızlığını tescil için fazlasıyla yeterlidir. Bu nedenle önem taşıyan pek çok konuyu (şimdilik) geçerek YÖK broşüründeki bilgilerin inandırıcılıktan yoksun olduğunu değişik bir konuda bir örnekle göstererek yazımızı tamamlayabiliriz. Broşürün bir başka bölümü "Yönetimde ve Profesörlerin Seçiminde Reform" başlığını taşıyor. Beklenildiği gibi burada da değişik ülkelerden örneklerle, karşılaştırmalarla YÖK sistemi haklı kılınmaya çabalıyor. Prof. Doğramacı'nın çok sık başvurduğu bilinen bu yaklaşıma ise, elmalarla armutların toplanamayacağını bilenler için hiçbir anlam taşımıyor. Ama YÖK bu yöntemi kullanmakta oldukça haklı. YÖK ile kurulan yönetim sisteminin iyi olduğunu gösterebilmek ancak olmayacağını, olmadığımız herkesin bildiği bir şeyi olur gibi gösterebilme sihirden başka bir şeydir. Verilen örneklerin hemen hemen tümü bu durumu sergileyebirdi. Ama burada özellik taşıyan Fransa örneği üzerinde duracağız. Daha önceki bir olayı da ele alma fırsatı vereceği için. Broşürde şöyle yazıyor:

"Fransa'da üniversite şehirlerinde, üniversitelerin hükümetle olan ilişkilerini düzenleyen ve Eğitim Bakanlığı'na atanmış olan bir akademik rektörü -üniversiteler şansölyesi' si vardır. Her üniversitede oldukça yetki sahibi olan, seçilmiş bir başkan bulunmakla beraber, bütün kadrolar Eğitim Bakanlığı'nın tasarrufunda tutulduğundan, üniversitede herhangi bir kadronun serbest bırakılması bakanın izni ile mümkün olabilmektedir. Bakan, Fransız Üniversite Başkanları Kurulu'nun (Konferansı'nın) tabii başkanı olmakla birlikte, bu kurul toplantılarına genellikle aralarından seçilen bir başkan yardımcısı başkanlık eder. Üniversite başkanları ve profesörler izinlerini bakandan alırlar." (s. 27)

Bu sözlerle üniversite başkanından, yani bizdeki rektöre karşılık olan en üst yöneticiden her türlü kuruluna kadar seçimle yönetilen bir özerk üniversite sistemi, kurullarında öğrenci ve idari personel temsilcilerine de yer verilen katılımcı bir model, YÖK'ten fazla farklı değilmiş gibi gösterilmeye çalışılıyor. Yine de broşürde yazılanların Prof. Doğramacı'dan bir adım daha gerçeğe yaklaşma çabası taşıdığına belirtmek zorundayız. Prof. Doğramacı YÖK'ü haklı gösterebilmek için Ankara'da "Rektörler Konferansı" adı altında düzenlediği bir toplantıda Paris Akademisi Rektörünü "Paris Üniversitesi Rektörü" olarak tanıttı, o dahi atamayla işbaşına getirilmiştir, demişti. Bu unutulmadı. Gerçekte, Fransız sisteminde rektör, ilkokuldan üniversiteye kadar uzanan tüm öğrenim kuruluşlarının bölgesel temelde bir topluluğunu kapsayan ve adına Akademi denilen kuruluşun simgesel yetkilerle donatılmış başından başka bir şey değildir. Bu örnek tek başına, YÖK Başkanının kendisini ve görüşlerini haklı gösterebilmek amacıyla neler yaptığını, yapabileceğini anlamak için yeterli olabilir.

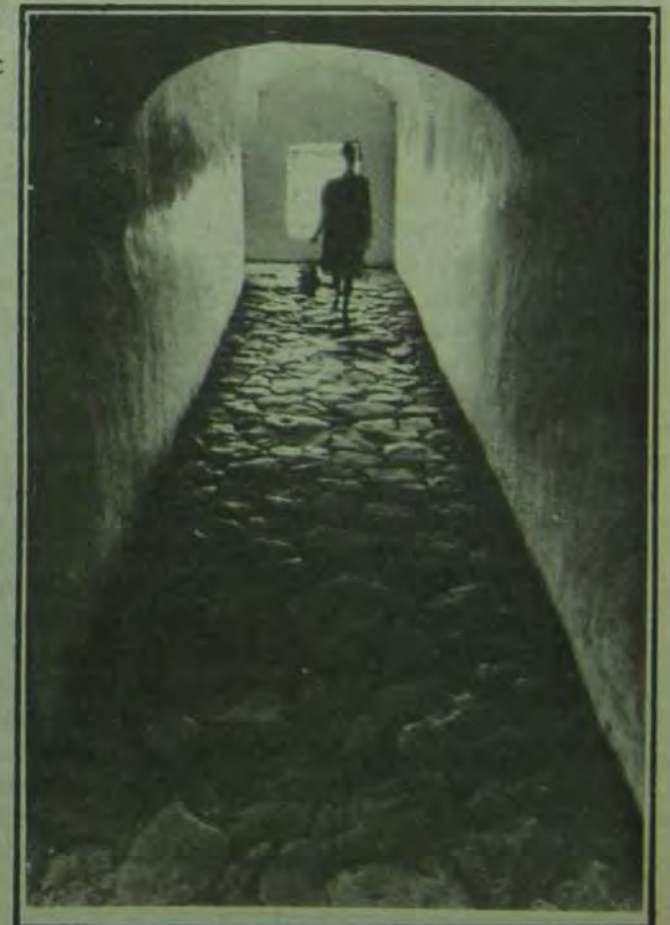
DAHA FAZLA GEÇ KALMADAN

Sorunun özü Türk Yükseköğretim Sistemini düzenleyen yasadadır. Bunun değişmesi gerekmektedir.

Sakıncalarının rotuşlarla giderilmesi mümkün değildir. Ancak başka bir konuyu da gözden kaçırmamak önemlidir. Bu konu da yasanın uygulanış biçimi ve uygulayıcıların anlayışları, tasarruflarıdır. Çünkü sorunların bir kısmı da YÖK Yasasının kimi hükümlerinin uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. Ortada çok açık keyfi bir yönetim anlayışı vardır. Yapılmak istenene yasa uygunmuş görünümü verme çabası da belirginleşmiştir. Bu olanaklı olmadığı anda da yasa değişikliğine gidilmektedir. Örneğin, dekanların üniversite dışından atanmasını, hatta profesör olmayanların dekanlığa atanabilmesini YÖK bu yolla sağlamıştır. "Kura ile rotasyon" yönteminin değiştirilmesi de bir başka örnektir. YÖK'un yasada belirli objektif esaslara, "ihtiyaç olması", "ihtiyaç fazlası bulunması", "kura" gibi yeterli olmasa da bazı koşullara bağladığı rotasyon terkedilmiştir. Çünkü yöneticilerin rotasyonu, istemediklerini cezalandırmak için kullandığı çabuk anlaşılmalıdır. Şimdi yapılan değişiklik, yönetimin istediğini doğrudan görevlendirilmesini sağlıyor. Üstelik, yeni düzenleme görevlendirilenlerin görevden çekilmesi halinde kamu hizmetlerine girmekten temelli yoksun bırakılmasını da hükme bağlıyor. Başka hiçbir kuruluşta görevden istifa kamu hizmetlerinden mahrumiyetle sonuçlanması söz konusu değildir. Buna rağmen yeni görev yerlerine gitmeyenler, gittikten son-

Yılın fotoğrafı
(İFAK):
Oral GÖNENC

Ayın fotoğrafı
(İFAK): Orhan
KARAALIOĞLU

BİLİM ve Sanat'ın geçen sayısının kapağı çok güzel ve bir o kadar da ilginçti. TV'nin 15. Yılı-Yakılan İlk Film mi? Sorunun yanıtını iç sayfalarda Varlık Özmenek veriyordu. Yorgun Savaşçı'nın yakılan ilk film olmadığını, yakın geçmişten örnekler göstererek anlatan Özmenek bununla yetinmiyor, olayın "bugünün sorunu" olmayıp, artık gelenekselleşen bir alışkanlığın doğal sonucu olduğunu, yine tarih ve olaylar vererek ortaya koyuyordu.

Yorgun Savaşçı'nın yakılması olayı, toplumun bilinçli bir dönemine rastladığı ve TV'ye ilişkin olduğu için hemen her çevrede büyük tepkiyle karşılaştı. Oysa bu toplumun TV'den 40 yıl öncelikli ve halen de en yaygın iletişim aracı olan "Radyo"su vardır. Ve bugün TV'de yaşanan bazı olumsuzluklar, yıllar önce hem de kat kat büyük boyutlarla Radyo'da yaşanmıştır. Özmenek arkadaşımızın yazısı bana bu olumsuzlukları anımsattı.

Radyo-TV hizmetleri dünyanın her yerinde büyük ölçüde "arşiv"e dayanır. Bu gerçek bizim yöneticilerimizce ne hikmetse çok geç anlaşılmıştır. Anlaşılmıştır da ne yapılmıştır? O noktadan başlayarak düzenli bir arşivcilik mi gidilmiştir? Aynı kayıtsız tutum yıllar yılı süregelmiştir. Ne olduğu belirsiz bir arşivcilik anlayışının yanı sıra, var olanların da yok edilmesi akıl alır şey değil. Bugünkü durumu yakından bilemiyorum ama, bu yapılmıştır geçmiş dönemlerde. Öteki radyolarda kısa süreli çalışmaların olduğu için, oralarındaki durum hakkında iddialı konuşamayacağım. Ama uzun yıllar görev yaptığım Ankara Radyosu'nda, bırakın başkalarını, yalnızca kendi yaptığım programlardan örnekler versem, hayli kabarık bir sayı çıkar ortaya, silinen bantlar konusunda,

Yıl 1963... Cumhuriyetin 40. yılı. Ankara Radyosu'nda özel bir program hazırlanacak. Programda cumhuriyetin ilanını görenlerin konuşmaları da isteniyor. Bu konuşmaları yapmak üzere İstanbul'a gönderildim. 8-10 isimle cumhuriyetin ilanını konuşacağız. Aralarında Kılıç Ali, Fahrettin Altay, Falih Rıfkı Atay, Ali Fuat Cebesoy'un da bulunduğu bu isimler -üstelik bazıları hasta yatıklarında ve bitkin olarak-Cumhu-

TRT'DE YOK EDİLEN BAŞKA ŞEYLER ÜSTÜNE

■ Jülide GÜLİZAR

Uzun yıllar görev yaptığım Ankara Radyosu'nda, bırakın başkalarını, yalnızca kendi yaptığım programlardan örnekler versem, hayli kabarık bir sayı çıkar ortaya, silinen bantlar konusunda,

riyet'i anlattılar. Program yayınlandı. Aradan bir yıl bile geçmemiştir ki, söz konusu seslerin silindiğini öğrendik.

Ünlü Ozan Aşık Veysel Ankara Radyosu'nda... Programını tamamladıktan sonra kendisiyle bir konuşma yapmam istendi. Geçtik mikrofonun başına. Konuşma 15 dakika olacak. Ama Aşık öylesine coşkun, öylesine coşkulu ki... Anlattı da anlattı. Şiirlerini okudu, sazını çaldı. Teknisyen arkadaşlar yarımşar saatlik üçüncü bantın sonuna yaklaştığımızı bildirdiler. Bantları ayıkladık, temizledik ve üç ayrı konuşma çıkardık ortaya. "Biri yayınlanır, ötekiler arşive kaldırılır ve gerektiğinde yayınlanır" diye düşündük. Bantlar bir dizi halinde üç akşam üst üste yayınlandı ve... Ve sonra silindi gitti.

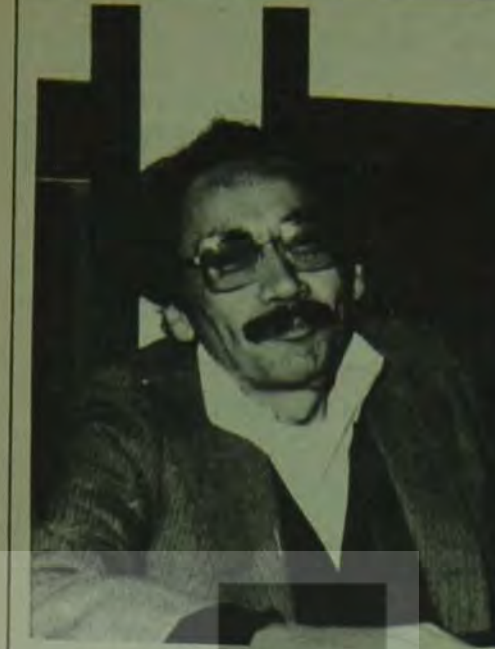
45'er dakikalık üç bölüm halinde

hazırladığımız ve içinde Neyzen Tevfik'in neyinden ve sesinden tutun, şimdi çoğu hayatta olmayan birçok yetkilinin konuşmasına yer verdiğimiz Neyzen Tevfik programı da kendisini bu acı sondan kurtarmadı.

Şimdi daha ilginç bir olay anlatacağım. Hazım Körmükçü için hazırladığımız programın da, insafsız ellerde yok edilmesinden korktuğum için, yayınından çok kısa bir süre sonra, gereksinmem olduğunu söyleyerek ve imza karşılığı aldım. İlk iş olarak bir kopyasını yaptırıp ve inanır mısınız tam dört yıl bu bantı -denemek için- geri vermedim. Merakla bekledim ne zaman isteyeceklerini. İstemediler ve ben Radyo'dan TRT Haber Merkezi'ne geçerken götürüp iade ettim.

Çok örnekler verilebilir daha. Hele öteki programcılar da kendi örneklerini sıralamaya kalkarlarsa, altından çıkılmaz olur. Bağışlanamaz ya, haydi diyelim ki birçok bant ihmal, kayıtsızlık, bilinçsizlik nedeniyle silindi. Peki ya siyasal nedenlerle silinen ve bir daha yerine konulması olanaksız seslere ne diyelim? 27 Mayıs ve 12 Mart'ın "tu kaka" ettiklerinin (12 Eylül dönemi bilemiyorum TRT'den ayrıldığım için) çoğu sonradan aklandılar ve bu kişilerin adlarına TRT'de yer vermeye başlandı. Ama sesleri gitti gider. Sanılır ki bu sesleri susturmakla, o seslerin sahiplerini yok edebilirsiniz. Bir işgüzarın, bir zamanlar tarih kitaplarından İnönü'nün adını silmeye kalktığını herhalde anımsarsınız.

Bu kıyım-kırım yazısını, birçok radyocunun hâlâ içini sızlatan bir olayla bitirmek istiyorum. Birgün birçok meraklımın, yüksek fiyatlar ödeyerek antika niyetine aldığı 78 devirli taş plaklar var ya. Bir zamanlar Ankara Radyosu'ndaki yayınların büyük bölümü o plaklarla yapıldı. Sonra bir gün, hâlâ öğrenemediğimiz bir nedenle bu taş plakların tümü Ankara Radyosunun arka bahçesinde imha edildi. Seyyan Hanım'dan Hafız Burhan'a, Sadi İşlay'dan Fokstrot Orkestrası'na, Malatyalı Fahri'den Osman Pehlivan'a, Tango Orkestrası'ndan Fikriye Hanım'a kadar bildiğiniz bilmediğiniz birçok ses o plaklarla yok olup gitti. Elde kalan, bu kıyımdan bazı meraklı radyocuların kurtarabildiği birkaç plak...

NAZİF TEPEDELENLİOĞLU: "KİM KORKAR MATEMATİKTEN!"

Geçtiğimiz kasım ayında Nazif Tepedelenlioğlu'nun "Kim Korkar Matematikten" adlı kitabı Bilim ve Sanat Yayınları'nın ilk kitabı olarak yayımlandı. Halen ABD'de Florida Teknoloji Enstitüsü Elektrik Mühendisliği Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta olan Dr. Tepedelenlioğlu ile yaptığımız söyleşi-yi okurlarımıza sunuyoruz.

☆ Sayın Tepedelenlioğlu, neden böyle bir kitap yazma gereğini duydunuz?

★ Neden olmasın? 1981-1982 yıllarında Bilim ve Sanat'ta matematiğin çeşitli konularını içeren, matematiğin tarihini, kaynaklandığı konuları, sorunlarını anlatan yazılar yazdım. Bu yazılar -en azından benim beklemediğim şekilde- oldukça geniş ilgi uyandırdı. Ben de bu yazıların bir kitap halinde toplamaya karar verdim.

☆ İçerdiği konuların yanı sıra kitabın adı da ilginç: "Kim Korkar Matematikten". Kim korkar matematikten sizce?

★ Akılcı düşünme alışkanlığı olmayan herkes herhalde. Şimdi bakın. Endüstrileşme sürecini tamamlamamış ülkelerin ortak bir yanı var: Çağımızın teknolojisini kavrayamamak, ona dışardan bakmak. Teknoloji üretmiyorsunuz ki, geliştirmiyorsunuz ki benimseyesin. Hep dışardan bakıyorsunuz. Hani körlerin dokunmayla filiyi algılamaya çalışmaları gibi. Bazen teknoloji zorla ülkene giriyor. Sen gene dışardan bakıyorsun. Hakını vermiyorsun. Dolmuş şoförü gibi uçak kullanıyorsun, hamam işletir gibi kömür madeni işletiyorsun, deve sürer gibi araba sürüyorsun.

Ağaca çıkar gibi 35 kV'ta enerji taşıyan direğe çıkıyorsun tamire; maskesiz, eldivensiz. Sonra da tabii çarpılıp ölüyorsun. kV dedim de aklına geldi; bırakın sokaktaki adamı, gazetecimiz bile kilovolt, kilovat, kilovatsaat arasındaki farkı bilmez; eksikliğini de duymaz.

☆ Konudan sapmadık mı?

★ Hem evet, hem hayır. Bu konu beni o kadar tedirgin ediyor, o kadar kızdırıyor ki, en ufak bir fırsatta hemen boşalveriyorum. Hayır, sapmadık. Eğer teknolojiyi yalnızca tüketmeyeceksek; teknolojiyi serpilten, yenileyen, biçimleyen altyapıya gereksinmemiz var: Bu altyapı genel olarak temel bilimler, özel olarak da matematik. Bana teknoloji üreten hiçbir ülke gösteremezsiniz ki temel bilimlerin önemi kavranmamış olsun. Üniversitelerinde matematikte, temel bilimlerde önemli araştırmalar yapılmıyor olsun. Matematikçilere saygınlık kazandırmak, onlara karınlarını doyurabilecekleri bir iş bulma olanağı sağlayabilmek için "matematikçi" yerine "matematik mühendisi" demek zorunda kalınmış olsun. Şimdi burada yanlış anlaşılacak istemiyorum. "Teknoloji üreten ülke olabilmek için işe matematikçilere saygınlık kazandırmakla başlayalım" demek

istemiyorum. Ama matematiğin ve temel bilimlerin bu denli horlanması da ağırıma gidiyor doğrusu. Hele ortaöğretimde...

☆ Evet, özellikle ortaöğretimde...

★ Biraz önce matematiğin önemini kavramaktan söz ettik. Matematik neden teknoloji üretiminde altyapı görevi görüyor? Çünkü matematik herşeyden önce doğru düşünme, akıl yürütme yöntemidir de ondan. Şu halde matematik öğretiminden murat da bu olmalı: Doğru düşünmeyi, akıl yürütmeyi öğretmek. Kalcı olan budur. Yoksa bu amaca hizmet için kullanılan formüller ve simgeler değil. Ama bakın bizim ortaöğretimimize, matematik deyince önce sınıf geçmek sonra da üniversiteye girmek için katlandığımız birtakım bezdirici denklemler, şekiller, formüller geliyor akla.

☆ Biraz da kitaptan söz edelim.

★ Bilim ve Sanat 1981'de dergiye her ay matematik konusunda bir yazı yazmamı önerdiği zaman önceden yapılmış belli bir hazırlığım yoktu. Sonra ne tür bir okuyucuya sesleneceğimi de bilmiyordum. Konu üzerinde biraz düşününce genel olarak Bilim ve Sanat okuyucusunu dışlamayacak, ama özellikle matematik öğrenmek zorunda bırakılan(!) öğrenciye seslenen yazıların en uygun olacağı kanısına vardım. Bu yazılar herşeyden önce okuyucunun hoşuna gidecek, konudan tat almasını sağlayacak yazılar olmalıydı. Böylece "Matematik Nasıl Matematik Oldu"da matematiğin insan oğlunun yaşamında bir araç olarak nasıl yaratıldığını, "Bilim Zincirinde Bir Halka"da ortaçağ Araplarının matematik, astronomi, fizik ve coğrafyada eski Yunanlılarla Rönesans Avrupası arasında nasıl bir köprü görevi gördüklerini, "Leonardo Fibonacci"de uyanan Avrupa'nın tarihsel mirası Araplardan devralışlarının bir örneğini, "Pi'nin Öyküsü"nde pi sayısının tarihin başlangıcından günümüze matematiğin gelişiminin nasıl aynası olma görevini gördüğünü anlattım.

☆ Başka?

★ Başka konular da var ama bu söyleşi yeterince uzadı sanırım. Son olarak bu yazıları yazmama ön ayak olduğu için Bilim ve Sanat'a teşekkür ederim.

☆ Söyleşi için teşekkürler.

Kırk yıl önceki dergilerimizden: NAMIK KEMAL ÜZERİNE C.E.ZADE'NİN BİR İRDELEMESİ

Bilim ve Sanat Dergisi'nin 11. sayısında (Kasım 1981) geniş ölçüde tanıttığımız bir dergi vardı: *Projektör*. Bu dergi 1936 yılının Mart ayında tek sayı olarak çıkabilmişti. Sahibi, yönetmeni ve başyazarı Sabiha Zekeriyâ Sertel idi. Dergide ilginç bulduğumuz çok yazı içinde, Namık Kemal'i irdeleyen bir yazı* özellikle dikkatimizi çekmişti. Yazarı C.E. Zade'yi epey araştırdığımız halde, kim olduğunu öğrenemedik. Şubat 1984'de Ankara'ya gelen yılların yazarı Aziz Nesin'e sorduk. *Projektör*'ü anımsadı. "Bende de olacak o dergiden" dedi. Söz konusu yazıyı anımsattık. Düşündü, sonra "Kerim Sadi olabilir" dedi. Bize de uygun geldi doğrusu. Çünkü toplumsal bakış açısını yani bilimsel yöntemi o dönemde edebiyata en çok uygulayan yazarımız Kerim Sadi idi (1900-1977). Büyük olasılıkla o olabilir. Yine de araştırıyoruz.

Bir edebiyatçımızı bilimsel yöntemle irdeleyen bu yazıyı, yayınlamışından tam 48 yıl sonra (hem de bir rastlantıyla yine bir Mart ayında) okurlarımıza sunuyoruz. Namık Kemal'in kişiliği ve yapıtlarına, yaşadığı dönemden yola çıkarak eğilmek ilginç geldi bize. Yazarın saptamalarına, vardığı sonuçlara katılımla katılmayalım, bizce önemli olan, o yıllarda böylesine ciddi bir eleştiri yapılabilmesidir. Ülkemizde ilerici ve çağdaş düşüncenin akşamdan sabaha oluşmadığını, bizden çok önceleri büyük acılarıyla, sonsuz özverilerle ağabeylerimiz tarafından başlatıldığını ve geliştirildiğini unutmayarak daha tutarlı ve sabırlı çalışmamız gerektiğini de vurgulamak istedik böylece.

İleride, kırk yıl ve belki de daha önceki dergilerimizden ilginç bulduğumuz yazıları okurlarımıza sunmayı düşünüyoruz. Şimdi okuyacağınız yazının, aslına bağlı kalarak, yalnızca dilini sadeleştirdik.

Remzi İnanç

BİR edebiyatçının, özellikle, Namık Kemal gibi çeşitli yönlerde ünlenmiş bir kişinin çalışmalarını ve değeri üzerine doğru bir yargıda bulunabilmek için, onu, döneminin ve çevresinin dinamikleri içinde, toplumsal biçimlenmesini etkileyen koşullarında incelemek gerekir.

Sanatçı (düşünür ve bilginler de) öbür insanlar gibi, hepimiz gibi, yani sınıflı toplumda yaşayan her birey gibi, belirli bir sınıfın ve belirli bir katmanın ürünü, aynı zamanda ve zorunlu olarak belirli bir sınıfın beğeni, duygu, düşünce ve isteklerinin yanlısı, sözcüsü ve savunucusudurlar.

Toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal yetişimi ve bu yetişime göre ortaya çıkan sınıfsal biçim ve sınıfların karşılıklı ilişkileri ile sanat, felsefe, din, bilim gibi ideolojiler birbirinden ayrılmaz; diyalektik bir birlik oluştururlar. Daha doğrusu ideoloji maddi bünyenin, maddi ko-

şulların insan dimağında yansıyan ve gerçekleşen maddi görünümüdür. Maddeyle bilinç birbirinden farklı, birbirinden bağımsız değildir; bir şeyin iki yüzü gibi bir bütündür. Toplumun çeşitli sınıflarındaki ekonomik ve sosyal özelliklerin aynı sınıfın beyinlerinde özel yansımalar yapacağı doğaldır. Bu yansımalar bilim ya da sanat biçiminde oluşur ve ortaya çıkar. Demek ki, her sanat yapıtı, belirli bir sınıfın duygu ve düşünce birliğinin estetik bir anlatımından başka bir şey değildir. Bu diyalektik birliği anlayamayanlar, edebiyat ve sanat sorunlarında mutlaka çarpıklık yaparlar. Yalnız edebiyat ve sanatta değil, her tür felsefe sorunlarında da... Bundan ötürü bir edebiyat yapıtını, bir yaratıcıyı, hatta belirli bir edebiyatı incelemek demek, belirli bir toplumsal çevreyi, yani insan topluluğunun belirli bir gelişme aşamasında, birbiriyle çarpışan madde ve bilinç zıtlıklarını, daha açıkçası, belirli gelişme aşamasındaki sınıfların ideolojilerini incelemek, irdelemek de-

mektir. Bir sınıfı anlamak ve tanımak için o sınıfın özetle yarattığı sanatı ve edebiyatı tanımak ne denli doğruysa, bir edebiyatı ve sanatı anlamak için de onu yaratan sınıfı tanımak gerekir.

II SANATÇIYI TANIMAK İÇİN TOPLUMU(NU) TANIMAK GEREKİR

Feodal Osmanlı hayatının, eski yaşayış koşullarının yavaş yavaş kesin yıkılmaya, dağılıp, parçalanmaya doğru gittiğinin açık görüldüğü bir dönem olan 19. yüzyıl, gerçek bilim için hemen hemen kapalı bir kutudur. Birçok siyasi, askeri, mali ve ekonomik sarsıntılara ve değişimlere sahne olan o yüzyıl, bize pek yakın olmasına karşın, bugüne dek esaslı ve bilimsel yöntemle araştırılmış, irdelenmiş ve açıklığa kavuşturulmuş sayılamaz. Sarayı yaşatan katmanlar, özetle aristok-

ratlar ve soylular, yeni meydana gelmekte olan ya da ilerlemekte olan ticaret kesimi, ticaret burjuvazisi, saldırgan kapitalizmin yürüyüşü ile kapitalleşmeye dönük küçük atölye sahipleri, esnaf; yerel sanayiye yaşatan işçi; çokluk saraya, bazen de birbirine karşıt aydınlar; bütün bunların sosyal, yani sınıfsal kimlikleri, dayandıkları ekonomik temeller incelenmiş ve açıklıkla saptanmış değildir. Bunların bilinmesi gerekir. Toplumsal yapı bilinince, yaşamının estetik plandaki yansıması olan sanatı da, sanatçısı da kolay anlaşılabilir. Bunlar olmadan, daha doğrusu toplumun sınıf ilişkilerini gösteren ölçüler ele alınmadan, bir sanat ürünü gereğince değerlendirilemez.

19. yüzyılın düşünce ve estetik kimliğini nitelemek ve adlandırmak için, o yüzyılın sosyal yüzünü ve sınıfsal niteliğini öncelikle incelemek gerekir.

O yüz ve niteliği oluşturan nelerdir?

19. yüzyıl Türkiye'sinde, toplumbilimcilerin de saptadığı gibi; sömüren ve sömürülen sınıflar belli başlı dört büyük katman halinde idi.

1. Saray ileri gelenleri ile İstanbul'da ve taşrada yaşayan, saraya az veya çok yakınlığı bulunan bir kısım büyük toprak sahipleri, beyler ve soylular, din bilginleri (ulemalar).

2. Çoğunluğu Türk ve müslüman olmayan ticaret ve sanayi burjuvazisi.

3. Küçük mülkiyet sahibi olan esnaf ve köylü gruplarını içine alan küçük burjuvazi.

4. Henüz örgütsüz olan ve bundan ötürü de sessiz ve bilinçsiz gibi duran kırsal kesim ve şehir işçileri.

Bu katmanların birincisi, öteden beri kökleşmiş bulunan toplumsal yapısına ve yaşama koşullarına göre az çok güçlü bir ideoloji sahibi idi. Medresesi, tekkesi, camii, geleneği, özetle kurumları vardı. Devlet ve yasalar bu sınıfın çıkarı ve ideolojisinin odak noktası ve yaptırımcısı idi. Ama bu sınıf o yüzyılda artık ekonomik temelini yitirmişti. Yağmalar, dış gelirler, savaş tazminatları kalmamıştı. Vergiler gitgide eksiliyordu. Toprakların geliri de küçük sanatlar gibi, Avrupa'nın ekonomik saldırısı önünde tutunamıyordu.

Böylece aristokrasi ekonomik temelinden yoksun kalınca, politik olarak da sarsılmış oluyordu. Tutunmak için yeni yeni çarelere başvurmak zorunda idi.

İkinci katman dediğimiz burjuvazi sınıfı, Avrupa burjuvazisinin geniş ve hızlı gelişmesine paralel ve biraz da bağlı olarak ilerlemekte idi. Ama kendisi Türkiye koşullarında pek garip bir iç karışıklık ve zıtlıklar içindeydi. Çıkarları çatışan üç ayrı gruba ayrılmıştı.

a. Doğrudan doğruya yabancı olan ve kapitülasyonlardan yararlanarak ülkenin ekonomisini elde tutmak isteyen Avrupalı burjuvazi.

b. Avrupalı burjuvazi ile elele ve ren ve islam burjuvazisinin gelişmesine engel olan Türkiyeli 'müslüman olmayan' burjuvazi.

c. İslam veya Türk burjuvazisi.

Avrupalı ve "müslüman olmayan" kapitalistlere karşı durabilmesi için, bu sonuncular bir zamanlar devlet tarafından "Hayriye Tüccarları"

Namık Kemal'in gençlik resmi.

adıyla bir ölçüde örgütlenmiş olmakla birlikte, istenen gelişme sağlanamamıştı. Bunlar ulusal ekonomiye, yani kendilerinin rekabette kurtulmalarına, devletçe de önem verilmesini istiyorlardı. Buna karşılık yabancı ve "Türk olmayan" tüccarlar, dış burjuvazinin politik ve askeri müdahalesini istemekten bile çekinmezlerdi. Çünkü ülkenin politik ve hukuki durumu, bu sınıfın daha da serbest davranmasına ve gelişmesine engel görünüyordu. Bu sınıfın bütün katmanlarında yeni ve özellikle Fransız burjuvazisinininkine denk ve benzer bir ideoloji doğmakta ve ilerlemekte idi.

Üçüncü katman (küçük burjuvazi) eski feodal koşullarına göre kurulmuş ve oluşmuş olan bir yaşama biçiminin, bu yaşama bağlı olan bir ideolojinin (din, ahlak, güzellik duygusu gibi toplumsal ilintilerin) tutucu çerçevesi içinde idi; ekonomik temelini sarsılmasından doğan bir güçsüzlükle, artık yerini ve yaşama gücünü koruyamaz hale geliyor ve özellikle birinci katmana ve hatta ikinciye de bir dayanak ve güç kaynağı olmaktan uzaklaşıyordu. Öteden beri olduğu gibi, yine yakınmacı, yine isyancıydı. Ama gerçek düşmanını hâlâ göremiyordu.

Dördüncü katman, (işçiler) Avrupa'da, önemli roller oynamaya başladığı ve ideolojisini oluşturmayı sürdürdüğü halde, Türkiye'de henüz onu örgütleyecek ekonomik bir temele sahip değildi. Büyük fabrikalar, tröstler ve sanayi merkezleri oluşmamıştı.

19. yüzyılın Osmanlı aydınları, özellikle de şair ve yazar gibi belirli bir topluluğun düşüncesiyle beslenen ve doğal olarak belirli bir okuyucu kitleleriyle yaşayanlar, ister istemez bu kitlelerin dışında kalamazlardı. Kesinlikle belirli bir sınıfın ideolojisinin sözcüsü olmak durumundaydılar.

III NAMIK KEMAL HANGİ SANATIN DÜŞÜNÜRÜ VE IDEOLOGU İDİ?

Namık Kemal'i 19. yüzyılın ikinci yarısını dolduran bir şair, bir düşünür, bir ideolog olarak gösteren tarihçiler ve edebiyat tarihçileri esaslı bir sorunun yanıtını vermiyorlar:

— Namık Kemal kimin ve hangi sınıfın ideologu idi? Daha açık söy-

“MEYDAN OKUYAN” BİR OZANIN ARDINDAN

■.Aziz ÇALIŞLAR

TANIĞIM olun!
Fırlattığım yumruğu
zorbanın suratına!
Tanığım olun!
Öleceğim, biliyorum.
Hiç kılıç taşımadım
ben ömrümdede.
Öleceğim, biliyorum.
Öleceğimi bile bile
savaşaçağım bu savaşta.
Öleceğimi bile bile.¹

Evet, öleceğini bile bile yaşama
ve şiire sarıldı, öleceğini bile bile
"meydan okudu".
Adı: Muin Besieso.

Yurdu: Filistin
Şiiri: Filistin.
Kavgası: Filistin

Bir an için geri kalmadı yurdun-
dan, şiirinden, kavgasından. "kör
bir yazgı", "bilinemez bir dünya",
"anlamsız bir yaşam" için değil. Bi-
linen bir yazgı için, emperyalizmin
Ortadoğu'da ördüğü. Bilinen bir
dünya için, binlerce yurtsever insa-
nın göz göre göre öldürüldüğü. An-
lamlı bir yaşam için, yurdunda ve
dünyada özgürlük ve barışın hüküm
süreceği.

Adı: Muin Besieso.

1930'da Gazze'de, işgal bölgesin-
de doğdu. 1952'de "Kavga" adlı
uzun şiiriyle Kahire'de sesini yük-

selitti ve bu şiiri Mısır'ın birçok
kentlerinde ekmek kavgası için gös-
teriler yapan emekçilere adadı. 1959'da yoğun McCarthy'ci kam-
panyaların başlaması, işyerlerinin
ele geçirilmesi ve kandökülmesi so-
nunda, birçok yurtsever Mısır'da,
tutuklama kampında yıllarca hap-
is yattı, ama hiçbiri Filistinli kim-
liğini yadsımadı. Gardiyanlar gece
gelip, bu ömürlerinde hiç rastla-
madıkları cinsten mahpusların
sözlerine kulak verdiler. Bütün bu
günleri "Suya Dalış" adıyla yayın-
lanan kitabında bir bir anlattı Muin.
Şiirini halkının yazgısından, halkı-
nın şiirinden ve kavgasından ayır-
madı. Alegorik ve öfkeli, dışavur-
umcu bir sesle yazdı gerçekleri.
Yeni Arap şiiri hareketinin önde
gelen adları arasında saydılar onu.
"Beyrut Kalelerine Açık Şiir" yazdı:

"Burada,
barikatlarımız yükseliyor burada.
Kuşlar kapladı baştan başa
göklerimizi
burada.
Bizim çocuklarımızdır sizin
çocuklarınız, yoldaşlar,
gidiyor ortak kurşunlarımız
kuşların taşlıklarında,
binmişler sanki ata.
Ayırır buğday başakları bizi,
bir başak size,
bir başak bize,

bir başak size,
bir başak bize.
Burada,
barikatlarımız yükseliyor burada."²

İsrail halkını, İsraili çocukları,
İsrail askerini kendi yazgısıyla bir
tuttu, ayırmadı onları giriştiği kav-
gadan, özgürlüğü, barışı paylaşmaya
çağırıyor, ama ödün vermedi "mey-
dan okumak"tan. Kendisi gibi Filis-
tin Kurtuluş Hareketi'nin önsafların-
da dövüşen yakın arkadaşı, tüm
dünyanın tanıdığı bir başka ozan,
Mahmud Derviş'le oturdu, "Bir İs-
rail Askerine Mektup" yazdı:

"Bir mektup yazıyoruz sana", dedi.
"En son teslim olacak olanlardan en
son teslim alacak olana yazılan bir
mektup,
Bir şarapnel yoketmezden önce,
ya bizi ya sizi.

Şunu sormak için
yazıyoruz sana:
Daha ne kadar kazıp da
İçine gireceksin mezarın?

Yıktın yıkacağını.
Öldürdün öldüreceğini.
Gördün göreceğini.
Seni de uçurdular havaya.
Seni de yerle bir ettiler.
Nasılın, iyi misin hâlâ?

Harman nasıl gitti bugün?
Kan mı fişkırdı her yerden?
Gökyüzünü yangına çevirecek,
mısırları kavuracak
Kaldı mı yeterli petrolünüz,
bombariz?

Aziz Çalışlar, Muin Besieso ve Aziz Nesin Asya-Afrika Yazarlar Birliğinin bir toplantısında

Ey tankçıbaşı!
İnsan tankta okuyup yazabilir mi
hiç?
Güvercin uçurabilir mi tankın
içinden?
Sevişebilir mi bir kadınla?
Dikebilir mi ağaç, tankta
otururken?

Bizler aynı cesedin
İki ayrı yüzüüz, aramızdan ölüm
irmağı akıp giden.
Daha ne kadar taşıyacaksınız sırta
şu tabutu?

Hey tabutçubaşı!
Nasılın, iyi misin?
Gerçekten iyi misin?"³

Belki de bu yüzden kitaplarından
üçü İsrail işgali altındaki topraklar-
da yayınlandı ve elden ele dolaştı
Muin'in. Belki bu yüzden "Zirgi'nin
Başkaldırışı" adlı kitabı Unesco Ya-
yımları arasından çıktı. Belki bunun
için dünyanın birçok dillerine çev-
rildi, birçok ülkede en çok okunan
şairlerden biri oldu. Kavgasını,
"meydan okuyuşu"nu yalnız kendi
halkı için düşünmedi çünkü Muin.
Tüm Asya-Afrika halklarının, tüm
ezilmiş halkların savaşımını bir gör-
dü. Filistin'i savunurken onurlu bir
direnişi, onurlu bir dünyayı savun-
du; onları savunurken de Filistin'i.
Belki de o yüzden 1979'da Asya-
Afrika Yazarlar Birliği'nin Lotus
Edebiyat Ödülü'nü verdiler ona. Bel-
ki de onun için tüm Asya-Afrika
yazarlarının saygın ve sıcakkanlı
dostu oldu. Ama en çok Türk ya-

Muin Besieso, Lotus ödülü alırken. Yanındaki Faiz Ahmed Faiz.

zarlarına sevgisini belli etti. Belki de
annesini İstanbullu olduğu için. Belki
de Nazım'ı kendisine en büyük usta
saydığı, şiirine hayran olduğu için.
Belki de onun için Beyrut bomba-
landığı, yardımcı yönetmeni oldu-
ğu "Lotus Dergisi" yönetimevi
bombalardan sarsılıp çıktığı bir
sırada kurtardığı şiirler onun ki-
leri oldu. Tüm Türkiye'nin ve ya-
zarlarının kendi yanlarında yer
aldığını çok iyi biliyordu çünkü.
Lotus'un Filistin Özel Sayısı'nda en
iyi yazıların Türklerinki olduğunu
herkese onur duyarak söyledi. Tür-
kiye'de Filistin davası ve şiiriyle il-
gili çok sayıda yayın onu çocuk gi-
bi sevindirdi. Kadehini bu yakınlığa
kaldırdı hep, "ihtiramât" çekti..
Ama, tıpkı halkı gibi, ömrü bo-
yunca yurdunu aradı, oradan oraya
göç etti, sonunu bile bile. Bir başka
ozan da sanki bunu önceden kestir-
mişçesine bir şiir yazdı, "Şiiri Sa-
vunmak ya da Özgürlük İçin Topra-
ğa Düşmüş Filistinliler Onuruna Üç
Dakikalık Saygıdurusu" başlığını
taşıyan ve bunu Muin'e armağan et-
ti geçen yıl.

"Konuşumuz, Filistinli ozan,
suskun.

Vatanı yas bağlamış...
Kadın, erkek, çocuk dememiş,
Binlerce insana kıymış siyonistler
Sabra Şatila kamplarında.

Belki oğlu da onlar arasında
Katledildi, geleceğin katledilişi
gibi.
Kapayın şu televizyonu.
Üç dakikalık bir sessizlik olsun.
Büyük bir savaş öncesinde
Ne güzeldir o sessizlik".⁴

Evet, o sessizliğe kavuştu O şimdi.
Adı: Muin Besieso.

24 Ocak 1984 günü, yurdundan
uzakta öldü. Öleceğini bile bile.

Bu çok kısa sayılacak yaşama
"uzun bir kavga"yı sığdırarak.

Uzun uzun "meydan okuyarak",
daha da sürecek olan.

- 1- Muin Besieso, "Meydan Okuma", Fi-
listin Şiiri, çevirenler: A. Kadir-Süley-
man Şalom, Yazko Yayınları, 1982,
3. basım.
- 2- a.g.e.
- 3- Muin Besieso - Mahmud Derviş, "Bir
İsrail Askerine Mektup", Lotus Dergi-
si, sayı 52, 1983.
- 4- a.g.e.

* Ülkemizden Aziz Çalışlar'ın yazı ku-
rulu üyesi olduğu, editörlüğünü Faiz
Ahmet Faiz'in, editör yardımcılığını
Muin Besieso'nun yaptığı, Asya-Af-
rika Yazarlar Birliği yayını organı
"Lotus" Dergisi amblemi.

Latin Amerika örneğinde ARTAN BASKI ve DİRENEN SANAT

Daniel Viglietti (Uruguay): "Sürgündeki sanatçı için en önemli şey, kendi inancından ve sanatından sürgünde olmamak."

■ Gürhan UÇKAN

BAZI sayılar vardır, en yüksek sesle bağırarak konuşmacılardan, en güzel kağıtlara baskı yapan rotatiflerden ve at gözlüklerinin en koyusunu takan insanlardan daha çok inandırıcıdır. Onların iletmiş gerçekleri örtmek için akıl almaz yollara başvuranlar olur; boş kafalarının boş edebiyatı yapan "kalemşörler" sütunları doldurur. Bir bakarsınız ki, çevrenizde saygı duyulan insanlar, eski tanıdıklar, gerçeklerden habersiz gibi dolaşır dururlar. Ya saygı kavramınızı değiştirmeniz gerekir, ya da kendinizi. Ama değişmeyen tek şey, sayıların gerçekliğidir.

Brezilya'da her dakikada bir bebek ölür, 25 milyon çocuk bitki gibi kendi başlarına yaşamaya terk edilmiştir ve 12 milyon kötünüm ülkede yok sayılır. Ve bu ülkenin başındakiler, atom bombası sevdiğini adınırlar!

Arjantin'de "kayıplar" diye anılan 30 bin kişinin artık öldü kabul edilebileceğini yönetimi ellerinde tutanlar açıkladılar. Kocalarını, evlatlarını soran kadınlar, her gün Buenos Aires'teki başkanlık sarayının önünde sessizce dolaşarak hesap soruyorlar.

Ülke nüfusuna göre en yüksek oranda politik tutukluyu bulundurma rekorunu elinde tutan Uruguay, ayrıca okulda yetişmiş işkence uzmanlarının en çok görev yaptığı ül-

ke. Halkın yüzde 10'u başka ülkelere göç etmiş durumda.

Şili'de geçenlerde kanlı darbenin 10. yıldönümü yaşanırken çalışabilir nüfusun yüzde 23'ü işsiz ve dış borç tutan 18 milyar doları aşmıştı.¹

Porto Rico'da ülke topraklarının sekizinde biri ABD üsleri ve yerleşme yerlerine ayrılmıştır. Nüfusunun üçte biri, ABD'de geçici işler peşinde koşmakta ve gettoları doldurmaktadır. Bölgedeki en büyük yoksulluğun yaşandığı bu ülkeden Amerikalı politikacılar, "kurtarılmış ülke" olarak söz ederler.

El Salvador'da ülke yöneticileri, kendi halkını kırmakta Franko'nun vardığı yere yakında varacak halde. Uzun süredir yaşanan kanlı iç savaş, artık ilerici denemeyecek görüş sahiplerine bile yeter artık deritecek boyutlara ulaştı.

Latin Amerika gerçeğini yansıtmakta daha ne kadar örnek vermek gerekiyor? Komşusuna göz diken Honduraslı yöneticilerin ülke sınırlarını eşkiyalara açmalarını mı, Guatemala'daki yerli halka uygulanan soykırımını mı anlatalım?

Sayılar diyorduk. Bir bakıyoruz, hangi ülkede işsizlik, enflasyon oranları ve bütçe açığı ile dış borç artıyor, o ülkede görüyoruz ki, askeri giderlere ayrılan para, ABD ve di-

ğer Batı ülkelerinden gelen yatırım da aynı hızla artıyor. Hangi ülkede insan yaşamı üç kuruş etmiyorsa, o ülkede insana büyük yalanlar atılıyor.

Baskı arttıkça, sanat çiçek açıyor! Evet, çiçek açıyor. Bakıyoruz, duvar resimleri yok olmuş ama yepyeni bir halk tiyatrosu doğmuş. Yeneğini gece kulüplerindeki sarhoşlara değil, meydanlarda, toplantılarda halka yönelen müzik sanatçıları, kamuoyunu dayanışmaya çağırıyorlar. Ünlü sınırları çoktan aşan ozanlar şarkılara girerek, birçok dile çevrilerek sonu olan geceleri anlatıyorlar. Ve giderek güçlenen yazarlar, artık kimsenin örtmeyeceği yapıtlarla çağımızın süsü oluyorlar.

İşte Marquez... Kendisini anavatanına yıllardır sokmayan Kolombiya başkanı, birden yüz seksen derece dönüş yapıyor ve onu aldığı ödülün ötürü kutluyor. Ünlü romancının verdiği yanıt çok ilginçti: "Benim değil, Kolombiya'nın ödülü kutlu olsun!"

Bir başka örnek, Uruguaylı ozan ve şarkıcı Daniel Viglietti. Yıllardır sürgünde yaşıyor. Çalışmaları ile öylesine etkili oluyor ki, İngiltere gibi "demokrasinin beşiği" geçinen ülke, kendisine İngiltere'ye girişinde "terörist muamelesi" yapılabiliyor, ABD ise vize vermeyi reddediyor. Viglietti'nin şu sözleri çok il-

ginç: "Sürgündeki sanatçı için en önemli şey, kendi inancından ve sanatından da sürgünde olmamak. Öldürülenlerin, tutuklandıktan sonra 'kayıbolanların' ve hücrede çürüyenlerin arasında olmadığı için onlardan daha iyi durumda olan sürgündeki sanatçı, disiplinli çalışma yapma görevini aksatmadan yerine getirmelidir. Çünkü inançtan ve umuttan yoksun kalmak, ortada ceset olmayan bir intihar gibidir."²

"Yoksulluk hep aynı, umutlar bir yurttan olmak istediğim bu haritada her renkten insanın kardeşçe yaşadığı yepyeni bir dünya çizmek için..."

"Sizi göreve çağırıyorum arkadaşlar uzatın ellerinizi, çekinmeyin tek bir damla çok değil ama yeter birleşince barajları taşırmaya..."³

Yukardaki çağrının benzeri bir başka ses de Şilili genç bir ozan olan Carlos Pulgar'dan geliyor. Yaşamını İsveç'te sürdürmek zorunda olan bu sanatçı şöyle sesleniyor:

"Şili'yle şarkı söyle sen de arkadaşım, çok uzaklara ulaşacak şarkın, çok uzaklara, yeryüzünün güney ucuna günlerin karanlık olduğu yaşamın sustuğu vatana..."⁴

Manlio Argueta, El Salvador'dan geliyor. Genç bir edebiyatın temsilcisi. Bakın bu konuda ne diyor:

"Nikaragua, El Salvador ve Guatemala'daki diktatörlere karşı verilen ve bu son iki ülkede hâlâ verilmekte olan savaş sırasında, kökleri halk direnişinde olan yeni bir Orta Amerika edebiyatı doğdu. Yaşlı edebiyat, yaşlı yazarları ile birlikte ortadan çekiliyor. Bu yazarlar, diktatörlere karşı tavır takınmak istemedikleri için, ya da takınmadıklarından, yazmayı bıraktılar. Eskiden bir takım ödüllerle bu yazarları kollayan yöneticiler, şimdi tüm olanaklarını silaha, baskıya ve yakıp yıkmaya yönelttiler."⁵ Manlio Argueta, romanlarında başlangıç noktası olarak aldığı belgesel verilerin öyle inanılmaz bir baskının sonucu olduğu görüşünde ki, bazı gerçekleri, salt inanılır olmaları için biraz "yumuşattığını" söylüyor. Birlikte

"Fakirin gecesi" (ayrıntı), Diego RIVERA

uğraş verdiği Guatemalalı ozan dostu Otto Rene Castillo'nun⁶ ülkesi uğruna can veren ne ilk ne de son sanatçı olduğunu belirtiyor.

Bolivyalı yazar Victor Montoya da memleketine dönemeyen sanatçıları arasında. Latin Amerika'daki diktatörlükler ve edebiyattaki büyük patlama üzerine görüşlerini şöyle açıklıyor:

"... Denebilir ki, kıtanın içinde bulunduğu gerçeklik, yazarlarımızın yaratıcı gücü için kaynak oluyor. Eğer 60'ların yazarları nihayet Latin Amerika romanının yolunu değiştiriyorlarsa, bunun nedeni, kullandıkları yeni teknik değil, yansıttıkları büyüleyici gerçekliktir. Gerçeğin nerede başladığını ve düşüncünün nerede bittiğini tanımlamak güçtür çünkü. Latin Amerika edebiyatında patlama olarak adlandırılan olay, Roa Basto'nun 'İnsanoğlu' adlı romanı ile başlar, Ernesto Sabato'nun 'Kahramanlar ve Gö-

mütler', Juan Onetti'nin 'Tersane', Alejo Carpentier'in 'Işık Yüzyılları', Carlos Fuentes'in 'Artemio Cruz'un Ölümü', Vargas Llosa'nın 'Kent ve Köpekler' ve Garcia Marquez'in 'Yüzyıllık Yalnızlık' adlı romanları ile sürer. Zirveye henüz ulaşmamıştır. İnsanın bedeninden yüreğini koparır gibi, bu yazarları ve yapıtlarını halktan sökülmeye çalışan baskı rejimlerinin tüm çabalarına karşın, giderek güçlenmektedir.

Halkların kıyımının başladığı Santo Domingo emperyalist girişiminden (1965), Şili'deki darbeye (1973) dek geçen zamanda birçok genç yazar hamle yaptı ve verilen şehitlerin kanından güç aldı. Gözlerinde yapışık kalan korkunç sahneleri öylesine büyük bir beceriyle anlattılar ki, örneğin Arjantin ve Uruguay'da yapıtları, yalnızca aydınlarla ulaşmakla kalmadı, halkın elinden düşmez hale geldi. Halkın tavır ve düşüncelerinin bir bölümü haline gelen edebiyat, ne hapse tıkalabilir ne de kurşunlanabilir. İnsan bilincinin olduğu her yerde, özgürlük ve hak eşitliğinin edebiyatı da bulunur."⁷

Victor Mantoya, Latin Amerikalı yazarların kendi kıtaları ile dayanışmaya çok önem verdiklerini de belirtiyor ve bu nedenle sayıların 10'u bulan Latin Amerikalı yazarların uluslararası edebiyat ödülleri kazanmış olmalarının rastlantı sonucu olmadığını vurguluyor. Mutlu günler hep birlikte görülene dek...

- 1- S. Sönmez, "Friedman'ın Şili Tutkusu: Bir Model Denemesinin İflası", *Bilim ve Sanat*, No: 33, s. 18.
- 2- Index on Censorship, Mart 1982.
- 3- Yarı, Kasım 1982.
- 4- Pulgar, C., *Chile: Förbudet at Sjunga och Leva*, Stockholm, Eylül 1975.
- 5- Ny Dag, Stockholm, 6.10.1983.
- 6- Yarı, Eylül 1983
- 7- Författaren, Stockholm, No: 5, 1983.

SERGI KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar
- Kırtasiye gereçleri

HİZMETİNİZDE

Adres: Birinci Beyler Sokak,
Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

YENİ ŞAFAK KİTABEVİ ve DAĞITIM

- Ders kitapları
 - Bilimsel - Sanatsal yayınlar
 - Süreli yayınlar
- SÜREKLİ İNDİRİM

Adres: Muvakkithane Cad. No.30
(Hacıbekir sırası)
Kadıköy - İstanbul

TÜRK-İŞ 13. GENEL KURULU ve ÖTESİ İzlenimler-Anılar

■ Şaban YILDIZ

TÜRK-İŞ Kurucularından
ve ilk Genel Sekreteri

16 ARALIK 1983. Posta dağıtıcısı Türk-İş özel damgalı. "Demokrasiye Bağlı, Kanunlara Saygılıdır" sloganlı zarfı uzattı, gülümseyerek. Zarfın ağzı açıldı. İçinde basılı bir davetiye. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) Genel Başkanı Sayın Şevket Yılmaz'ın, Türk-İş'in 21 Aralık'ta Ankara Arı Sinemasında yapılacak 13. Olağan Genel Kurulunu "onurlandırmam" ricasında bulunan nazik davetiydi bu.

Türk-İş'in, yasa gereği, Genel Kurul toplantısı hazırlığı içinde olduğunu basından izliyordum; ama özellikle 'duyarlı bir zamanda davet alacağımı aklımın köşesinden bile geçirmiyordum doğrusu...

1970'lerde, hatta daha da eski yıllardan beri Türk-İş protokolünün kara listesinde bulunduğumu biliyordum. Ne var ki Seyfi Demirsoy'un başkanlığı süresince "kara liste" pek uygulanmadı. Örneğin 1970 Genel Kuruluna davet edilmemiştik. Ama Seyfi Demirsoy, kongrenin toplanmasından önce, özel olarak, neden davetiye gönderemeyeceğinin, kendisine göre gerekçesini bana açıklamıştı. Ben de 1970 yılının sıcaklığında ve koşullarında gerekçesini hakkı bulduğumu söylemiştim kendisine.

1973'te yapılan Türk-İş Genel Kurulu için Seyfi Demirsoy bana gönderdiği resmi davetiyenin hemen arkasından kendi el yazısı ile yazdığı kısa mektubunda aynen şöyle diyordu: "Sevgili kardeşim, dave-

tiyeni gönderdim. Geleceksin. Masraf bize ait. Bekliyorum, arkadaşlar sevinir. Özledim de. Keyfimiz yerinde, iyi. Sağlık ve neşeler diler, yanaklarından operim kardeşim. 17.5.1970, Seyfi Demirsoy (imza)"

Ve de Genel Kurul'a katılmıştım. Ömer Ergün'ün kulakları çınlasın.

Mustafa Ekmekçi dostumuzun yazdığı doğru: Seyfi Demirsoy ile eninde sonunda süt kardeşi idik.* (Süt kardeşliğimizin gerçek öyküsünü ilerdeki yazılarda ayrıntıları ile anlatacağım.)

Seyfi Demirsoy (benim iki yıl öncesinden haberdar olduğum) kansere yakalandı, kurtulamadı, öldü (14 Ocak 1974). Ve böylece Tunç devri başladı Türk-İş'te.

Türk-İş'in embriyonunun (ilk tohum anlamında) ana rahmine verilmesi anından, resmi doğuş tarihi olan 31.7.1952'ye ve ilk (İzmir) kongresinin tamamlandığı 8.9.1952'de yeni yöneticilerine devredildiği güne değin, geçici bir İcra Komitesi'nin var olmasına karşın, zamanın koşulları ve zorlukları nedeniyle, İcra Komitesi'nin de kabulü ile, bütün sorumluluğu üstlenen, yürüten; içten ve dıştan gelen çeşitli engellemelere, maddi-manevi baskılara göğüs geren, Türk-İş'in kurucusu ve ilk Genel Sekreteri, bekçisi, Şaban Yıldız için hazırlanan kara liste böylece yürürlüğe girmiş oluyordu.

İşte böyle bir ortam içinde, Türk-

* "Ankara Notları", Cumhuriyet, 9.1.84

İş Genel Başkanı Sayın Şevket Yılmaz'ın Genel Kurul toplantısı için davetini alırsanız ne yaparsınız?

Kararımı verdim. Türk-İş Genel Kurul toplantısından iki gün önce Ankara'ya vardım. Sabah trenden iner inmez, ilk uğrak yerim Türk-İş merkezi oldu. Dış kapıda Seyfi'nin oğlu Levent ile karşılaştım, hoşbeş konuştuk. Müsait bir zamanı kollayarak Sayın Şevket Yılmaz'ı makamında ziyaret ettim, teşekkür borcumu eda ettim. O da duygulandı, lütfekar sözlerle görevini ve gerekeni yaptığını söyledi. Kongrede görüşmek üzere ayrıldım.

Türk-İş'in Genel Kurullarının (özellikle 1964'ten sonra) açılışları ihtişamlı olur. 21 Aralık'taki açılış da her hali ile ihtişamlı geçti, bana göre. Protokola dahil, dış ülkelerden davet edilen sendika kuruluşları temsilcilerine doğal olarak özel ilgi gösterilir, ağırlanırlar. Yurt içinden çağrılanlarla da ilgilenilir. Başkent Ankara'nın davetlilerinin ise tamamen ayrı bir yeri vardır. Bunların başında devlet erkani gelir. Devlet protokolu sırasına göre mutlaka davetiye gönderilir, hele bakanların kongrede bulundurulmaları için öncelikle çaba harcanır. Çünkü "Ankara'da parlamento var, hükümet var ve de Türk-İş vardır." O halde Genel Kurulda buluşulmasında büyük yararlar da vardır, Türk-İş için. Bunun pek söylenmeyen başka nemli, yararlı bir yanı da, Türk-İş'i oluşturan üye sendikaların büyük çoğunluğunun temsil ettiği işçilerin KİT'lerde çalışanlardan oluşmasıdır. Diğer bir deyimle, Kongreye davet edilen bakanların doğrudan ya da dolaylı olarak devlete ait işyerlerini yöneten, karar veren zevat olmasıdır.

Son Genel Kurulda da başta Başbakan ve ANAP Genel Başkanı Sayın Turgut Özal ve hemen hemen bir-iki istisnası ile hükümet erkani'nin tümü, ANAP'ın milletvekillerinden 40-50 kişilik bir grup, parlamentoda temsil edilen HP ve MDP'nin Genel Başkanları, SODEP ve DYP Genel Başkanları, ön iki sırada yanyana veya arka arkaya, fakat bir arada bulunuyorlardı. Nitekim SODEP Genel Başkanı Sayın Erdal İnönü konuşmasına başlarken bu "bir arada bulunmaktan" duyduğu memnuniyeti belirttikten sonradır ki, metindeki konuşmasını yaptı.

Türk-İş Genel Başkanı, iyi hazırlanmış açılış konuşmasından sonra, Başbakan Turgut Özal'a söz verdi.

Özal'ın konuşmasına ilk tepki, başkandan söz istemek suretiyle, Türk-İş eski Başkanı Sayın Halil Tunç'tan geldi. Sırası ile HP, MDP, SODEP ve DYP Sayın Genel Başkanları konuşular.

Sayın parti liderlerinin her biri, doğal olarak, temsil ettikleri partilerinin programlarını, eğilimlerini, politikalarını anlatacaklar, Türkiye'nin her yanından gelmiş sendika delegeleri ile diyalog kurmaya çalışacaklar, propagandalarını yapacaklardır. Öyle de oldu.

Parti genel başkanlarından sonra, Türk-İş Başkanı, Sayın Halil Tunç'u konuşması için kürsüye davet etti.

Sayın Tunç'un bir-iki aydır yeni bir partinin kuruluş hazırlıkları içinde bulunduğu basından izleniyordu. Doğrusu, Halil Tunç'un konuşmasını merakla bekleyenlerden biri de bendim. Basından okuduğumuza göre, Tunç ve arkadaşları "Demokratik Sol" bir parti etrafında toplanacak, partinin "doğal liderini geniş taban oluşturacak, 1961 Anayasasının ilkeleri tavizsiz savunulacak"tı. Eh, olur mu olur...

Ve Sayın Halil Tunç, kürsüye çıktı, mikrofonu kendine göre ayarladı. Heyecanlı görüntüsü ile:

"Ben alışılmış, bilinen konuşma üslubumu huzurunuzda bir kenara bırakarak, gerçek bir işçinin, örneğin deniz seviyesinden yüzlerce metre derinlikte elinde kazması kömür üretiminde ömür tüketen bir maden işçisinin; kahredici çalışma saatlerini tamamlayıp, kilometrelerce yol yürüdüktan sonra, ocağın çıkış tüneline güneşle yüz yüze gelen o hüznü, kederli kasvetli yüzün acılı ifadesi ile, burada konuşması istense ve konuşsa idi kullanacağı üslup ne ise işte ben de böyle bir üslupla konuşacağım" diye söze başladı. Kelimesi kelimesine olmasa da anlamı bu idi giriş konuşmasının. Ve devamla, TBMM'ye verilen ve henüz müzakeresi yapılmayan Hükümet Programının, 24 Ocak kararlarının, serbest-liberal ekonomi modelinin eleştirisine girdi. ANAP milletvekillerinin, hükümet erkani'nin protesto gösterileri ile konuşması zaman zaman kesilmesine rağmen, Tunç "Kurulan siyasi partilerin hiçbirinin 1961 Anayasasının felsefesine sahip çıkmadığını, kendisinin 1961 Anayasasının savunucusu olmaktan devam edeceğini" vurguladı. Ve de, haklı olarak, delegelerin en çok alkışladığı hatip oldu. "Hafıza-i beşer

nisan ile malüldür" değil mi?

Sayın Halil Tunç'u dinlerken, ANAP'lıların protestoları kulaklarımı çınlatırken kendi kendime: 1973 ve öncesi yılların (1970 dahil) Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, 1974 ve sonrası Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç'lar, bir an için hafızamdan silinmiş olsa da; şu anda Türk-İş kürsüsünde "işçiye özgü" üslubu ile dinlediğim ve ilk kez tanıdığım bir Halil Tunç'la karşı karşıya kaldım, kimbilir ne kadar mutlu olurum diye düşünmekten kendimi alamadım.

Türk-İş Genel Kurulu, eski İcra Kurulu'nun dört üyesine bir yenisini de ekledi ve yeni Yönetim Kurulu'nu seçerek dağıldı.

Yılmaz-Şide ikilisi için kongre süresince çok şeyler söylendi, yazıldı. Bana sorarsanız, Sayın Şevket Yılmaz, "Sadık Şide ile bir kurulda çalışmam" konusundaki direnişinde samimi idi. Ama bu isteğini gerçekleştiremedi. Çünkü, Genel Kurul oluşturulan delegelerin genel yapısı böyle bir operasyona hazır değildi, bu bir. Sayın Yılmaz, bence, Türk-İş Genel Kurulu Başkanlığı görevini üstlenmesi ile, denge unsuru olma şansını en azından azalttı, bu iki. En önemlisi, "sol, sosyal demokrasi" sözcüklerine bile, maalesef, tahammül etme hoşgörüsünü bile gösteremedi, bu üç. Eh... Böyle olunca, Sayın Şevket Yılmaz'ın sağ koluna ve kollarına talip genel sekreter adayı Sayın Sadık Şide'nin seçimi kazanmaması hayli sürpriz olurdu, bence.

Sayın Şevket Yılmaz, Türk-İş Başkanlığı için tek adaydı. Delegelerin çoğunluğunun oylarını aldı gerçi, ama büyük bir delege azınlığı da boş oy attı seçimi sandığına. Bu durumda Sayın Yılmaz'ı üzdüğünü tahmin ediyordum. Bilirim, bu hal Türk-İş'in İzmir'de yapılan 1. Genel Kurulunda, nitelik farkı ile, benim de başıma gelmişti. Genel Sekreterlik adaylığımı geri çekmiştim bu yüzden.

Türk-İş'in 13. Genel Kurulu'nun Türk işçilerine, özellikle sendikasıız kalan işçilere etkisi ne olacak? Bekleyecek, göreceğiz.

Demir dövüle dövüle şekillenir. İşçilerin çözecekleri sorunlar güçleştikçe, karışıkça ve "sefalet" doğru itildikçe, er veya geç kendilerini koruyacak örgütünü, savunacak liderlerini yaratır, bulurlar. Tarih ta-nıktır.

DAYANIŞMA YAYINLARI

YENİ YAYINLAR

- o İ. Mert Başat: VİRA Şiirler, 250 TL.
- o Burhan Günel: DÜNYANIN EN GÜZEL KADINI Öyküler, 250 TL.
- o Gültekin Emre: BİZSİZ GİBİ Şiirler, 150 TL.
- o Esmâ Ocak: KERVAN - SERVAN Roman, 500 TL.
- o Özkan Mert: İŞTE HAYAT, İŞTE ÖLÜM VE TARİH Şiirler - Çıkıyor

GENEL DAĞITIM:
Adaş, Mithatpaşa Cad. 28-A, ANKARA
Cumhuriyet Kitap Kulübü - İSTANBUL
Dayanışma Yayın Üretim Kooperatifi:
İnkilap Sok. 26-1/A, Kızılay/ANKARA

HANÇER VE LİRİK

METİN DEMİRTAŞ

BEKME SIKILAN, TENE SIKILAN

bu aşamada

Şükran KURDAKUL

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ

DEMOKRASİYE Geçiş Dönemi" başlıklı yazımda, 1946'da henüz sekiz on ana kentte örgütlenebilen iki sol partinin kapatıldığını anlatırken şöyle demiştim:

"Demokrasiye geçiş aşamasının yarattığı ilk bunalım aynı zamanda, kırsal kesimde toprak reformu, endüstri kesiminde toplu sözleşme, grev hakkı isteyen 1940 kuşağının ilk büyük acısını oluşturur."

Şimdi düşünüyorum: Mehmed Kemal'in daha sonra "Acılı Kuşak" olarak nitelediği bu dönemin düşün ve sanat adamları, 1946-50 yılları arasında çağdaşlaşma savaşımının ön saflarındaki yerlerinden bir adım bile geri çekilmediler. Son dönemini yaşayan tek parti zihniyetiyle de, Demokrat Parti'yi örgütleyen büyük toprak sahipleri + liman burjuvazisi muhalefetiyle de tarihsel hesaplaşmasını yaparken gücünü, yaşadığı evrenin koşulları içinde, birleşme bilincinden aldı bu kuşak.

Özellikle 1923'ten sonra emperyalizm karşısında dize gelmeyen/getirilemeyen bir ülkenin yeni insanlarına özgü kazanımları vardı.

Büyük çoğunluğu tabana en yakın kesimden gelmişti.

Güncelle tarihselin gerçeğe en yakın analizlerini yapma becerisi kazandığı için savaş sonrası gereksinmelere karşın Amerikan yardımı tuzağının yaratacağı tehlikeleri görebiliyordu.

Dönemin gülmece dergilerinden Markopaşa'nın Vatan, Ulus, Cumhuriyet, Tasvir gibi çokbasımlı gazetelerden daha fazla okunarak siyasal iktidarın gizli açık yasaklarına karşın yayımını Malum Paşa, Merhum Paşa vb. adlarla sürdürmesinin hem çıkarıcıların, hem okurlarının direncini göstermesi yönünden ayrı bir önemi vardır. Yağmur ve Toprak, Yaprak, Genç Nesil, Yirminci Asır, Zincirli Hürriyet, Hür Gençlik, Barış vb. gibi çağdaşlaşma savaşımının öteki öncü organları da yazar-sanatçı-okur ilişkisinin tarihsel belgeleri niteliği taşırlar.

Andığım dergilerden Yaprak (1 Ocak 1949-15 Haziran 1950) Orhan Veli ve arkadaşlarının yönetiminde çıktı. İlk sayısında Sabahattin Eyüboğlu (Uç Yol), M. Fırtınalı (İleri-geri), Erol Güneş (Tarihin Hızlanması ve Edebiyat), Orhan Kemal (İstasyonda) Oktay Rifat (Kervan), Melih Cevdet (Bir Zenci Kız İçin Türkü adlı çevirisi), yazı, şiir ve öyküleriyle göründüler. Derginin sonraki sayılarında da dönemin ünlü şairleri, yazarları arasında M. Fırtınalı'nın ilgiyle izlenen yazıları yayımlanıyordu.

M. Fırtınalı, derginin 1 Nisan 1949'da çıkan 7. sayısında "Düşünce Hürriyeti" gibi hukukçularla birlikte insansal değerlerine sahip çıkma bilinci gösteren tüm temel hakları savunucularını ilgilendiren bir konuya şöyle girer:

"Düşünce hürriyeti demokrasinin temel taşlarından biri, hatta birincisidir, derler. Fransız şairi Paul Valéry, düşünce hürriyetinin olmadığı yerde yaşamın tadı yoktur, demişti. Faşizmin ve nasıyon sosyalizmin her bakımdan geri, iptidai hayat felsefesinde, demokrasi dünyasına en çok dokunan ve onu isyan ettiren şey, Nazi üniforması giydirir gibi düşüncenin kalıp içine alınışı olmuştur."

II. Dünya Savaşı sonrasında düşünce özgürlüğüne kutsallık tanımının temel hakların gereği olarak kabul edildiğini belirten M. Fırtınalı, özgürlüğün düşüncelerimizi başkalarına duyurabilmek ve savunabilmek demek olduğunu yazar. Çünkü tek başımıza düşünmenin yaşama herhangi bir katkısı yoktur. Önemli olan insanın kendi dışındaki dünyaya, insanlara, topluma ve sorunlarına karşı takındığı durumdur. Bu nedenle bilgiyle beslenmesi zorunludur. Düşüncenin bu özelliği göz önünde tutulunca, düşünce özgürlüğünün var olabilmesi için, kişinin doğru ve gerçek düşünüş olanağı sağlayacak bilgi özgürlüğüne sahip çıkması gerekir.

M. Fırtınalı'nın yazısı şu satırlarla biter:
"... Düşünce hürriyeti Fransız İhtilalinden beri herkese tanınan bir hak olarak ilan edildi. Ama ne çare ki, düşünce hürriyeti diye tanınan hak, aslında bir düşünmemek hürriyetinden ileri geçemedi."

Özellikle genç okurlarımın soran gözlerle baktığını görür gibiyim:

Nevhiz Tanyeli'nin sergisinden

— Kim bu M. Fırtınalı?
Yıllar önce Abidin Dino mu, Melih Cevdet mi söylemişti bana... M. Fırtınalı'nın, şimdi kendisine sağlıklar dilediğim Mahmut Dikerdem olduğunu.

BİR RESSAM: NEVHİZ TANYELİ

SERGININ defterine baktım, öykücü Mustafa Balel, karamsar gibi göründü bu resimler bana, diye yazmış. Edebiyat da karamsarlık iyimserlik başat sorun durumuna gelmiştir çoğu zaman. Bana sorarsanız, umutsuzluk başkadır, karamsarlık başka.

Her karamsar umutsuz olmayabilir. Her iyimser de mutlaka umut vermez insana. Bu nedenle Nevhiz Tanyeli'nin resimlerine benim yaklaşımım bu açıdan olmadı.

Sanatçı döneminin insanlarına kendi gözüyle bakmasını biliyordu, bir. Kendi rengiyle somutlamasını da biliyordu, iki.

Özellikle ellerden insana doğru gitme çabası onun değişik durumlarda öz-biçim ilişkisi içinde aradığı dengeye ulaşmasına da yardımcı olmuş göründü bana.

Nevhiz Tanyeli'nin kişiliğini okurlarıma tanıtmaya isteği de sanırım bu izlenimden kaynaklanıyor. Bu nedenle sözü sanatçıya bırakıyorum:

"Resimlerimin konusu hemen her zaman insan. Doğan, ölen, yaşamını sürdürmeye çalışan sorunlarını çözümlenecek, yetersiz yaşantısını, daha doğru, daha anlamlı bir yaşama dönüştürecek gizli gücü hep taşıyan, gelişme yeteneği sınırsız olan insan.

"Çağdaş sanatçının tedirgin etmeyi de göze alarak, yeni sorular sorma, izleyicisinde bu soruları yanıtlama, gerçekleri anlama coşkusu yaratarak yaşamı değiştirmeye olumlamanın sevincine katılmasını sağlayacak bir yöntem geliştirme sorumluluğunda olduğuna inanıyorum.

"Sanat yapıtı izleyiciyi edilgen bir özdeşleşme durumuna sokmak yerine, onu düşündürmek, karar vermesini sağlayıp, tanıklık etmenin ötesinde daha verimli bir davranışa yöneltmelidir.

"Sanatın yoğun ve gerçek bir yaşantıdan doğması yetmez, ayrıca kurulması, nesnellik kazanarak bir biçim alması gerekir.

"Sanatçının sorduğu soruların izleyiciye istenen etkinlikte ulaşması alışılmış biçimlerle olmayacaktır. Bir sanat yapıtının biçimi içeriğinin tümüyle düzenlenmesinden başka bir şey değildir. Gelişme sürecinde olan gerçekleri verebilmek için değişimin biçimlerini bütün çelişik somutluğu içinde vermek gerekir. Öz-biçim ilişkisindeki denge, yeni özlere eski kalıpları aşır yeni biçimler yarattığında oluşur. Oluş ve sona erişim simgesini vurgulayan gerçekçi sanatçı yalnızca konularına karşı değil, seslendiği kitleye karşı da gerçekçi bir tutum takınmalıdır. Bireyin bütünle kaynaşması için vazgeçilmez bir araç olan sanatın insanın sınırsız birleşme, yaşantıları ve düşünceleri paylaşma yeteneğini yansıttığını düşünüyorum."

cem yayınevi

BEHÇET NECATİGİL

BÜTÜN ESERLERİ 1
kapalı çarşı, çevre, evler, eski toprak, arada

BÜTÜN ESERLERİ 2
dar çağ, yaz dönemi, divançe, iki başına yürümek, en/cam, zebra

BÜTÜN ESERLERİ 3
kareler aklar, beyler, söyleriz

DÜZYAZILAR 1
konuşmalar, konferanslar

DÜZYAZILAR 2
bile / yazdı, yazılar

bütün
kitapçılarda

ÖZKAYNAK
Basın Yayın Dağıtım

Çocuk yayıncılığında;
* Yanlış söyler, doğruyu yapamazsınız dediler.
* Yanlış karşı çıktığımız doğrudur.
Doğruyu da yapmaya çalıştık.

Çocuğun;

Duygu, imge dünyasını kucaklayan, bedensel ve tinsel gelişimini gözetken, içerik ve biçim açısından nitelikli, özgün bir yaklaşım.

Özkaynak Yayın Yönetmeni
Sezai Kaynak

Dünya Çocuk Klasikleri Dizisi

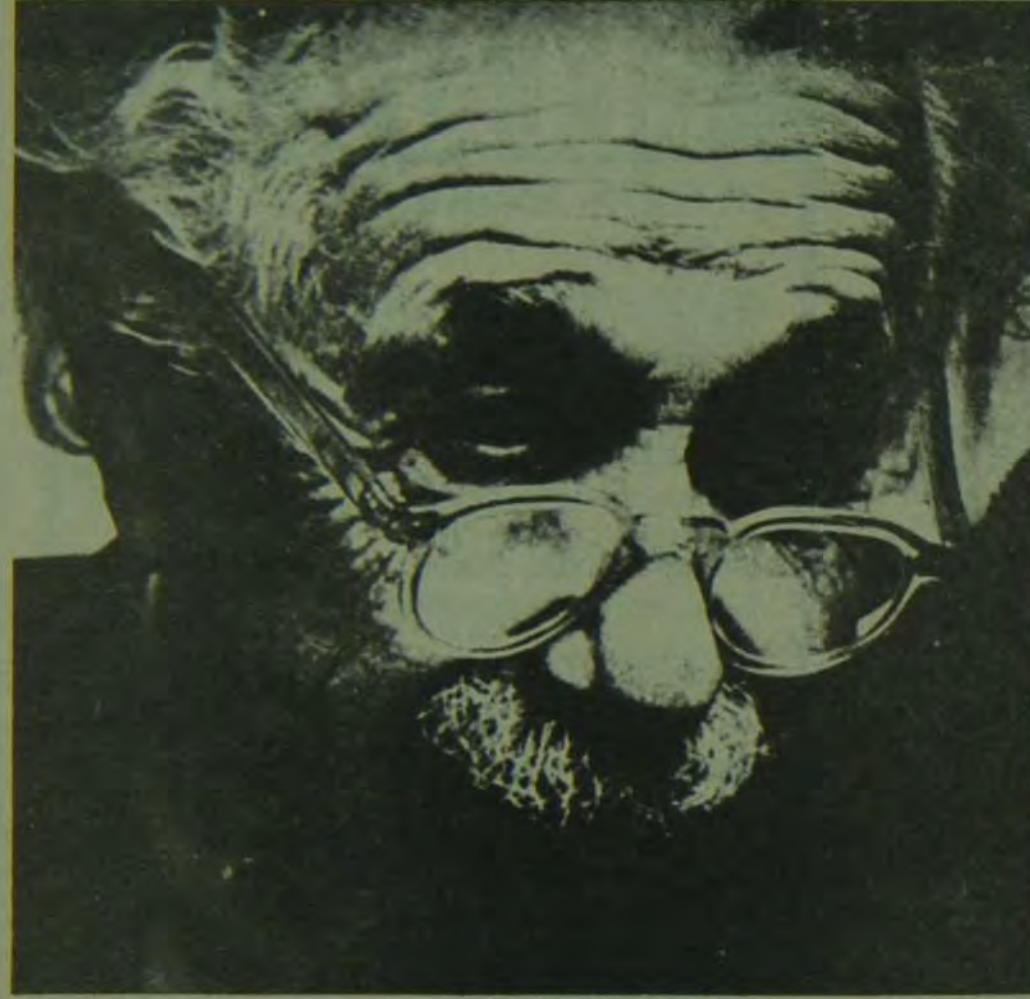
1. Yaşlı Balıkçı ve Kırmızı Balık (A. Puşkin)
2. Çocuklar İçin Öyküler (L. Tolstoy)
3. Yaz Masalları (Eno Raud)
4. Halk Masalı, Alyanuşka ve Küçük Kardeşi İvanuşka (Anonim)
5. Kar Beyazı ile Gül Pembesi (Grim Kardeşler)
6. Yumak (Walt Disney)

Her Kitap 200 T.L.
Toplu isteklerde % 25 indirim.

Sümer Sokak 8/5 Kızılay - Ankara
Tel: 29 83 63

ALBERT EINSTEIN ve BİLİM

■ İsmail H. DEMİRDÖVEN

"Zaman sürecinde son felsefe, kendinden önce gelen bütün felsefelerin bir sonucudur. Hepsinin ilkelerini kendisinde bulundurmak zorundadır."¹

G.W.F. Hegel

14 Mart 1984 Albert Einstein'ın 105. doğum yıldönümüdür. Yirminci yüzyılın başlarında adından çok söz ettiren Albert Einstein hakkında bildiklerimiz yirminci yüzyıla yaklaşırken gene de açık değildir.

Einstein'ın "dahi" olduğunu biliriz ve bu "deha"nın arkasında anlayamayacağımız, gizlerle dolu bir dünya bulunduğunu düşünürüz. "Görecelik Kuramı"nın hayalgücü-müzün çalışmasına dolaylı olarak katkıda bulunmaktan öteye bir işlevi olmamıştır. Televizyonda, bilim-kurgu dizilerini izlerken onlarda olanaklı kılınan birçok olayın nasıl

böyle kılındığını ve bunun Einstein'ın fizik alanındaki başarılarıyla bağlantısını düşünmemişizdir.

Yaşadığı dönemde ünlü ve "popüler" olan ender bilim adamlarından Einstein. Einstein'ın popülaritesi genel olarak kamuoyu, fizik ve bilim alanı olmak üzere üç alanda görülebilir. Kamuoyundaki popülaritesi, onun sadece fizikçi olarak değil, ama çağının toplumsal, siyasal, hatta ekonomik sorunlarıyla yakından ilgilenmesi ve görüşlerini belirtmesiyle oluşmuştur. Einstein, insanlık değerlerinin ve barışın ateşli savunucularındandır. Bu konudaki düşünceleri, onun atomla ilgili çalışmalarından dolayı ağır saldırılara uğramıştır. Ancak bütün bunlar, onun kamuoyundaki tanınmışlığını olumsuz yönde etkilememiştir.

Einstein'ın bilim alanındaki popülaritesinin bir kaynağı, belirli ve

yaygın bir bilim anlayışıdır. Ancak onu, belirli bir bilim görüşünün temsilcisi saymak doğru olmaz. Ama yüzyılımda karışımıza belirli bir bilim "fikri" olarak çıkan bir görüşün ön hazırlayıcılarından biri olarak görmek yanlış sayılmayabilir.

Bilimin ne olduğu konusundaki "fikir"ler yaygın görüşler olarak değişik bakış açılarından irdelenebilmektedir.²Bilimden "modern bilimi" anlayan bu yaygın görüşlerden birisi olan "Mantıkçı pozitivizm" için bilim, "teorik-formel" bakış açısından "koşullu bir hipotetik dedüktif önermeler sistemi" olarak tanımlanır.³ "Bu sistemin düzenleniş yapısı, mantıksal türetme ilkesine uyar ve temelinde intersubjektif olarak sınanabilen deney (duyu verileri, protokol önermeleri, vb.) bulunur. Bu önermeler sisteminin mümkün doğruluğu, deneysel doğrulama ile mantıksal temellendirmeye dayanır: Bu sistemin geçerliliği artık mutlak değil, hipotetiktir."⁴

Yukarıdaki biçimiyle dile getirilen bir "modern bilim fikri"ne Einstein'ın ne gibi katkısı olduğunu görebilmek için, onun bilimden ne anladığına bakmak gerekmektedir.

Her ne kadar Einstein'ın "Bilim nedir?" sorusunu yanıtlayacak biçimde konuştuğu yerler son derece az ise de, bilimin işlevi ve bilimin kaynağı ile ilgili olarak söyledikleri az değildir. Einstein, doğrudan doğruya bilimin ne olduğu sorusunu yanıtlama yerine, bilimin oluşturucularından söz eder. Ona göre, "Bilim yalnızca bir yasalar dermesi (collection), bir bağlantısız olgular kataloğu değildir. Bilim özgürce ulaşılmış düşünceleri ve kavramları ile birlikte, insan aklının bir yaratıcısıdır (creation)."⁵

Bu görüş, bilimin bütünlük olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Gerçekten de "İnsan aklının yaratıları nelerdir?" sorusuna verilen yanıtta, bilimin oluşturucuları sayılır. Bunlar yasalar, olgular, düşünceler, kavramlar ve özellikle kuramlardır. "Felsefenin sınırlarında" dolaşan Einstein için, bundan öteye giderek, sıraladıklarının insan aklının ne tür yaratılan olduğu, ayrıca bunların birbirleriyle olan bağlantılarını araştırıp düşünmek gibi bir kaygı yoktur denebilir. Örneğin, Kant gibi, insanın anlama yetisi ile ilgili analitik bir işe girişmez Einstein. Dolayısıyla, bilimin oluşturucuları

olarak sunulan kavramların ve olguların açık ve kesin bir çözümlemesi yoktur. Çünkü o, kendi uğraştığı alanı anlamak ve bilinçli kılmak için, kendine yeterli olduğunu düşündüğü oranda dolaşmaktadır "felsefenin sınırlarında".

Einstein için, "insan aklının yaratıları" arasında kuramlar önemli bir yer tutar. Diğer "yaratılar", kuramlarla olan ilgileri dolayısıyla önemlidir denebilir. Çünkü bilimin asıl oluşturucusudur kuram.

Bilim bir bütünlükse, kuram da "insan aklının yaratıları"nın en üstünde yer alan, diğer kavram ve olguları kapsayan bir bütünlüktür. Ancak, kuram derken hep fizik kuramını anlamaktadır Einstein. Fizik kuramının fizikteki -bilimdeki- yerinden, amacından, işlevinden, kuramın değişmesinden ve bu değişimin ne anlama geldiğinden söz eder.

"Fizik teorileri, bir gerçeklik (reality) tanımı geliştirmeye ve onunla duyumsal izlenimlerin engin aleminde bağlantı kurmaya çalışır."⁶ L. Infeld ile birlikte kaleme aldıkları "Fiziğin Evrimi"nin önsözünde bu düşüncesinin, "insan aklının, düşünceler aleminde olaylar aleminde bir bağlantı bulma çabalarını" dile getirmek olduğunu söyler.⁷ Fizik aslında bu çabalardan başka bir şey değildir. Dolayısıyla, Einstein için fizik "teorik fizik"tir. Öyle ki, "deney" bile, "ideal" ya da "düşünülüş" deneydir.

Genel olarak kuramın amacını açıklarken onun bize yeni deneyler düşündürmek, yeni olayların ve yeni yasaların bulunmasında yol göstermek olduğunu söylüyor.⁸ Örneğin, "Maddenin hareket teorisi" şöyle ifade edilebilir: "Bir gaz, her yönde hareket eden, birbirleri ile çarpışan ve her çarpışmadan sonra hareket yönünü değiştiren olağanüstü çok sayıda taneciklerin, ya da moleküllerin, bir kümelenmesidir."⁹ Bu ifadeden kalkılarak kara tahtaya bir şema çizilip kolay bir anlamaya yardımcı olunabilir. Ancak, deney yapmak söz konusu olduğunda, asla deney yapılamaz. Bu, moleküllerin ve onların hareketlerinin gözlenmesine olanak bulunmaması demektir. Böyle oldukları düşünülmüştür. Dolaylı yoldan bazı deneylerle, bu deneylerin yardımıyla mantıksal bağlantılar kurulmuştur. Örneğin bu kuram, fizikte "Brown hareketi" diye bilinen deneyle kanıtlanmıştır.¹⁰ Aynı bi-

çimde ve matematiği yardımı çağırarak bir gram hidrojendeki molekül Sayısının 303.000.000.000.000.000.000.000 olduğu saptanıyor.¹¹ İşte Einstein'ın "teori ile öngörme ve sonra deneyle doğrulama" dediği ve "yaratıcı bilimsel çalışmanın özelliği" dediği budur.¹²

Fizik kuramlarının bir "gerçeklik tanımı" geliştirebilmelerinin olanaklılığı da böylece açıklanabilir. Ama bu tanım mutlak değil, değişen ve yeni içerikler kazanarak açıklayıcılık gücü artan bir tanımdır. Çünkü ona göre, "bilimsel gerçek" sözüne kesin bir anlam vermek kolay değildir. "Gerçek" sözü kişisel deney için başka, matematik bir önerme için başka, ya da bir doğa bilimi kuramı için başkadır.¹³ O halde gerçeğin yapısının göreliliği olduğu söylenebilir. Buradaki görelilik kişiden kişiye değişme anlamında bir görelilik değil, gerçeğin kendi içinde olan bir göreliliktir. Ayrıca Einstein'ın "Görelilik Kuramı"ndaki görelilikle de ilgili değildir.

Bu bilginin ışığında, her kuramın ortaya koyduğu "gerçekliğin" de göreliliği olduğu söylenebilir. Çünkü "her bilimsel ilerleme, eski teorideki bir bunalımdan, ortaya çıkan güçlükleri giderme çabasından doğar... Bilimde ölümsüz teori yoktur. Olguların şudur: Her teorinin öngördüğü olguların bazıları deneyle çürütülür. Her teorinin adım adım geliştirdiği bir dönemi, bir başarı çağı, ve bunu izleyen bir çabucak değerden düşme çağı vardır."¹⁴ Bu durum, bir kuramın bilimden atılması anlamına gelmez. Kuram işe yarar: Zamanca kendisinden sonra gelen bir başka kuramın anlam ve önemini kavrayabilmek için hareket noktası olur.¹⁵

"Eski teorinin geçerlik alanında kalan olgular söz konusu olduğu sürece, eski teoriyi gene kullanabiliriz. Ama yeni teoriyi de kullanabiliriz, çünkü bilinen bütün olgular onun geçerlik alanında kalmaktadır."¹⁶ Böylece, yeni kuramın eskisine göre önemli bir özelliği, kapsayıcılık özelliği ortaya çıkmaktadır. Yeni kuram, eskisinin açıklamalarını da içerir. Bilimsel "ilerleme", bir hedefe ve sonul bir amaca doğru bilimsel bakımdan yoğunluğu artarak giden bir ilerlemedir.

"Yeni bir teori yaratmak, eski bir ahır yıkıp, onun yerine bir gökdelen kondurmaya benzemez. Bu iş, daha çok, bir dağa tırmanmak, görüş alanını yenilemek ve genişlet-

mek, çıkış noktamız ile onun zengin çevresi arasında beklenmedik bağlantılar bulmak gibidir. Ama çıkış noktamız gene olduğu yerde durmaktadır ve görülebilir, bununla birlikte, daha küçük görünür ve yüreklilik isteyen tırmanışımız sırasında karşılaştığımız engelleri aşarak genişlettiğimiz görüş alanımızın küçük bir kesimini oluşturur."¹⁷ Görüldüğü gibi, kapsamları gittikçe artan kurumlar, aynı zamanda bize "dedüktif" olma özelliklerini de hatırlatmaktadır. Örneğin, Einstein'ın "Genel Görecelik Kuramı", "bütün koordinat sistemleri için geçerli fiziksel yasaların formülleştirme problemini" çözer.¹⁸

Bilimin, bu bitip tükenmek bilmeyen ilerleme sürecinin dinamikliğini sağlayan, onun hep dinamik olmasını olanaklı kılan şey ise, Einstein'a göre, "dünyanın akla dayandığı ve kavranabilir olduğu yolunda dinsel duyguya benzer bir inanç"tır.¹⁹ Bu inanç, Einstein'ın, dinlerin tanrılarına benzemeyen bir tanrı kavramına götürüyor.

"Bu inanç deneyde kendini gösteren yüce bir aklın derin duygusuyla birleşince benim için tanrı kavramı olur."²⁰

Fizikçi olarak, fiziğin dünyasında sürekli bir çalışmanın, onun içinde kaybolmak demek olduğunun bilincine felsefe ile varan Einstein, uğraştığı alana ve o alanın nesnesine yaklaşabilmiş bilim adamlarının başta gelenlerindedir. ■

- 1- G.W.F. Hegel, Enzyklopadie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse, par: 13, sat: 20-30.
- 2- "Modern Bilim Fikirleri" için Bkz. Krings H, Baumgartner M, und Wild C. Handbuch Philosophischer Grundbegriffe, Band 111, s. 1745.
- 3- Ali Kılıç, Bilim kavramının geçmişi üzerine bir inceleme, H.U. Bilim uzmanlığı tezi, 1979 s. 2
- 4- Aynı yer.
- 5- A. Einstein - L. Infeld, Fiziğin Evrimi, s. 279 Onur yay., 1972.
- 6- Aynı yer, s. 279.
- 7- Aynı yer, s. 13-14.
- 8- Aynı yer, s. 79.
- 9- Aynı yer, s. 65.
- 10- Aynı yer, s. 68.
- 11- Aynı yer, s. 71.
- 12- Aynı yer, s. 191.
- 13- A. Einstein, Dünyamıza Bakış, s. 88 Can yay., 1965.
- 14- Fiziğin Evrimi, s. 80.
- 15- Aynı yer, s. 80.
- 16- Aynı yer, s. 150.
- 17- Aynı yer, s. 150.
- 18- Aynı yer, s. 207.
- 19- Dünyamıza Bakış, s. 31.
- 20- Aynı yer, s. 31.

GALİLEO GALİLEİ 1977 SAHNELEMESİ

Manfred WEKWERTH

Çeviren: Yılmaz ONAY

Galile'nin 1613'te yayınlanan "Istoria" adlı kitabının birinci sayfası. Sol üstteki melek Galile'nin geometri ve askerlikte kullandığı pergel, sağ üstteki ise ünlü teleskopunu tutmakta. Bu resim Galile'nin 1623'te yayınlanan "Il Saggiatore" adlı kitabında da bulunmaktadır.

F. Villamagna Escul.

BİR kezinde Brecht, rejisörün çalışmasını kısaca "somut anlam verme", diye niteliyordu. Bu yüzden de çok saldırmışlardı ona. Bu savın, zengin anlam taşıyan bir şeyi, anlaşılır, algılanır ve duyumsanır kılmak demek olduğunu anlamak istememişlerdi çünkü. Buna karşılık, Brecht'e, tiyatro koltuklarını okul sıralarına ve tiyatroyu da bir eğitim kurumuna çevirmek istiyor, biçiminde kuşular yönetmişlerdi. Böyle bir umacı yaratarak da (oyse Brecht en çok bundan kaçınırdı besbelli) Brecht'i tiyatrodan kovmak için yeterli bir neden oluşturmuşlardı. Hele şu en yakın dönemde, özellikle Batı Alman eleştirmenleri ve tiyatrocular arasında (ama yalnız orada değil) düpedüz Brecht'in yaygınlık kazanmasına karşı, evet doğrudan bu amaçla, bir de dernek bile kurulmuş bulunuyor. Dahası, şimdi bağnazca Brecht'in sonunu ilan etmek isteyenlerin çoğu, kısa süre önce onu gene bağnazca yüceltmiş olanlardır (Bu da bağnazlığın tehlike-

sini gösteriyor). Fakat bütün bunlar öncelikle, işte o "somut anlam verme" denen şeyin hiç bir biçimde bulunmayışından kaynaklanmaktadır. Aklın tiyatrosu ve Brecht karşısındaki bu anlayış kılığı, nihayet yepyeni bir Brecht anlayışının çığırkanlığına kadar vardı ki, bunun başını da 1973'de Frankfurt am Main'deki "Kentlerin Fundalığında" oyununun uygulaması çekmiştir.

Burada sözünü ettiklerim, Brecht'i kafası üstüne çevirenler değil. Onlar, habire yeniden yarattıkları modalarda birlikte göçüp gidiyorlar zaten; bu nedenle tehlikesiz onlar. Ben burada, kafaya hiç bakmayanlardan söz ediyorum. Bunlar kendileri artık dünyalarında hiç bir anlam bulamadıkları için, tiyatrunun modern nesnesi diye de kestirme yoldan anlamsızlığı ilan ediveriyorlar. Böylesi pek de kolaylarına gidiyor besbelli. Bütün çabalarıyla "bulunmazlığı arama" peşinde koşmaları, onlara kolayca "orijinal"lik ünü

sağlıyor. Oysa, başka bir yerden, diyelim gerçekliğin kendisinden aktarılan şeyler, onlara göre sahnede hiç bir şey sağlamamaktadır. Durup dinlenmeksizin anlatılmamış sözünü ettikleri için ve dilsizliklerinden başka bir şeye yastanmadıkları için, cesur diye niteleniyorlar. İşte akılsızlığın bu vaktiz saatlerinin bir doruğu da bence o yukarıda adı geçen "Kentlerin Fundalığında" uygulamasıydı. Burjuva toplumunun kokuşup dağılmasını gösteren oyun, orada, tiyatro sanatının kokuşup dağılması olarak sunuldu. Örneğin, kapitalizmde insanların artık birbirlerini anlayamaz olmaları tezi, bu uygulamada düpedüz şöyle gösteriliyordu: Oyuncular sahnenin en gerisine çekilip, anlaşılacak biçimde konuşuyorlar. Ve birkaç dakika sonra seyirciler haklı olarak bunu, salondaki küçük burjuvalara karşı kazanılmış bir zafer diye kutluyorlardı.

Aklın tiyatrosunun ve Brecht'in

buradaki çığırkanlığı, azman bir natüralizm hortlayışı olarak biçimlenmiş oluyordu. Kaçınılmaz sonucu ise şuydu besbelli: Madem ki dünya bir hiçtir, öyleyse bunun tiyatrodada en iyi biçimde gösterimi de, tiyatrodada tiyatro oynamamak biçiminde olur!!

İşte Brecht'in "somut anlam verme" önerisi, "Galilei" gibi bir oyunda, hele ki "Brecht'in yolunda daha öteye gitmek" isteniyorsa, bu nedenlerle bir kat daha yararlı olmaktadır. Bu oyun, değişik zamanlarda ve değişik vesilelerle ilginç boyutlarda oynandı. Galilei'nin, aklın kibar egemenliğine inanışını dile getirdiği ünlü sözler kimin kulağında değildir ki? İnsanların akıl taşıyan varlıklar olup olmadığını bile kuşulara boğan barbarca bir savaşın ardından bu sözler ne kadar tatlı geliyordu kulağa? Hiroşima'nın ardından, hiç değilse bir Galilei'nin, bilimin tek amacı olan "insanın yer yüzündeki varlığını kolaylaştırma" amacına ihanet ettiği için kendi kendini lanetlemesiyle yüreği ferahlamayan kaldı mı? Bilimin kötüye kullanılmasına karşı uyarı yönündeki bu "somut anlam verme", yalnızca oyunun kendisinden gelmiyordu, fakat daha da fazlasıyla, gezegenimiz için doğrudan bir tehlike olarak bilimin yaydığı dehşetten kaynaklanıyordu. Oyun bugün de aynı anlam verilerek oynanabilir elbetteki. Bunun için nötron bombasını düşünmek bile yeter. Ne var ki, işte başta sözünü ettiğimiz o Brecht karşıtlarının "dernek"i, tam da bu "Galilei"yi, Brecht'in iyice eskimiş bir yazar olduğunun kanıtı diye görmektedir. Neden mi? Çünkü Brecht, "atom bombası karşıtı" olmaktan ibaret bir oyun yazmış!

Oysa bugün "Galilei"yi okurken, Galilei olayının, yani bir bilim adamıyla ilgili böyle bir olayın, nasıl başka başka alanlara uyarlanabildiği, öncelikle ve özellikle dikkatimizi çekmektedir. Bu olay nasıl da bir mesel gibidir bizim için, nasıl da örnek bir durumdur! Hakikatin kendini nasıl kabul ettirdiği sorusu, büyük bir hakikati elinde tutan bizleri elbette ki ilgilendiriyor. Bugün bu soru bize, bir anahtar soru olarak görünmekte. Hakikatin kendini kabul ettirmesi, yalnızca onun hakiki olmasından mı kaynaklanır? Bize uyarlırsak: Toplumunu dönüştürdük diye, örneğin çalışma morali, sınıf bilinci, bilgiye susamışlık, mutluluk duygusu gibi her bir şey de kendiliğinden yenilenmiş mi olur? Yoksa biz hakikatin ne kadarını ka-

Galilei'nin "İki Dünya Sistemi Üzerine Diyalog" (1632) adlı kitabından. Soldan: Aristo, Batlamyus, Kopernik.

bul ettirirsek veya kabul ettirebilirsek, ancak o kadar mı hakikate yaklaşıyor? Galilei'nin, bir kanıtı dayalı somut bir deneyimin karşısında kimsenin duramayacağına inanması, gerçekten bir inanış mıdır, yoksa çok kötü sonuçlar taşıyan bir yanılsama da olamaz mı bu?

Oyunu, kişilerinin büyüklüğünden çok, onların karıştığı olayların büyüklüğüne eğilerek okuyunca, insan şunu fark ediyor: Galilei, bu alıntılanan inanışını, tam da Floransa sarayına kapıldığı zaman dile getirmektedir, çünkü orada papazların teleskop yoluyla ikna etmek istiyor. Bilimsel kanıt kendisi için her şey demektir. Oysa daha sonra, öğrencisi olan papazla konuşurken, bu hoca, kendisi de şunu öğrenmek zo-

runda kalacaktır: Belirleyici olan, teleskopun Jüpiter uydularına ilişkin sağladığı kanıtlar değildir, toplumsal çıkarlardır. Hatta, bir üçgenin iç açılarının toplamı bile, egemenlerin çıkarlarına ters düşti mü, 180 derece değil, 90 derece oluveriyor... İngiliz felsefecisi Thomas Hobbes bunu pekala biliyordu ve Galilei'nin de çağdaşydı Hobbes.

Burada, Galilei'yi okurken çok çarpıcı bir sorunu daha ortaya çıkarıyoruz: Birinci sahnede Galilei, Brecht'in yazdığı o güzel sözleriyle, yeni bir çağın başlayışını tasvir etmekte: Hakikatin yolu açılıyor, bağnazlık çöküyor, halk aklın verilerine ekmek gibi sarılıyor. Ancak Galilei şunu öğrenmek zorunda kalacaktır ki, tek düşman kilise de-

okuyucularla

DOST MEKTUPLARI

23.Haziran.1983

... Bol bol okuyup yazıyorum. Geçen ay 12, bu ay 21 kitap okudum. On kadar da şiir yazdım. Okudukların çoğu şiir kitabı...

... Eşim Nevin'in öldüğünü biliyorum. Gelecek mektuplarda geniş geniş yazarım. Sevgi iyi. 23 Nisan'da görüşmüştük, çok iyi oldu benim ve onun için. Öyle büyümüş ki... Beni zor tanıdı o da. Tanıyınca da bir sarıldı ki sorma gitsin. "Sabret Gülüm" adlı şiiri o günü düşünerek yazdım.

SABRET GÜLÜM

Sabahın sesini dinliyorum
Sarıyor gönlümü okşayışların sıcaklık
Ellerin rüzgar kısıcak saçlarımda
Babacığın ne zaman geliyorsun
Hani bıyıkların diyorsun
Yeter artık, gel artık.
Az kaldı gülüm
Bitecek hasretliğimiz az kaldı
Düşlerimizde gülelim biraz daha
Sarılalım doya doya
Sabret, dayanılmaz değildir ayrılık.

4.9.1983

Merhaba

... Geçen aydan beri Elsa'ya Şiirler, Ataol'un şiirleri ve Vedat Günyol'un Bu Cennet Bu Cehennem'inden başka kitap okudum. Hep yazdım. Beş öyküm bitti. İki de elimde var. İki romanım ilerliyor. Yani yazım açısından oldukça yoğun geçirdim günlerimi.

Gözlüğümü aldım. Bu ayın üç dergisi geldi (Gösteri, Yann, Bilim ve Sanat). Onları okudum bir de...

Bir şiir daha:

MEMLEKETİMİZ

Bağrında saklı nazlı ve sabırlı
aşkımlar
Yüreğimiz delik deşik mapuslarında
özgürüz
Dost kucağını hasret hasret
açıyorsun yanrlara
Kokuyor güliyorsun
Gönlünü sunuyorsun bereketine
susayanlara
Kanadında sar bizi yetsin çektiğimiz
Umutlansın sıcaklığınla salkım saçak
yiğitliğimiz

10.11.1983

... Epey kitap okudum yine. Hikayelerden "Kadınlar da Vardı" sevdim. Ağaoğlu'nun Hadi Gidelim'ini iyi bulmadım. Marquez'den Şer Saati ve Bir Kayıp Denizci de kötüydü. O, İnsanlık Suçu, Doktor Jivago, Büyük Ümitler, Kumbarbaz, Fena Halde Leman, Ezilenler, Yüzbaşının Kızı, Köylüler (Balzac), Diriliş, okuduğum önemli romanlar. Brecht'in Aşk Şiirleri, Zeynep Oral'ın Eşitler'i, Roman Sanatı, Eleştiriye

Beş Kala, Yazın Kuramı, Önce Şiir Vardı, İkinci Yeni Savaşı, Gerçekçilik Savaşı, Duman ve Alev İse inceleme, anı cinsinden okuduklarım.

... Daha bir düzene sokuyor, güzelleştiriyorum şiirlerimi. Ayda bir iki öyküyle yetiniyorum. Romanı şimdilik bıraktım. Sanırım ancak çıktuktan sonra yazacağım.

AKŞAM GÜLÜŞÜ

Özlemli kederlerle saldırdığında
Güneşsiz akşamlar sinsi sinsi
Delinir duvarlar şarkılarıyla
Eritir kelepçeleri beynimin teri
Hep tetik şahin yüreğimle
Müthişleşen voltamın her adımı
Özgürlüğe bir kanat vuruşudur

8.12.1983

Yine kısa yazacağım, çünkü yeteri kadar mektup yazmaya zaman ayıramadım.

Hepimiz iyiyiz. Sağlığımız çok iyi. Dün kitaplarımızı aldılar. Yeni kitaplar çıktıysa gönderme şimdilik. Durum de-

ğişirse yazarım. Tabii bu duruma alışmamız zor olacak.

... Akşamları televizyon başındayım hep. Gündüzleri bir saat volta, bir saat masa topu. Sürekli yağmur yağdığı için voleybolu bahara erteledik. BCG aşısı olduk, sağlığımız şükür. Fotoğraf çek-tirdik. İki şiir yazdım.

DOST MEKTUPLARI

Kaleminizden çıkan sesi duyuyor
gönlüm
Mektup olup geliyor gülüşünüz
gözlerime
Sıcaklığınıza kavuşuyorum
dostlarım
Merhabanız bayram şenliği
günlerime.

Aralık'ta bir şiir yazdım. Haftaya karta yazarım onu da. Eski şiirlerim üzerine çalışıyorum. 15 sayfalık uzunca bir mapusluk şiiri üzerinde uğraşıyorum günlerdir.

Sevgili dostum, hiçbir sıkıntım ve isteğim yok.

Bütün arkadaşların selam, sevgi ve dostluklarını ileterek satırlarımı bitiren seni özlem ve sevgiyle kucaklar, öperim.

Haydi dostum, hoşçakal.

Öner YAĞCI

OKULLARIMIZIN KAYNAK KİTAPLARI

MEMDUH ŞEVKET ESENDAĞ BÜTÜN ESERLERİ-

1. AYAŞLI İLE KIRACILARI 350.-
2. VASSAF BEY 350.-
3. OTLAKÇI 350.-
4. MENDİL ALTINDA 350.-
5. SAHAN KÜLBASTISI 350.-
6. VEYSEL ÇAVUŞ 350.-
7. BİR KUÇAK ÇİÇEK 350.-

Siparişleriniz enaz 1000.- TL. olmalıdır.
Siparişlerinizin tutarını HAVALE, POSTA ya da DAMGA PULU olarak gönderebilirsiniz.
ÖDEMELİ siparişlerinizde posta masrafı ödemeli bedeline eklenir.
Kitapçılara % 25 indirimli ödemeli satış yapılır. Siparişlerinizi bekler, başarılar dileriz.

BİLGİ YAYINEVİ

MEŞRUTİYET CADD. 46/A YENİŞEHİR ANKARA TELF. 311665 318122

GÜZEL Türkçemiz bir ustasını daha yitirdi. Müberra Yetkin'in ölümüne bir sevgili insanın ardından yandığım kadar, bir dil sevdalısının bıraktığı boşluk dolayısıyla da yanyorum. Spikerliği çok çalışma ve çaba isteyen bir meslek yerine, yalnızca "sükresi bol" bir meslek olarak görenlerin gitgide artması ve gittikçe yozlaşan Türkçemiz, bu yangınımızı daha da çoğaltacak.

Adım gibi biliyorum ki, magazin dünyasının "gülleri"nden olsaydı, mesleğini değil, kendini ön plana çıkaran bir tutumu benimseyeydi, arkasından yer yerinden oynardı Müberra'nın. Ya da, toplumun olduğu gibi hemen tüm TRT'cilerin de TV şokuna yakalandığı bir dönemde bilerek ve bilinçle "Radyoculuğunu" haykırmayıydı. Oysa birkaç küçük haberle geçiştirildi bir radyocunun ölümü. "Müberra'ya yakışanı da buydu" diyerek avutuyorum kendimizi. Sessiz, sade, şatafatsız...

Bir gazete "TRT'nin en kıdemli sesi sustu" diye başlık verdi ölümünde. Oysa o sesi TRT, yıllar önce "spikerlikten alıp denetçi yaparak" susturmuştu. Ne acıdır ki doğa da TRT'den geri kalmadı bu konuda. Yaşamının son bir yılında hiç çıkmıyormuşçasına kısıldı sesi. 21 Ocak'ta da sonsuza kadar sustu.

"Bu radyo hepimizin hayatı oldu. Neredeyse orada doğduk ve büyüydük diyeceğim. Burada birlikte öyle bir şekilde yaşadık ki, Radyo zaman zaman bir çalışma yeri olmaktan çıktı ve evimiz, yuvamız oldu. Sizler de her gün, bilinen çalışma saatlerinde karşılaştığımız kişiler olmaktan çıkıp, ailemizden daha yakın arkadaşlarımız ve dostlarımız olduk. Beraber güldüğümüz, ağladığımız, hatta karşılaştığımız olumsuzluklara kızdığımız zamanları nasıl unutabiliriz?"

"Aslında emekli olduğum için sizlerden ve Radyodan ayrılmıyorum. Sizlerden ve oradan o kadar çok şey aldım ve verdim ki, kendimi her zaman Ankara Radyosu'nda ve sizlerle beraber sayacağım. Eşsiz dostlukların bitmez-tükenmez enerjisi, sıcaklığı ve heyecanlarıyla.

"Mesleğime duyduğum sevgiyi ve saygıyı hiçbir zaman yitirmedim inaniyorum. Çalışırken tüm gücümü bu sevgiden ve saygıdan aldım. Hiç ödün vermediğim için de kendime olan saygımı her zaman korudum. Özellikle genç arkadaşla-

BİR GÜZEL İNSANIN ARDINDAN

■ Jülide GÜLİZAR

rima bu düşüncelerimi iletmek istiyorum."

Bunlar, Müberra'nın, ölümünden birkaç gün önce emekli olduğunda, spiker ve programcı arkadaşlarına gönderdiği veda yazılarından alınmış satırlar. Hastalığın fiziksel yıkımı açık biçimde ortaya çıktığı ve kendisini, kadınca değil, insanca bir duygusallıkla hep güzel, canlı ve neşeli olarak anımsamamızı istediği için, zorunluluk olmadıkça ortalarında görünmediği ve odasına çekildiği dönemdeydi artık. Oysa içi güzel olduğu ve güzelliği daha da güzelleştirmeye çabaladığı için, hiç çirkinleşmeyen bir insandı. Kendine saygısı, insanlara saygısı ve sevgisi onu hep güzel yapan etkenlerdi. Yeğeni Murat'ın yazdığı gibi,

"Ah, yaşam akıp gidiyor/İki kalın roman gibi/İki elimizin altından/Mnacko'dan Ölümün Adı biri/Öbürü Umut'u Malraux'nun/Ne söyleyebilirim daha bilemiyorum/Hastalık bi-

Türkçenin güzel konuşulmasına katkıda bulunan TRT'nin üç eski spikeri: (Soldan) Müberra Yetkin, Jülide Gülizar, Günsel Akol.

le ölüm bile yakışıyordu sana/Mübi halam, arkadaşım, güzel insan"

Öğrenimini dil konusunda yapmamıştı ama, eğitimini dil konusunda sürdürdü, geliştirdi. Birlikte çalıştığımız yıllardan anımsıyorum, fırsat bulduğu her zamanda ve yerde bir kelimenin, hatta hatta bir harfin doğru okunuşunu öğrenmek için çaba gösterir, kitaplar karıştırırdı. Bu, kurslarda öğrencilik yaptığı zaman da böyleydi, öğretmenlik yaptığı zaman da.

Mesleğine saygısı, insanlara saygısı, her yönüyle tüm yaşama saygısı çok güzel yanlarıydı arkadaşımızın. Ama sevgili Mübi'mizin en güzel ve en övülesi yanı neydi bilir misiniz? İnsan onuruna yaraşır güzellikteki yaşam savaşı. Çağımızın hastalığını göğsünde farketmişti zaman söylediği tek söz "Ben bu kansere yenilmeyeceğim" oldu. Ameliyat masasına yatmaya, düğüne gider gibi, saçlarını tırnaklarını yaptırarak, süslenerek gitti. Doktoru, onun bu davranışının işleri yarı yarıya kolaylaştırdığını söyledi. Hastalık nereye sıçradıysa oranın üstüne, ah-vah etmeden, kendisine acıdırmadan yükleni. Beynine sıçradığında ise önerilen tedaviye, sonucunu bilerek evet dedi. Tedavi sonunda bütün saçları dö-küldü. Başını oyalı yemenilerle sararak aramızda sürdürdü yaşamını. Neşesini ve umudunu yitirmeden, çevresindekilere umutsuzluk ve karamsarlık vermeden ve insanlardan kaçmadan... Sonra bir gece "Uyumak istiyorum, kapıyı kapatın" dedi. Ve uyudu. Tüm güzelliği ve saygınlığıyla.

REŞAT ENİS'İN ARDINDAN

■ A. Haşim AKMAN

OCAK ayı içinde yitirdiğimiz Reşat Enis, gazeteciliğinin yanı sıra, öyküleri ve romanlarıyla Türk edebiyatı içinde de bir yere sahiptir.

Yazmaya başladığı dönemi ve yazarlığının olgunluk çağı temel alındığında onu 1940 kuşağının eleştirel gerçekçi romancılarından biri saymak yanlış olmayacaktır.

YAŞAMI

1 Haziran 1909'da İstanbul'da doğan Reşat Enis (Aygen), ortaöğrenimini tamamladıktan sonra iki yıl Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nde, bir yıl da Edebiyat Fakültesinde okudu. Fakülteyi bitirmeden okuldan ayrıldı. Adliye muhabirliğiyle Milliyet Gazetesinde basın, dolayısıyla iş yaşamına atıldı (1930). Aynı yıl Servetifünun (Uyanış) Dergisinde yayımlanan öyküleriyle edebiyat çevrelerinde tanınmaya başladı. Dergilerde yayımlanan öykülerinden başka, ayrıca yazdığı 13 öyküyü Kılıcımı Sürüyorum adlı kitabında topladı (1930).

Milliyet'ten sonra sırasıyla Vakıf, Haber, Son Dakika Gazetelerinde sekreterlik, yazı işleri müdürlüğü yaptı. "Politika" Gazetesinde tefrika edilen Kanun Namına'yı (1932) diğer romanları izledi: Gonk Vurdu (1933), Gece Konuştu (1935), Afrodit Buhurdanında Bir Kadın (1939).

1940-1945 yılları arasında Adana'da çıkan "Bugün" gazetesinin yönetimini üstelene Reşat Enis, Çukurova ve tarım işçilerine ilişkin gözlemlerine dayanarak ünlü romanı Toprak Kokusu'nu yazdı (1944). (Aynı roman 1969'da Kara Toprak adıyla yeniden yayımlandı.)

İstanbul'a döndükten sonra "Son Dakika" gazetesinde çalışmaya başladı. 1952-1957 yılları arasında Cumhuriyet, ardından Yeni İstanbul gazetelerinde çalıştı. 1956'da Cumhuriyet'te tefrika edilen Despot (1957) adlı romanı yüzünden kovuşturulmaya uğradı, sonradan aklanıldı. 1962-1968 yılları arasında Anadolu Ajansı'nda çalıştı, oradan emekli oldu.

SANATÇI KİŞİLİĞİ

Yazarlık yaşamına gazetecilikle başlayan Reşat Enis, Kılıcımı Sürüyorum (1930) adlı kitabında topladığı öykülerden sonra yazdığı, dergilerde kalan öykülerini yeniden kitaplaştırmamış, tüm çabasını romanda yoğunlaştırmıştır. Toprak Kokusu'ndan sonra sırasıyla, EkmeK Kavgamız (1947), Ağlama Duvarı (1949), Yol Geçen Hanı (1952/1979), Despot (1957), San İt (1968) adlı romanları yayımlanmıştır.

Yazmaya başladığı yılların roman anlayışına egemen olan Reşat Nuri-Mahmut Yesari çizgisi, ilk çalışmalarında etkili olmuşsa da gide-

rek bu etkiden kurtulmuş, tersine o eğilime zıt bir noktaya bile gelmiştir. Reşat Nuri'deki duygusallık, gerçekliğin yumuşak betimlenmesi, yazar olarak yansıttığı görünüm, Reşat Enis'te tümüyle farklılaşmıştır. Onun Reşat Nuri'nin adına sunduğu Gonk Vurdu'da bile¹ yaşamın şiddeti yumuşatılmamıştır: Toplumsal kurallar işlerliğini sürdürerek geçerliliğini korumuşlar, "insan"ın kötüyü değiştirme çabası, tüm iyiniyetliliğe karşın başarısız kalmış, kimi kez yine "insan"lar tarafından kötüye kullanılmıştır.

1935'te yayımlanan Gece Konuştu adlı romanından hareketle Suat Derviş şöyle der: "Genç edip, 'milli roman' damgası altında okuduğumuz bir sürü alelade eserlerin basit okuyucuya kolay ve tatlı gelen mevzu ve hilelerini istihkar etmiştir (aşagısamıştır)."

Egemen anlayışın etkisinden hızla sıyrılan Reşat Enis, çok geniş sınıflar yelpazesine açılan bir pencereye sahiptir. Toplumun hemen her türünden -politikacısından bürokrata, doktorundan tiyatrocusuna, deniz emekçilerinden maden işçilerine ve lumpenlerine kadar- insan malzemesi, yapıtlarında boy gösterir. Bir romanıyla sanki bütün bir toplumu birden yansıtmak zorunda duyar kendisini. Toprak Kokusu'nun Elif'ini, Adana'dan kaldırır, ta İstanbul'a getirir bu yüzden.

Despot'ta,² vatani işgal eden düşmanla bile işbirliğinden kaçınmayan, daha sonra kendisini kahramanlaştırıp milletvekili, bir bankanın yönetim kurulu başkanı olan bir işbirlikçiyi görmeyi umarken, bir de bakarsınız Dilaver Paşa Kanunu ve Zonguldak Havzası'nda oturanların "Mükellefiyet"i ve maden işçilerinin sorunlarıyla yüz yüzesinizdir.

Yapıtlarında bir savruklukmuş gibi görünen bu durum, birbirinden habersiz yaşayan ve bağımsız gibi görünen parçaların, gerçekte bütünü içinde bir "kader" birliği oluşturduğunu ve bütünü hastalıklarını taşıdığını sergilemeye yöneliktir.

Bu kesitte, ilkin siyah-beyaz görünen insanlar, yapıtlarının çoğunun sonuna doğru ya yavaş yavaş beyazların elenmesi, grileşmesi, ya da kararmasıyla kendilerini gösterirler. Tahir Alangu, "Hergün kavgalar, cinayet, ölüm gibi olaylarla karşı karşıya kalma, sürekli onlarla uğraşma" sonucuna bağyor bu durumu.³ Bu yüzden olsa gerekir ki, Toprak Kokusu'na kadar (1944) yazmış olduğu romanlarında konu olarak, sınıf dışı kalmış, sınıf dışına itilmiş insanların varlığı, ağırlık kazanmıştır.

Bu konuda özellikle fahişelere yaklaşımı, toplumda egemen olan ahlaki değer yargılarına "karşı özellikler" barındırmış; Reşat Enis, onları düşüren maddi çevreyi sergileyerek kimi kez fahişelerin safını tutmuştur.

Dil ve üslup olarak da gazeteciliği sanatçılığı etkilemiş bir yazardır Reşat Enis. Kolay okunabilen, yalın, yapmacıksız bir dili vardır. Anlatıda yer ve insan betimlemesi, başvurmadığı bir yöntemdir. Onun insanların hemen hemen sürekli hareket halinde oldukları. Hep gezerler, gezinirler, bir yerden bir yere yolculuk ederler. Ve en kaba toplumsal çelişkiler en kalın ve en koyu renkleriyle bu hareketlilik içinde yansıtırlar. İnsanların düşünceleri, önceyi, bir önceyi ... anımsatmaktadır. Ancak bu durum romanlarına bir sıhık getirmez. Derinlik, düşüncelerin davranışlarda somutlanması, yeni eylemlerin üretilmesiyle, okuyucunun kavrayışına bırakılır.

Roman kahramanının bir fahişeyle evlendiğini öğreniveririz bir anda. Karar aşamasını ise daha sondaki yaklaşımlarında birlikte yaşarız (Gonk Vurdu). Geziçi kumpanyaların çilesini anlattığı Yol Geçen

Hanı'nda⁴ arkadaşıyla kendisini aldatan karsının tuzağı sonucu, doktorluğu elinden aldığı gibi, bir de yıllarca hapse mahkum edilen bir doktorun yaşamını alt üst eden bu olayın akışını birkaç cümlede öğreniveririz. Hep trajik bir gazete haberi gibi. Haberin ötesini kendi imgeleminde yaratan merak eden bir okuyucuya yazılmış gibi.

Bu özelliklerin en tipik örneğini Gonk Vurdu adlı romanda görürüz. Bu romanda, roman kahramanının görerek duyumsadığı bir gerçeği, (Bu, bir fahişenin "vesika"sında okuduğu ve çocukluğundan bildiği bir addır) algılayıp çağrışımla anımsaması, alt alta dizilen ve harf boyu olarak gittikçe büyüyen sözcüklerle dizilip yazılarak, okuyucuyla yapıt arasında adeta görsel-sessel bir atmosfer oluşturulmuştur. Aynı teknik, roman içinde birkaç kez yinelenmiştir.

"Realist romancımız Reşat Enis Toprak Kokusu adına Adana'mızın çiftçi muhitini canlı bir surette aktiren bir roman hazırlamıştır. Umumi bir alaka uyandıracığından emin bulunduğumuz bu romandan bir parçayı okurlarımıza veriyoruz."⁵ sözleriyle, duyurusu ilk kez "Adımlar" Dergisinde yapılan Toprak Kokusu, yazarın Çukurova gözlemlerine dayanarak yazdığı bir romandır. Romanda ilk kez, aztopraklı köylülerin ve tarım işçilerinin kırsal kesim içindeki yaşam mücadelesini anlatmasının yanı sıra, ağalığa karşı mücadele gösterdiği örnek de büyük gürültü koparır. Toprak Kokusu, "toprak korkusu" yaratır.

"Eser yayınlanınca büyük bir olay oldu, parlamento, Toprak Kanunu düzeyine girmişti zaten. Toprak ağalarının etkisi de işe karışınca, kitabı Bakanlar Kurulu kararı ile topladılar. O zaman dıştan görünüşü ile mücadeleyi sevmeyen bir yaratılış gösteren Reşat Enis, ... işi Başbakan'la görüşmeye kadar götürdü."⁶ Daha sonra yayımı serbest bırakılan Toprak Kokusu kendisinden sonrakilere öncülük yaptığı gibi, Reşat Enis'in yazarlığının da ikinci evresini başlatmaktaydı.

Gazeteciliğin en yıpratıcı kolu olan gece sekreterliğinde "ömür tükettiği için, romancılığına kültürle besleyemedi. Daha güçlü bileşime varabilecek yeteneğin peşinden gitmedi. Bundan ötürü, yan yolda kalmış bir romancı..."⁷

Yazdığı dönemin övgüyle desteklenen gerçekçi romancısı Reşat Enis yazarlık yaşamını, çok daha fazla roman yazmaya yetecek kadar konuyu içinde barındıran 10 romanla noktaladı. Eşinin de ölümüyle yaşamaya başladığı yalnızlığını bir "huzurevi"nde tamamladı. ■

- 1- Reşat Enis, Gonk Vurdu, Semih Lütfi, Sühulet Kitabevi, 1944
 - 2- Reşat Enis, Despot, Remzi Kitabevi, 1957
 - 3- Tahir Alangu, Cumhuriyet Sonrası Hikaye ve Roman, Cilt 1, İstanbul, 1959
 - 4- Reşat Enis, Yol Geçen Hanı, Cem Yayınları, İstanbul, 1979
 - 5- Adımlar, Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 3, s. 97, Temmuz 1943
 - 6- Ömer Faruk Toprak, Duman ve Alev, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 94
 - 7- a.g.e.; Refika Tancer - Asım Bezirci, Seçme Romanlar, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul 1980
- Şükran Kurduku, Düşün ve Edebiyatımızda Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Gözlem Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1981.

say

SERVER TANILLI

YÜZYILLARIN
GERÇEĞİ
VE
MİRASI

İnsanlık Tarihine
Giriş

İlkçağ

800 lira

VOLTAIRE

KANDİD
ya da
İyimserlik Üstüne

Çeviren:
Server TANILLI

250 lira

SAY YAYINLARINDA ÇIKTI

VOLİ" bir balıkçının yaşam savaşımını işleyen bir film. 1983 Mayıs'ında Didim-Bodrum kıyılarında Ömer Sabuncuoğlu, Korkut Akın ve Rıza Baloğlu tarafından çekildi. Yeni Türk korosunun ezgileriyle katkıda bulunduğu filmin müzik direktörlüğünü Oğuz Elbaş, seslendirme çalışmalarını Mehmet Turgut, Raşit Ülkü ve Alican Deniz yürüttü. 8 mm.lik bir kamerayla çekilen ve 14 dakika süren "VOLİ", tümüyle amatör bir dayanışmanın ürünü.

İFAK 5. Ulusal Kısa Film Yarışması'nda Büyük Ödül'ü kazanan "VOLİ"nin Ankara'da ilk gösterimi 17 Şubat günü Türk-İngiliz Kültür Derneği sinema salonunda yapıldı. Filmin yapımcılarından Rıza Baloğlu gösterimden önce yaptığı konuşmada "VOLİ"nin amacını ve iletişimini şöyle açıkladı:

"Bir balıkçının yüreğini çektik filme. Denizi, martıyı ve balığı, geceyi ve gündüzü... ve yalnızlığı. Balıkçının yüreği, denizin dalgalarıydı ha vire kıyıya vuran. Her olumsuzluğa karşı üretilen; yaşama sarılma gücünü, umudu filme çektik, bütün yaşamlara bir 'merhaba' olsun diye.

Bir dayanışmanın, elbirliğinin, yürek birliğinin ürünü olarak ortaya çıktı VOLİ. Filmin gerçekleştirilmesinde emeklerinin vazgeçilmez payı olan tüm arkadaşlar, biz, filmin yapımcı-yönetmenleriyle aynı amacı, aynı amatör heyecanı içlerinde taşıdılar. Filmimizin iletişiminden ayrı tutmadığımız bir başka amaç da önce somut olarak birikimimizi ortaya koyup kendimizi kanıtlamak, sonra çoğunlukla küçümsenen 8 mm'lik bir kamera ile hiç de azımsanamayacak sanat yapıtları üretilebileceğini göstermekti. Böylece sinemaya tutkusu izleyici olmaktan öte özelemler taşıyan amatörleri yüreklendirmeyi de istedik."

"VOLİ"nin yapım öyküsünü dinlerken, ülkemizde amatör sinemacıların karşılaştıkları güçlükler beyazperdenin arka yüzünden sahneye çıkıp ayan beyan oldular. Renk düzeltmesi, ses kullanımı gibi olanaklardan yoksun 8 mm'lik kameralar, yeterli görüntü vermeyen kurgu makineleri, ikide bir lambaları patlayan göstericiler... Bütün bunlarla sinema tutkusu uğruna didişip, ortaya ürün koyabilen amatör yapımcılar filmlerine gösterim olanağı bulabilseler keşke. Çok çok eski bir yasanın sinemalarda uzun metrajlı filmlerden önce kısa metrajlı film gös-

"VOLİ" NİN GÖSTERİMİNDE BİR ÇAĞRI, BİN ÇAĞRIŞIM

■ Ali Alkan İNAL

termesini zorunlu kılan hükme kaç yıldır uygulanmaz?

Reklam filmleri, fragmentlar kısa film yerine gösterilip, 10 liralık para cezasından nasıl kurtulunur? "Çok acıklı" filmlerin aksayan seansları kimlere kâr sağlar belli, ama sinema sanatının payına ne düşer? Bunu da yanıtladı Baloğlu'nun konuşması:

"Sinema, çağımızda en etkin kitle iletişim aracı olduğu kadar, o

ölçüde geniş ekonomik olanaklar gerektiren bir sanat dalı. Bu olgu, sinema sanatını gerçek yerine oturtmaya çalışan kişilerle birlikte, salt ticari amaçlarla hareket eden sinemacılar da yarattı. Bunlar, kâr için sinema salonlarının etkin karanlığını, insan duygularını sömürmek ve yozlaştırmak pahasına kör bir karanlığa çevirmekte bir an bile duraksamamışlardır."

Ünlü yönetmen Cesare Zavetti'nin "Belli ki, filmler ancak çok daha ucuza malolduğu ve isteyen herkes bir kamera sahibi olduğu zaman, sinema da esnek ve özgür bir yaratıcı araç olacaktır." dediğini anımsattı VOLİ'nin genç yapımcısı. Sözü yine ona bırakalım, bir çağrısı var:

"Zavetti'nin sözünü ettiği koşullar daha uzunca bir süre gerçekleşebilir gibi görünmüyor. Bu soruna günümüzde bulunabilecek tek çözüm, amatör sinemacıların varolan güçlerini birleştirmeleridir bizce. Çağdaş ve özgün bir sinema yapmak isteyenlerin, etkin olabilmek için dayanışma içinde olmaları zorunludur. Bu dayanışmanın yaratılmasında ilk adım, düzenlenecek bir kısa metrajlı amatör filmler şenliğidir, diye düşünüyoruz. Yürüttüğümüz hazırlık çalışmalarına tüm amatör sinemacıları katkıda bulunmaya çağırıyoruz."

Bir dayanışmanın, elbirliğinin, yürekbirliğinin ürünü olarak ortaya çıktı "Volİ".

say

AÇLIK / K. Hamsun	200,-
İNSANLARIN DÜNYASI / A.S. Exupery	200,-
VEBA / Albert Camus	400,-
MARTİ / R. Bach	200,-
ÖLÜM GEMİSİ / B. Traven	350,-
İNSANLARI SEVECEKSİN / E.M. Remarque	600,-
B. POLİTİKACININ PORTRESİ / S. Zweig	450,-
BEN ANNEMİ SEVİYORUM / W. Saroyan	450,-
KANDİD / Voltaire	250,-
UYGARLIK TARİHİ / Server Tanilli	(Tükendi)

DEVLET ve DEMOKRASİ / Server Tanilli	750,-	KENDİNİ SAVUNAN İNSAN / E. Fromm	400,-
İNSANLIĞIN TARİHİ / Andre Ribard	1500,-	ESTETİK / Hegel	200,-
BATI FELSEFESİ TARİHİ / B. Russell	2000,-	DÜŞÜNCELER / B. Russell	300,-
TOPLUMBİLİMLERİNDE YÖNTEM / M. Sencer-Y. Irmak	1500,-	OYUNCULUK SANATI ve DEKOR / B. Brecht	300,-
DİN İLE BİLİM / B. Russell	250,-	BİLİNÇ ve BİLİNCİLTİNİN İŞLEVİ / Jung	450,-
EPİK TİYATRO / B. Brecht	450,-	JUNG PSİKOLOJİSİNİN ANA HATLARI / Frieda Fordham	250,-
PSİKANALİZ ÜZERİNE / Freud	300,-	EVLİLİK ve AHLAK / B. Russell	300,-
CİNSİYET ÜZERİNE / Freud	250,-	AYLAKLIĞA ÖVGÜ / B. Russell	300,-
YENİ BİR İNSAN, YENİ BİR TOPLUM / E. Fromm	250,-	AŞKIN ANATOMİSİ / Derleme	350,-
SEVME SANATI / E. Fromm	200,-	ECCE HOMO / F. Nietzsche	250,-
BİLİM AHLAKI / A. Bayet	250,-	ESTETİK BEGENİ / İ. Tunali	350,-
DENEMELER / A. Camus	200,-	PSİKANALİZ ve UYGULAMA / Freud	400,-
SİBERNETİK / N. Wiener	300,-	KİŞİLİK BOZUKLUKLARI VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME / A. Adler	600,-
OSMANLI TOPLUMUNUN SİYASAL YAPISI (Kuruluş Dönemi) / Toktamış Ateş	225,-	FELSEFENİN İLKELERİ / Descartes	250,-
MİLANAYA MEKTUPLAR / Kafka	450,-		
PSİKO - YOGA / Dr. B. Edwin	200,-		
DAVRANIŞLARIMIZIN KÖKENİ / S. Teber	500		
DENEMELER / J.P. Sartre	150,-		
İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KAYNAĞI / J.J. Rousseau	450,-		

Ödemeli İsteme Adresi: Nuruosmaniye Cad. Türbedar Sok. 4/1, Cağaloğlu - İstanbul / Tel: 528 17 54

Not: 1000 TL'den az isteklerde kitap bedeli yerine posta pulu gönderilmesi rica olunur.

YARIN YAYINLARI

ÖYAZIŞMA VE HAVALE ADRESİ
Yarın, P.K.: 723 Kızılay - Ankara

OKULLARIMIZIN KAYNAK KİTAPLARI

HALİKARNAS BALIKÇISI BÜTÜN ESERLERİ

1. AGANTA BURİNA BURİNATA 350,-
2. TURGUT REİS 400,-
3. MAVİ SÖRGÖN 350,-
4. MERHABA ANADOLU 350,-
5. ULUÇ REİS 500,-
6. DÜŞÜN YAZILARI 350,-
7. ÖTELERİN ÇOCUKLARI 400,-
8. ANADOLU'NUN SESİ 350,-
9. ALTINCI KİTA AKDENİZ 350,-
10. DENİZ GURBETÇİLERİ 350,-
11. EGE'DEN DENİZE BIRAKILMIS BİR ÇİÇEK 350,-
12. GENÇLİK DENİZLERİNDE 350,-
13. SONSUZLUK SESSİZ BÖYÖR 350,-
14. ANADOLU EFSANELERİ 250,-
15. ANADOLU TANRILARI 250,-
16. HEY KOCA YURT 500,-

Siparişleriniz en az 1000,- TL. olmalıdır.
Siparişlerinizin tutarını HAVALE, POSTA ya da DAMGA PULU olarak gönderebilirsiniz.
ODEMELİ siparişlerinizde posta masraflı ödemeli bedeline eklenir.
Kitapçılara % 25 indirimli ödemeli satış yapılır. Siparişlerinizi bekler, başarılar dileriz.

BİLGİ-YAYINEVİ

MEŞRUTİYET CADD. 46/A YENİŞEHİR - ANKARA TELF.: 31 16 65 31 81 22

• Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın 30 Ocak 1984 günlü yazısıyla 1984 ve önümüzdeki yıllarda bakanlıkça bütün birimlerde düzenlenecek her türlü satranç etkinliklerinin yürütülmesini sağlamak amacıyla yeni bir Satranç Danışma Kurulu oluşturuldu.

Satranç Danışma Kurulu şu kişilerden oluşuyor: Kahraman Olgaç (Başkan), Tevfik Sarpkaya, Gürol Terim, Meral Koşma, Figen Erdoğan, Ergin Korur ve Emrehan Halıcı.

• Dünya birinciliği için Karpov'la oynayacak olan oyuncu Kasparov-Simislov maçından sonra belli olacak. Seçme maçlarında Kasparov Korçnoy'u, Simislov da Ribli'yi yenerek final oynama hakkını elde ettiler. 11 oyunluk maçların puan tablosu şöyle:

Oyun No.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	TOPLAM
Kasparov	0	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	0,5	1	0,5	1	7
Korçnoy	1	0,5	0,5	0,5	0,5	0	0	0,5	0	0,5	0	4
Simislov	1	0	0,5	0,5	1	0,5	1	0,5	0,5	0,5	0,5	6,5
Ribli	0	1	0,5	0,5	0	0,5	0	0,5	0,5	0,5	0,5	4,5

Korçnoy'u yenerek büyük bir başarı sağlayan Kasparov, Simislov'u da yenerse Karpov'un karşısına büyük bir moralle çıkacak. Genç satranççinin büyük başarıları puan listelemelerine de yansdı ve Kasparov ilk defa dünya birincisi Karpov'un önünde yer aldı. 1984 yılının ilk puan sıralamasında şu 15 satranççi yer alıyor:

1) G. Kasparov, 2710; 2) A. Karpov 2700; 3) V. Korçnoy 2635; 4) L. Ljubojevic 2630; 5) U. Andersson 2630; 6) R. Vaganyan 2630; 7) L. Portiş 2625; 8) R. Hübner 2620; 9) M. Tal 2620; 10) V. Hort 2615; 11) L. Poluyagevski 2615; 12) B. Spaski 2615; 13) T. Miles 2610; 14) Z. Ribli 2610; 15) J. Timman 2618

DÜNYA BİRİNCİLİĞİ SEÇMELERİ, 10. OYUN

Korçnoy - Kasparov

1) d4, d5; 2) c4, e6; 3) Af3, Af6; 4) Fg5, Fe7; 5) Ac3, h6; 6) Fh4, 0-0; 7) e3, b6; 8) Vb3, Fb7; 9) Fxf6, Fxf6; 10) cxd5, exd5; 11) Kd1, Ke8; 12) a3, c6; 13) Fd3, Ad7; 14) 0-0, g6; 15) Kfe1, Af8; 16) Fb1, Ae6; 17) Fa2, Vc7; 18) Va4, Kad8; 19) b4, Vb8; 20) Vc2, Vc7; 21) Fb3, Fg7; 22) Va2, a6; 23) Kc1, Vb8; 24) Aa4, Va7; 25) Ac3, Vb8; 26) Kbl, Vd6; 27) Kbd1, a5?; 28) bxa5, bxa5; 29) e4, a4?; 30) Fxa4, dxe4; 31) Axe4, Vf4; 32) d5, Ad4; 33) Kxd5, cxd5; 34) Fxe8, dxe4; 35) Kxe4, Vxe4; 36) Fxb7, Kb8; 37) Vb1, Vf4; 38) d6?, Dxd6; 39) g3, Kxb7; 40) Vxb7, Fxf2+; 41) Sxf2, Vxd1; 42) Va8+ Beraberlik

DÜNYA BİRİNCİLİĞİ SEÇMELERİ, 11. OYUN

Simislov - Ribli

1) d4, Af6; 2) Af3, e6; 3) c4, b6; 4) Ac3, Fb4; 5) Fd2, c5; 6) a3, Fxc3; 7) Fxc3, Fb7; 8) e3, 0-0; 9) Fd3, d6; 10) 0-0, Abd7; 11) Ve2, Kc8; 12) Kfd1, cxd4; 13) exd4, Ke8; 14) Kac1, Vc7; 15) b3, a5; 16) h3, h6; 17) Fb2, Vb8; 18) Ve3, Fc6; 19) a4, Kcd8; 20) Fa3, Fb7; 21) Fb1, Af8; 22) Ah2, A8h7; 23) Vg3, Afe4; 24) Ve3, f5; 25) f3, A4f6; 26) d5, Fc8; 27) dxe6, Fxe6; 28) Vd3, d5; 29) c5, bxc5; 30) Kxc5, Ag5; 31) Af1, Vd6; 32) b4, Ad7; 33) Kb5, Ae5; 34) bxa5, Vd7; 35) Ve2, Ff7; 36) Vf2, d4; 37) f4, Ae4; 38) Fxe4, Ag4; Beraberlik

SATRANÇ TESTİ

En iyi hamleyi bulunuz:

(A) Ke1 (B) e4 (C) h3

Cevap: (B)

- (A) 1) Ke1?? Bu hamlenin e4 e piyon sürme dışında bir anlamı yok.
1) ... Fxf2+; 2) Sxf2, Ag4+; 3) Sgl, Ae3.
Beyazlar vezir kaybeder.
- (B) Doğru cevap. Merkezde pozisyonu kuvvetlendirmek için gereken hamle.
- (C) Beyazlar vakit kaybediyor.
1) ... e4; 2) Ae1, e3; 3) fxe3, Fxe3+; 4) Sh2
Oyun siyahların üstünlüğünde

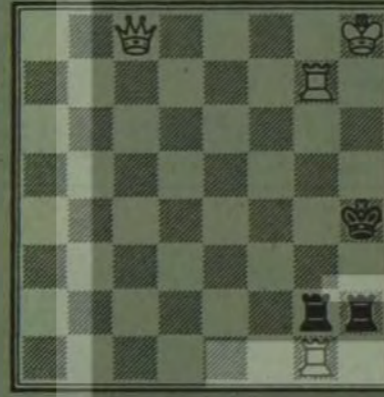
ANALİZ

- 1) Axe4!, Fxd2
eğer 1) ... , Axe4
2) Kxe4+,
siyah için oldukça kötü
- 2) Axf6+, Sf8
siyahın zorunlu hamlesi
- 3) Fd6+, Vxd6.
- 4) Ke8+, Mat

İKİ HAMLEDE MAT

(E. Hassberg, 1945)

- 1) Vc2 tehdit: 2) Vh7
1) ... , Kxg7; 2) Vxh2+, Mat

ÜÇ HAMLEDE MAT

(O. Wurzburg, 1945)

- 1) g8 (K) tehdit: 2) Kxe8
A.1) ... , Kxg8; 2) hxg8 (K) ...
B.1) ... , Ke5+; 2) dxe5 ...
C.1) ... , Ke2 ; 2) Vxe2 ...

evinize ingilizce girsin

Öyküler, çizgi romanlar,
güncel konular, sözlük, gramer,
aşama testleri, spor,
mizah, bulmaca...

Bizim English, az bilenleri zorlamayacak,
çok bilenleri zenginleştirecek, dengeli,
özlü, bir kaynaktır.

Dinlenirken okuyun, okurken dinlenin.
İngilizcenizi ilerletin...

BİZİM ENGLISH'e abone olun

BİZİM ENGLISH
İngilizce/Türkçe
aylık dergi

"İngilizce kolaydır"

ABONE KOŞULLARI

Yurtiçi	1 yıllık
Normal posta	2440 TL.
Taahhütlü	2950 TL.
6 aylık	
Normal posta	1250 TL.
Taahhütlü	1450 TL.
Yurtdışı	1 yıllık
Posta ücreti dahil	19 US

Havalelerinizi İş Bankası Türbe Şubesi
2938 numaralı hesaba yatırınız.

Cumhuriyet

Kitap Kulübü

Her türden 5000 kitap

her ay yüzlerce yeni kitap istenen miktarda, indirimli, armağanlı, elinize teslim, düzenli katalog, aylık bülten

TÜSTAV

 Üye kayıtları için

İstanbul: Türkocağı Cad. 39-41 Cağaloğlu
Ankara: Konur Sok. 24/4 Yenisehir
İzmir: Halit Ziya Bulvarı 65/3
Adana: Atatürk Cad. THK İşhanı Kat 2/13

 Cumhuriyet Kitap Kulübü broşürü istiyorum.

Adı, Soyadı :

Adres :

.....